

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΤΗΣ 1^{ης} ΙΟΥΝΙΟΥ 1916

Τὰ προηγούμενα τῆς Ἱταλοαυστριακῆς ρήξεως ὑπὸ Α. Μάτεσι. — Ἡ πολιτικὴ ψυχολογία καὶ οἱ δημαγωγοὶ ὑπὸ Γουσταύου Λεμπόν. — Τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου ὑπὸ στρατηγῶν Μπερνάρδι. — Σελίδες δόξης τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ὑπὸ Κ. Α. Ψάχου. — Οἱ Μεγάλοι Κομνηνοὶ τῆς Τραπεζοῦντος ὑπὸ Α. Ἀδαμαντίου. — Ἡ Θεία Κωμωδία τοῦ Δάντη ὑπὸ Εὐγενίου Πετέρφου. — La donna e mobile (διήγημα) ὑπὸ Ἑρμαν Σούντερμαν.

Τὸ Δεκαπενθήμερον : Ἐπιστολὴ Ζωγράφου ὑπὸ Γ. Στρατη-
— Ἡ Ζωγραφικὴ ὑπὸ Παύλου Νιρβάνα. — Πολιτικὰ Χρονικά.

ΕΤΟΣ Α΄. - ΤΕΥΧΟΣ 3^{ον}

ΑΘΗΝΑΙΩΝ 1916

ΓΡΑΦΕΙΑ : Ὁδὸς Στράτου 24

A 5 ΠΡΑ
Χρονικά Εξωνικά

ΕΚ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

ΤΑ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΑ ΤΗΣ ΙΤΑΛΟΑΥΣΤΡΙΑΚΗΣ ΡΗΞΕΩΣ

ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ ΚΑΙ Η ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ

Τὴν 9 Δεκεμβρίου 1914 ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Ἰταλίας Σοννίν^ο διεβίβαζε διὰ τοῦ δουκὸς Ἀβάργνα, πρεσβευτοῦ τῆς Ἰταλίας ἐν Βιέννῃ, προφορικὴν διακοίνωσιν πρὸς τὸν κόμητα Μπέρχτολδ, τῆς ὁποίας ἡ θεμελιώδης ἔννοια ἦτον ὅτι τὴν Αὐστριακὴν στρατιωτικὴν ποσέλασιν εἰς τὸ Σερβικὸν ἔδαφος ἡ Ἰταλία ἐθεώρει γεγενῶς περιλαμβανόμενον εἰς τὰς περιπτώσεις τοῦ ἄρθρου 7ου τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας. Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο πάσης καταλήψεως ἐδάφους Βαλκανικοῦ ἐπὶ τῆς Αὐστρίας, ἔστω καὶ προσωρινῆς, ἔδει νὰ προηγηθῇ συνεννόησις περὶ ἀναλόγου ἀνταλλάγματος πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Πρὸς πλείονα τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἐνίσχυσιν ἐπεμήνησεν ὁ Ἰταλὸς διπλωμάτης ὅτι καὶ ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις κατὰ τὸν Ἰταλοτουρκικὸν πόλεμον ἀπηγόρευεν εἰς τὴν Ἰταλίαν διαφόρους στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, αἵτινες ἀσφαλῶς ἤθελον συντομεύσῃ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Δηλοῦται κατόπιν ἐν τῇ διακοινώσει ὅτι ἡ Ἰταλία θεωρεῖ ὡς ζωτικὸν αὐτῆς συμφέρον τὴν διατήρησιν τῆς πλήρους ἀκεραιότητος, καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Σερβίας. Καὶ ναὶ μὲν ἡ Αὐστροουγγρική κυβέρνησις διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἀποβλέπει εἰς ἐδαφικὰς κτήσεις εἰς βάρος τῆς Σερβίας, ἀλλ' ἡ τοιαύτη διακήρυξις δὲν ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον αἱ γενικαὶ διαβεβαιώσεις τῆς Αὐστροουγγαρίας, αἱ γενόμεναι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς Τουρκικῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν πόλεμον, δὲν ἀποκλείουσι τὴν πρόβλεψιν πι-

θανών πολιτικῶν μεταβολῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου. Ἀφ' ἐτέρου καὶ αὐτὴν τὴν ἀπλὴν ἐπιδρομὴν εἰς τὸ Σερβικὸν ἔδαφος, ἔστω καὶ προσωρινήν, θεωρεῖ ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις, ὡς διαταράσσουσιν σοβαρῶς τὴν Βαλκανικὴν ἰσορροπίαν καὶ δίδουσιν τῇ Ἰταλίᾳ τὸ δικαίωμα τῶν ἀνταλλαγμάτων, ἀφοῦ μάλιστα τὸ εἰρημένον ἄρθρον 7ον τῆς Συνθήκης παρέχει εἰς τὴν Ἰταλίαν δικαίωμα ἀνταλλαγμάτων, καὶ ἂν ἔτι τὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἀποκτώμενα πλεονεκτήματα τῆς Αὐστρίας δὲν ἔχωσιν ἑδαφικὸν χαρακτήρα. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἐφρόνει ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ὅτι παρίστατο ἀνάγκη μᾶς ταχυτάτης ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν μεταξὺ τῶν δύο Κυβερνήσεων, ὅπως καταλήξουσιν εἰς ὠρισμένας διαπραγματεύσεις ἐπὶ τῆς καταστάσεως, ἐξ ἧς ἐθίγοντο ζωτικώτατα πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς Ἰταλίας.

Συγχρόνως ἔδιδεν ὁ Σονεῖνο πρὸς τὸν ἐν Βερολίῳ πρεσβευτὴν τῆς Ἰταλίας Μπολλάτι τὴν ἐντολήν, ὅπως ἀνακοινώσῃ πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας κ. φὸν Γιάγκωβ τὰ τῆς προφορικῆς ταύτης πρὸς τὴν Αὐστρίαν διακοινώσεως, παρακαλῶν ὅπως παρυστήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐξηγήσῃ ὅτι ἡ ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος τάσις αὐτῆς δὲν σημαίνει καὶ παραίτησιν ἀπὸ τῶν Ἰταλικῶν συμφερόντων ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῷ Ἀδριατικῷ καὶ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν βλέψεων, ἀλλὰ τὸυναντίον τὴν πεποίθησιν ὅτι ταῦτα καὶ ἐν τῇ οὐδετερότητι ἐπεοστατεύοντο. Ἀποδεικνυομένου δὲ τυχόν τοῦ ἐναντίου, ἢ ἀντίδρασις τῆς κοινῆς γνώμης ἤθελεν ἀγάγῃ εἰς συνεπειάς, τὰς ὁποίας ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἐθεώρει καθῆκον νὰ προλάβῃ.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη βᾶσις τῆς διπλωματικῆς ἐκστρατείας, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρει ἡ Ἰταλία, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐξέλιξις ἔσχε τοσοῦτον μακρὰς καὶ ἀπροσοκλήτους φάσεις. Ἡ Ἰταλία παρίστατο οἶονεῖ ὡς προστάτις καὶ πρόμαχος τῆς Σερβικῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας καί, τούτων ἐπ' ἐλάχιστον θυγυμένων, προέβαλλε τὴν ἀνάγκην ἀνταλλαγμάτων, στηριζομένη εἰς τὸ ἄρθρον 7ον τῆς Συνθήκης.

Ὁ κόμης Μπέτρχολδ, διησθάνθη ἀμέσως ποῦ ἔτεινεν ἡ Ἰταλικὴ ἀνακοίνωσις καὶ προσεπάθησε δι' ἐντέχνων διαξιφισμῶν ν' ἀποκρούσῃ αὐτὴν κατὰ τὴν βᾶσιν τῆς. Πρὸς κατανόησιν τῶν περαιτέρω κατευθύνσεων τῆς συζητήσεως εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναγραφῇ ὁλόκληρος ὁ διάλογος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἰταλοῦ πρεσβευτοῦ, ὡς οὗτος ἐντίθεται ἐν τῇ ἀπὸ 12 Δεκεμβρίου 1914 τηλεγραφικῇ ἐκθέσει τοῦ δουκὸς Ἀβάνα.

Ἐτόνισε ποῶτον ὁ Αὐστριακὸς ὑπουργὸς ὅτι αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις τῆς Αὐστροουγγαρίας δὲν ἔσχον ὡς συνέπειαν πραγματικὴν

κατάληψιν, ἔστω καὶ προσωρινήν, Σερβικοῦ ἔδαφους, διότι αἱ γενόμεναι καταλήψεις ἐγκατελείφθησαν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ. Εἰς παρατήρησιν τοῦ Ἀβάνα ὅτι εὐρίσκοντο Αὐστριακὰ στρατεύματα ἐν Βελιγρὰδι, ὁ Ὑπουργὸς ἀπήντησεν ὅτι πιθανῶς ταῦτα θὰ ὑποχρεωθῶσιν ἐν τὸς ὀλίγον ν' ἀπομακρυνθῶσιν.

Εἰς ταῦτα ὁ πρεσβευτὴς ὑπέδειξεν ὅτι τὸ ἄρθρον 7ον εἶναι σαφές καὶ ρητόν, προβλέπον καὶ περὶ προσωρινῆς καταλήψεως ἄνευ διακρίσεων περὶ τῆς φύσεως τῆς προσωρινότητος. Ὅτι ἀφ' ἐτέρου ἢ ἀπλῆ ἐπιδρομή, ἔστω καὶ προσωρινή, ἤρκει ὅπως διαταράξῃ τὴν ἐν τῇ συνθήκῃ καθιερωμένην ἰσορροπίαν, καὶ τέλος ὑπέμνησε τὴν ἀντίστασιν τῆς Αὐστροουγγρικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ ἄρθρου 7ου εἰς τὰς Ἰταλικὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις ἐν τῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ.

Ὁ κόμης Μπέτρχολδ παρετήρησεν ὅτι ἀντετάχθη εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἐκεῖνας δυνάμει τῆς ἐν τῇ συνθήκῃ τιθεμένης ἀρχῆς τοῦ statu quo. Ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις ἐκεῖναι δὲν ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς ἤδη διεξαγομένας ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἐν Σερβίᾳ. Ἐκεῖναι μὲν ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς συνθήκης, ἠδύναντο νὰ θέσωσι εἰς κίνδυνον αὐτὴν τὴν ἴπαρξιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐνῶ αὐταὶ ἐσκόπουν τὴν ἄμυναν τῆς Αὐστριακῆς Μοναρχίας ἀπειλούμενης ὑπὸ τῆς Σερβίας. Ὁ κατὰ τῆς Σερβίας πόλεμος δὲν εἶναι ἐπιθετικὸς, ἀλλ' ἀμυντικὸς, τοιῦτέστιν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ statu quo.

Ἀπαντῶν ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἐπιμένει ὅτι αἱ καταλήψεις τοῦ Σερβικοῦ ἔδαφους, ἔστω καὶ προσωριναί, ἀπειλοῦσι τὴν Βαλκανικὴν ἰσορροπίαν καὶ μεταβάλλουσι πρὸς τούτοις τὴν μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας ἰσορροπίαν δυνάμεων. Καὶ ὑπενθυμίζει ὅτι εὐθύς ἀπὸ τῆς ἐνάξεως τοῦ πολέμου καὶ ἐπανειλημμένως κατόπιν ἡ Ἰταλία ἐδήλωσε πρὸς τὴν Αὐστροουγγρικὴν κυβέρνησιν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ ὅπως θιχθῇ ἡ Σερβικὴ ἀκεραιότης καὶ ἀνεξαρτησία, θεωροῦσα τοῦτο ὡς ἀντιτιθέμενον πρὸς τὰ Ἰταλικά συμφέροντα καὶ πὰς διατάξεις τῆς Συνθήκης.

Ὁ κόμης Μπέτρχολδ ἀπαντᾷ ὅτι ἡ Αὐστροουγγρικὴ κυβέρνησις οὐδαμῶς προτίθεται νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Σερβίαν.

Ὁ δούξ Ἀβάνα ἐξακολουθεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου εἶχε δηλώσει ὅτι ἐὰν ἡ Αὐστρία προέβαινεν εἰς ἑδαφικὰς καταλήψεις, ἔστω καὶ προσωρινὰς, ἄνευ προηγουμένης συνεννοήσεως, ἤθελε παραβιάσει τὸ ἄρθρον 7 τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ Ἰταλία ἐδήλωσε τὰς ἐπιφυλάξεις τῆς πρὸς ποστασίαν τῆς ἐνδεχομένης ἐλευθέρως ἐνεργείας τῆς καὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς συμφερόντων, καὶ ὅτι ἤδη ἡ Ἰτα-

λική κυβέρνησις νομίζει κατάλληλον τὴν στιγμήν ν' ἀναφερθῆ εἰς τὰς δηλώσεις τῆς ἐκεῖνης.

Ὁ κόμης Μπέροχτολδ ἐπανελάβεν ὅτι δὲν ἐννοεῖ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ προβάλληται τὸ ἄρθρον 7, προκειμένου περὶ προσωρινῆς καταλήψεως, προερχομένης ἐκ στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, δυναμένων ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν ἀναλόγως τῆς τύχης τῶν ὀπλων. Ἐδήλωσε δὲ ὅτι ἡ Αὐστροουγγρική κυβέρνησις ἦτο διατεθειμένη, ὡς ἔπειτα ἤθελον πραγματοποιηθῆ πραγματικαὶ καταλήψεις Σερβικοῦ ἐδάφους, ἔστω καὶ προσωρινά, νὰ προβῆ μετὰ τῆς Ἰταλίας εἰς τὰς σχετικὰς συμφωνίας. Μ' ὅλην δὲ τὴν ἐπανεπιλημμένην καὶ ζωνορὰν ἐπιμονὴν τοῦ Ἰταλοῦ πρεσβευτοῦ ἐνέμεινεν εἰς τὰς γνώμας του καὶ συνεπέρανεν ὅτι δὲν φρονεῖ ὅτι ὑφίσταται ἐπὶ τοῦ παρόντος περίπτωσις ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων.

Ἐν προσθήτῃ ἐκδόσει του τῆς 13ης Δεκεμβρίου ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἐπεξηγεῖ ὅτι ὁ κόμης Μπέροχτολδ ἐξαεακτῆριζε τὴν γενομένην κατάληψιν Σερβικοῦ ἐδάφους ὡς μὴ ὀριστικὴν, οὔτε προσωρινήν, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς στιγμήν, ἅτε ἀναγκαίαν καὶ ἄμεσον συνέπειαν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἧτις ἠδύνατο νὰ ἐκλειθῆ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἀναλόγως πρὸς ἐνδεχομένας μεταβολὰς τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως. — Ἐν τούτοις πληροφορεῖ ὁ πρεσβευτὴς τὴν Ἰταλικὴν κυβέρνησιν ὅτι μ' ὅλας τὰς διαβεβαιώσεις ταύτας τοῦ Αὐστριακοῦ ὑποπρονοῦ ὁ ἀνώτερος ἀξιωματικὸς Ὁσκάρ διωρίζετο διοικητὴς τῆς πόλεως Βελιγραδίου.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων μυνθάνομεν τὸ γεγονός ὅτι εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πολέμου ἡ Ἰταλία ἐδήλωσεν ὅτι θεωρεῖ ἐν τῶν ζωτικωτάτων αὐτῆς συμφερόντων τὴν διατήρησιν τῆς Σερβικῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας. Ἐπρωττεν ἅσα τούτο ἐκ προθέσεως εἰλικρινοῦς ἢ μὴ τυγόν, διαβλέπουσα ὅτι ἡ κατὰ τῆς Σερβίας προσβολὴ ἀπετέλει ἤδη ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τῆς Αὐστροίας, ἐξέλεγε τὸ ἔδαφος τοῦτο ὅπως θεμελιώσῃ τὰς περὶ ἀνταλλαγμάτων ἀξιώσεις : "Ὅτι περὶ τοῦ δευτέρου ἐποκέιτο ἀποδεικνύει αὐτὸ τὸ περιεχόμενον τῶν προτάσεων τῆς Ἰταλίας, δι' ὧν ἐγκατελίπανε τὴν προστασίαν τῆς Σερβίας, ἐν ἣ περιπτώσει ἐλάμβανεν ἀλλαγῶν ἀνταλλάγματα. Ὅπως δὴποτε ὁ διπλωματικὸς οὗτος γειοσιμὸς τοῦ ζήτηματος ἦτο δεξιότατος καὶ μάλιστα ὁ κόμης Μπέροχτολδ ἐπειῶατο νὰ διεκδικῆ δημονομένων ἐκτὸς τῆς ὀριστικῆς καὶ προσωρινῆς καταλήψεως ἐδαφῶν καὶ μίαν τρίτην κατηγορίαν τὴν στιγμήν κατάληψιν.

Εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀντιρρήσεων τούτων, ὁ Σοννίνο ἐπιστέλλει μακρὰν ἐκθεσιν πρὸς τὸν Ἀβάρνα, ἐν ἣ περιέχονται ἐνδιαφέρουσαι ἀ-

ποκαλύψεις, σχετικῶς πρὸς τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας κατὰ τὸν προηγουμένον πολεμὸν ἐπιχειρήσεις τῆς Ἰταλίας. Ἐπι τῆ διασώσει οἱ Ἰταλικοὶ πολεμικοὶ πλοῖα εἶχον κατευσσοῦν τοὺς ἡμερικικοὺς πλοῖους περὶ τῆς ἰστικίας τῆς Θεσσαλονικῆς ὁ κόμης Αἰρενταλ εἶχε οἰκώσει κατὰ πνεῦμα τοῦ 1911 πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅτι «οὐδεμίαν Ἰταλικὴν ἐνεργεσίαν εἰς τὰς ἀκτῆς τῆς Ευρωπαϊκῆς Τουρκίας ἢ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ἤσονται νὰ γείνη ἀποσεκτὴ ὑπο τῆς Αἰσχροίας καὶ Γερμανίας, αἷε ἀντιτιθέμενη πρὸς τὴν Συνθήκην τῆς Συμμαχίας». Ἐπισης κατὰ τὸν αὐτὸν μηνᾶ ἐδήλω ὁ Αἰρενταλ ὅτι βομβαρδισμοὺς κατὰ λιμένων τῆς Ευρωπαϊκῆς Τουρκίας, ὡς τῆς Θεσσαλονικῆς, Καβάλλας κλπ. εὐθερεῖ ὡς παραβίασιν τοῦ ἄρθρου 7ου. Κατὰ δὲ τὸν Απριλίον τοῦ 1912 ὁ κόμης Μπέροχτολδ εἶχε κάμει ζωηροτάτας παραστάσεις διὰ τὸν κανονισμὸν τῶν φρουρίων τῶν Δαρδανελίων σὺν τῇ δηλώσει ὅτι τοιαύτη ἐνεργεσία τῆς Ἰταλίας ἠδύνατο νὰ ἐγγὺ σοβαροτάτας συνέπειας. — Ἐν ταῖς ὑπομνήσεσι ταύταις παρασιωπᾷ ὁ Σοννίνο τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὅπερ δὲν παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἐθνικὸν ἔδαφος, καὶ ὅπερ ἐδίξε κατόπιν ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ὡς δεχθήσεται κατωτέρω. — Εἰς τὰς ἀντιρρήσεις τέλος τοῦ κόμητος Μπέροχτολδ ἀπαντᾷ ὁ Σοννίνο ὅτι ἡ δῆλωσις περὶ μὴ ἐκμηδενίσεως τῆς Σερβίας δὲν εἶναι ἐπαρκῆς διότι μεταξὺ τῆς διατηρήσεως τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐκμηδενίσεως ὑπάρχει μέγα περιθώριον, ὅπερ ἀκριβῶς δέον ν' ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τῶν διαπραγματεύσεων, τὰς ὁποίας θὰ ἐδικαιολόγη οἰονδήποτε πλεονέκτημα, ἔστω καὶ ἀπλή πολιτικὴ ἐπιρροὴ ἢ οἰκονομικὰ προνόμια. Τονίζει τέλος, ὅτι θεωρεῖ βλαπτικὴν διὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ἰταλίας τὴν παράτασιν τῶν διαπραγματεύσεων, ἐνῶ ἐν τῷ μεταξὺ ὀριμαίνοσιν τὰ γεγονότα.

Εἰς τὴν συνέντευξιν τῆς 20 Δεκεμβρίου 1914 ὁ κόμης Μπέροχτολδ δὲν φαίνεται πλέον τόσον ἀδιάλλακτος. Δηλοῖ ὅτι εἶναι διατεθειμένος νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ὅτι ἀποδέχεται τὰς ἐξῆς βάσεις :

- 1). "Ὅτι μεταξὺ τῆς διατηρήσεως τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Σερβίας καὶ τῆς πλήρους αὐτῆς ἐκμηδενίσεως, ὑπάρχει εὐρὸν περιθώριον δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις διαπραγματεύσεων.
- 2). "Ὅτι οἰονδήποτε πλεονέκτημα, ἔστω καὶ πολιτικῆς ἢ οἰκονομικῆς φύσεως, δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἔδαφος προηγουμένης συνεννοήσεως ἐπὶ τῆς βάσεως ἀνταλλαγμάτων.
- 3). "Ὅτι ἡ συνεννόησις δέον νὰ ἦ προηγουμένη καὶ οὐχὶ σύγχρονος ἢ ἐπομένη τῶν γεγονότων, τῶν διδόντων ἀφορμὴν εἰς διαπραγματεύσεις.

Τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς γλώσσης τοῦ Μπέρχτολδ ἐξηγεῖ ἐν ἔγγραφον τῆς αὐτῆς χρονολογίας τοῦ Σοννίνο ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίῳ Ἰταλοὺς πρεσβευτάς. Ὁ πρίγκηψ Μπύλωβ εἶχε μεταβῆ εἰς Ρώμην ἐκ μέρους τῆς Γερμανίας πρὸς διευθέτησιν τῶν μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν προκυπτόντων ζητημάτων καὶ ἐδείκνυτο κατ' ἀρχὴν εὐνοϊκὸς πρὸς τοιαύτην συνεννόησιν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Φαίνεται ὅτι ἡ Γερμανικὴ πείσις εἶχεν ἤδη ἐξασκηθῆ ἐπὶ τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Βιέννης. Καὶ τὴν 6ην Ἰανουαρίου 1915 ὁ ἐν Βερολίῳ πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας λαμβάνει καὶ αὐτῆς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Τσίμερμαν, ὅτι ἐργάζεται ὅπως πείσῃ ὀριστικῶς τοὺς ἐν Αὐστρίᾳ ἰθύνοντας κύκλους νὰ συναινέσωσιν εἰς θυσίας τινὰς πρὸς τὴν Ἰταλίαν.

Καίτοι δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τὰ Αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἶχον ἐγκαταλείρη τὸ Σερβικὸν ἔδαφος, ὁ Σοννίνο ἐν συνεντεύξει αὐτοῦ τῆς 7ης Ἰανουαρίου 1915 πρὸς τὸν βαρῶνον Μάγκιο, πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρίας ἐν Ρώμῃ, ἐπαναλαμβάνει ὅτι τὸ ζήτημα δὲν ἠδύνατο ἐκ τούτου καὶ μόνου νὰ θεωρηθῆ λήξαν, διότι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν δύναται νὰ ἐμφανισθῆ πάλιν ἡ περιπτώσις εἰσβολῆς τῶν Αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς Σερβίαν ἢ εἰς ἕτερον σημεῖον τῆς Χερσονήσου. —

Καὶ ἤδη τὸ πρῶτον, συνετεία τῆς ἐκ Βερολίνου ἐνθαρρύνσεως, θίγει ὁ Ἰταλὸς διπλωμάτης κατόπιν πολλῶν περιστροφῶν, τὸ καιρῖον σημεῖον. «Εἶναι, λέγει, διατεθειμένη ἡ Αὐστροουγγρικὴ κυβέρνησις νὰ συζητήσῃ τὸ ζήτημα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παραχωρήσεως χωρῶν ἀνηκουσῶν ἤδη εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν; Σήμερον, οὐδέποτε ὄντες, δὲν ἐννιάμεθα νὰ δεχθῶμεν συζήτησιν ἐπὶ τῇ βάσει ἐνδεχομένων ἀνταλλαγμάτων, ἀφορώντων χώρας, κατεχομένας ἤδη ὑπὸ ἐτέρων ἐμπολέμων, διότι τοῦτο θὰ ἰσοδυναμῆ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦδε συμμετοχὴν μας εἰς τὴν διαφορὰν».

Ὁ βαρῶνος Μάγκιο ὑπέδειξε τὸ δυνατόν παραχωρήσεως ἀνταλλαγμάτων ἐν Ἀλβανίᾳ. Ὁ Σοννίνο ἀπαντᾷ ὅτι ἐν Ἀλβανίᾳ ἀρνητικὸν μόνον συμφέρον βλέπει διὰ τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐγκατάστασιν ἄλλης τινὸς Δυνάμεως κατὰ τὰ λοιπὰ ἢ χώρα ἐκεῖνη οὐδὲν ἔχει θέλγητρον διὰ τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ συνέντευξις κατέληξεν εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν ὅτι ἅπαντα τὰ ζητήματα ταῦτα δεόν νὰ συζητηθῶσι φιλικῶς.

Εἰς μεταγενεστέρως συνεντεύξεις ὁ βαρῶνος Μάγκιο ἐξαικολουθεῖ ἐπανερχόμενος εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανίας. Καὶ ὁ Σοννίνο ἐπιμένει εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀρνητικοῦ συμφέροντος ἐν Ἀλβανίᾳ. Καὶ προσθέτει ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ἐπιθυμῆ νὰ περιπλακῆ ἀκουσίως εἰς τὰ ἑσωτερικὰ Βαλκανικὰ ζητήματα καὶ νὰ εὐρίσκηται ἀναποφεικτως καὶ διαρκῶς

εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦ πρίγκηπος Μπύλωβ συνεχίζονται αἱ διαπραγματεύσεις, ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς παραχωρήσεως τοῦ Τρεντίνου. Ἐντέχνως οἴπτει κάποτε ὁ Σοννίνο τὴν φράσιν ὅτι μόνιμος πρὸς τὴν Αὐστρίαν φιλία θὰ ἐπύρχετο ἂν ἡ Ἰταλία ἀπηλλάσσετο τῶν ἀξιώσεων τῶν ἐθνικοφρόνων, οἵτινες ἔχουσιν ὡς πρόγραμμα τὸ ρητὸν «Τρέντον καὶ Τεργέστη».

Ἄλλ' ὁ Γερμανὸς διπλωμάτης συνιστᾷ νὰ μὴν αὐξάνουν αἱ ἀξιώσεις, διότι προκειμένου περὶ παραχωρήσεως τῆς Τεργέστης ἡ Αὐστρία ἤθελεν ἀσφαλῶς προτιμήσει τὸν πόλεμον.

Ἢδη τὸν κόμητα Μπέρχτολδ διαδέχεται ὁ βαρῶνος Μπούριαν καὶ ἄρχονται νεαί μετ' αὐτοῦ διαπραγματεύσεις. Τὴν 18 Ἰανουαρίου 1915 ἐπαναλαμβάνει καὶ οὗτος πρὸς τὸν Ἀθάνα τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μπέρχτολδ τὴν τοσοῦτον ἐνδιαφέρουσαν τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον, ὅτι «ἡ Αὐστρία οὐδαμῶς ἀποβλέπει εἰς μεταρρυθμίσειν τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστώτος οὔτε εἰς ἐδαφικὰς κτήσεις ἐν Σερβίᾳ ἢ ἄλλαχοῦ», καὶ ἀκούει τὴν αὐτὴν ἀντίρροσιν ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐδαφικῶν κτήσεων τὸ ἄρθρον 7 τῆς Συνθήκης προβλέπει καὶ περὶ οἰουδήποτε ἄλλου πλεονεκτημάτων πολιτικῆς, οικονομικῆς ἢ ἠθικῆς ἐπιρροῆς ἢ πάσης ἄλλης φύσεως. Ζητεῖ νὰ εὐρῃ ἔρρεισμα ὁ Μπούριαν εἰς τὰς καταλήψεις τῶν Δωδεκανήσων καὶ τῆς Αἰλώνας ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, αἵτινες ἠδύνατο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὑποκειμένα εἰς τὸ ἄρθρον 7ον, καὶ οἴπτει ἐν παρόδῳ τὴν ἰδέαν μελλούσης ἐπεκτάσεως τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς ἐν Αἰλώνας. Ὁ Ἀθάνα ἀπαντᾷ ὅτι εἶναι γνωστὰ αἱ περιστάσεις τῆς Ἰταλικῆς καταλήψεως τῶν Δωδεκανήσων, ἡ δὲ κατοχὴ τῆς Αἰλώνας προεκλήθη ἐκ τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ ἐπικρατούσης ἀταξίας καὶ σκοπὸν εἶχε τὴν προστασίαν τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἐν Λονδίῳ Συνεδρίου. Ὑπεσχέθη τέλος ὁ Μπούριαν ὅτι θὰ μελετήσῃ ἐκ νέου τὰ ζητήματα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἄρθρον 7 τῆς συνθήκης.

Πρὸ πάσης ὅμως ἀπαντήσεως, ὁ μεσολαβῶν πρίγκηψ Μπύλωβ ἀνακοινοῖ τὴν 26 Ἰανουαρίου πρὸς τὸν Σοννίνο ὅτι δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ φθάσῃ εἰς ἀποτέλεσμα, ἐὰν ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις δὲν καθορίσῃ τὰς ἀξιώσεις τῆς, διότι ἡ Αὐστροουγγρικὴ κυβέρνησις φοβεῖται ὅτι ἐφ' ὅσον παραχωρεῖ τι ἐπὶ τοσοῦτον θ' αὐξάνωσιν αἱ ἀξιώσεις. Ὁ Ἰταλὸς ὑπουργὸς ἀπαντᾷ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῶσιν αἱ ἀξιώσεις τῆς Ἰταλίας, ἐφ' ὅσον ἡ κυβέρνησις τῆς Βιέννης δὲν ἀποδέχεται ρητῶς καὶ σαφῶς τὴν συζήτησιν ἐπὶ παραχωρήσεως χωρῶν κατεχομένων ἤδη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας.

Αἱ συνδιαλέξεις ἐξηκολούθησαν ἐν τῷ τόνῳ τούτῳ μέχρι τῆς 12ης

Φεβρουαρίου, ὅτε ὁ βαρῶνος Μπούριαν θέλων νὰ μεταφέρει τὴν συζήτησιν ἐπὶ ἄλλου ἐδάφους, διετύπωσε τὰς γνώμας του ἐν ἐγγράφῳ ὑπομνήματι, δοθέντι πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴν τῆς Ἰταλίας. Ἡ φάσις αὕτη τῶν διαπραγματεύσεων εἶνε λίαν ἐνδιαφέρουσα δι' ἡμᾶς, ὅτε θίγῃσι τὰ ζητήματα τῶν Δωδεκανήσων καὶ τῆς Ἡπείρου.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου ζητήματος ὑπομνήσκει ὅτι ἡ Αὐστρία, ἐπιθυμοῦσα νὰ μὴ παρακωλύσῃ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς συμμάχου τῆς δὲν εἶχε κατηγορηματικῶς ἐναντιωθῆ. Ἐν τούτοις εἶχεν ἐπικαλεσθῆ τὸ ἄρθρον 7 τῆς Συνθήκης καὶ ἐπανελημμένως δηλώσῃ ὅτι λόγῳ τῶν καταλήψεων τούτων, αἰτινες ἐδηλώθησαν ὡς προσωριναί, ἐπεφιλιάσσετο ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς περὶ ἀξιώσεως ἀνταλλαγμάτων. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς τῶν νήσων, ἡ Ἰταλία ἐπανελημμένως εἶχε διαβεβαιώσῃ τὴν Αὐστροουγγρικὴν κυβέρνησιν ὅτι ἡ κατοχὴ αὕτη ἤθελε λήξῃ μετὰ τὸ τέλος τῶν Ἰταλοτουρκικῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἐγένετο μάλιστα καὶ συζητήσεις περὶ παροχῆς γραπτῆς περὶ τούτου δηλώσεως τῆς Ἰταλίας, καίτοι δὲν ἐπῆλθε συμφωνία ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν τῆς δηλώσεως ταύτης. Τὸ κείμενον τῆς δηλώσεως, ὅπερ εἶχε προτείνῃ ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις εἶχε κατὰ λέξιν, ὡς ἑξῆς.

«Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῷ πνεύματι τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως ἡ μέχρι τοῦδε συντελεσθεῖσα ἢ ἐν τῷ μέλλοντι συντελεσθησομένη κατοχὴ τῶν νήσων Αἰγαίου καὶ Ἀρχιπελάγους ἔχει χαρακτῆρα προσωρινόν, αἱ δὲ νῆσοι αὗται θ' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν Τουρκίαν μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἐπομένως μετὰ τὴν ἐκ τῆς Τριπολίτιδος καὶ Κυρηναϊκῆς ἀποχώρησιν τῶν Ὀθωμανικῶν στρατευμάτων καὶ ἀξιωματικῶν καὶ εὐθύς ὡς πραγματοποιηθῶσιν οἱ ὅροι, οἱ περιλαμβανόμενοι ἐν τῇ Ἰταλικῇ Διακοινώσει τῆς 15 Μαρτίου 1912 πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις. Ἐννοεῖται ἐπίσης ὅτι ἡ παρούσα δήλωσις, ἡ ἐκκηγάζουσα ἐκ τῶν διατάξεων τῆς Συνθήκης τῆς Συμμαχίας, θέλει θεωρηθῆ παρὰ τε τῆς Αὐστροουγγρικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως ὡς ἀπολύτως μυστικὴ καὶ ἐμπιστευτικὴ, διότι ἄλλως δὲν ἤθελεν ἐπιτύχῃ τὸν κοινὸν σκοπὸν τῶν δύο Κυβερνήσεων, ἧτοι τὴν ἐπίσπευσιν καὶ διευκόλυνσιν τῆς Εἰρήνης».

Ἐκ τοῦ κειμένου τούτου προκύπτει ὅτι οἱ ὅροι τῆς κατοχῆς τῶν νήσων δὲν ὑφίστανται πλέον καὶ μολοντί διέρρουσεν ἔκτοτε σχεδὸν τριετία ἡ Ἰταλία δὲν ἀπέδωκε τὰς νήσους εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἀφ' ἑτέρου τὸ κείμενον ἐκεῖνο ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Ἰταλία ἀνεγνώρισε τὴν συσχέτισιν τῆς κατοχῆς τῶν νήσων πρὸς τὸ ἄρθρον 7 τῆς Συνθήκης. Φαίνεται ἄρα δῆλον ὅτι, ἂν ἡ Ἰταλία ἐπιμένῃ εἰς τὴν

ἐζητήσιν περὶ ἀνταλλαγμάτων διὰ τὴν ἐνδεχομένην περὶπτωσιν Αὐστροικῶν καταλήψεων, ἡ Αὐστροουγγρικὴ κυβέρνησις δύναται κατὰ μείζονα λόγον νὰ ἀξιώσῃ τὴν συζήτησιν περὶ τῶν ὀφειλομένων ἤδη εἰς αὐτὴν ἀνταλλαγμάτων ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας παρετεινομένης κατοχῆς τῶν Δωδεκανήσων.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἰταλικὴν κατοχὴν τῆς Αἰλώνας, ἡ ἱστορία τοῦ ζητήματος ἔχει ὡς ἑξῆς. Τὴν 23 Ὀκτωβρίου 1914 ἡ Ἰταλία εἰδοποιεῖ τὴν Αὐστροικὴν κυβέρνησιν ὅτι, λόγῳ τῶν στερήσεων ἃς ὑφίσταντο οἱ ἐν Αἰλώνι πρόσφυγες, καὶ τῆς ἐκεῖ ἐπικρατούσης ἀναρχίας, ἡ Ἰταλία ἠναγκάζετο νὰ προβῇ διὰ μικρᾶς ὑγειονομικῆς ἀποστολῆς «εἰς ἀστυνομικὰς ἐνεργείας καὶ μέτρα φιλανθρωπίας ὑπὲρ τῶν προσφύγων, χωρὶς νὰ δώσῃ εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας χαρακτῆρα στρατιωτικῆς ἀποστολῆς, ἀποτελούσης κυριολεκτικῶς κατάληψιν τῆς πόλεως Αἰλώνας». Τὴν 26 Δεκεμβρίου 1914 εἰδοποιεῖτο καὶ πάλιν ἡ Αὐστροικὴ κυβέρνησις ὅτι ἡ Ἰταλία πρὸς καταστολὴν τῆς ἀναρχίας ἠναγκάζετο ν' ἀποθιβάσῃ εἰς Αἰλῶνα ναυτικὸν ἀπόσπασμα, ὡς μέτρον καθαρῶς προσωρινόν καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἐπεκταθῆ πέραν τῆς πόλεως τῆς Αἰλώνας. Ἀμφοτέρως τὰς δηλώσεις ἐκείνας εἶχε λάβῃ ὑπὸ σημείωσιν ἡ Αὐστροικὴ κυβέρνησις. — Ἐν τούτοις ἔκτοτε αἱ Ἰταλικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐν Ἀλβανίᾳ εἶχον βαθμηδὸν λάβῃ ὄλως διάφορον καὶ μῶλλον ἐκτεταμένην μορφήν. Μετὰ τὸ ναυτικὸν ἀπόσπασμα ἀπεβιάσθη περὶ τὸν, πυροβολικὸν καὶ ὑλικὸν πόλεμον εἰς σημαντικὴν ποσότητα. Ἡ πόλις Αἰλώνας, ὡς καὶ ἡ Κανίνα καὶ Σβέρνες, κατελήφθησαν στρατιωτικῶς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τοῖς Ἀλβανικοῖς ὕδασι Ἰταλικῶν πολεμικῶν πλοίων διαρκῶς αὐξάνεται. Ἐκτὸς τούτου ἡ Ἰταλία κατέλαβε καὶ τὴν πολιτικὴν διαίρησιν τῆς Αἰλώνας, Νομαρχία, οικονομικὴ διοίκησις, ἀστυνομία, χωροφυλακὴ καὶ δημαρχία λειτουργοῦσιν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν ὀργάνων τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως, ὧν τινὲς φέρουσι τὸν τίτλον Βασιλικῶν Ἐπιτρόπων. Καίτοι δὲ τὸ σύνολον τῶν μέτρων τούτων δὲν εὐρίσκειται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἐπανελημμένων δηλώσεων τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως, ἡ Αὐστροικὴ κυβέρνησις ἀπέχει ἐπὶ τοῦ παρόντος πάσης ἀνταξιώσεως, παρατηρεῖ ὅμως ὅτι αἱ Ἰταλικαὶ αὗται ἐνεργεῖαι προβλέπονται ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 7 καὶ παρέχουσιν αὐτῇ, ὡς καὶ ἡ κατοχὴ τῆς Δωδεκανήσου ἀπὸ τοῦδε δικαίωμα ἀνταλλαγμάτων. Ἐὰν δὲ ἡ Ἰταλικὴ κατοχὴ τῆς Αἰλώνας ἔπαυε νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα παροδικόν ἐκ τούτου θὰ ἐπῆρχετο ὑπὲρ τῆς Αἰστροίας πρόσθετον δικαίωμα ἀνταλλαγμάτων.

Διὰ τοῦ ὑπομνήματος τούτου ὁ βαρῶνος Μπούριαν ἐπειροῦτο νὰ μεταδέσῃ τὸ ζήτημα ὑποβάλλον ἀνταξιώσεις εἰς τὴν περὶ ἀνταλλαγμά-

των αξιώσιν τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως. Καὶ τὴν τοιαύτην σειράν ἰδεῶν ἐξήτει συγχρόνως νὰ ἐνισχύσῃ διὰ τῶν ἐν Ρώμῃ ὑποβαλλομένων ὑπὸ τοῦ Μάκκιο βολιδοσκοπήσεων περὶ παραχωρήσεων ἐν Ἀλβανίᾳ.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Σοννίνο τῆς 12 Φεβρουαρίου 1915 εἶναι μακροτάτη καὶ παρέχει ἡμῖν πλήρη τέλος τὴν διαφώτισιν τῶν κατὰ τὸν Ἰταλοτουρκικὸν πόλεμον συμβάντων ὡς πρὸς τὰς καταλήψεις τῶν νήσων. — Ὅταν ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις ἀνήγγειλε διαδοχικῶς τὰς καταλήψεις τῶν νήσων, ὁ κόμης Μιέροχτολδ εἶχεν ἀπάντησιν τὴν 23ην Μαΐου 1912 «ὅτι θὰ εἶχε μὲν τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἀνταλλάγματα κατὰ τὸ ἄρθρον 7 τῆς Συνθήκης, ἀλλ' ὅπως μὴ παρακολύσῃ τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως δὲν ἠναντιοῦτο εἰς τὰς καταλήψεις, οὐδὲ ἐπεκαλεῖτο ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὸ δικαίωμα τῶν ἀνταλλαγμάτων. Διεκήρυκτεν ὅμως κατηγορηματικῶς ὅτι ἂν ἡ Ἰταλία ἤθελε προβῆ εἰς περαιτέρω κατάληψιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συναινέσῃ ἀφήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν πλήρη τὴν εὐθύνην, ἐπιφυλαττόμενος καὶ τοῦ ἐνδεχομένου δικαιώματος ἀνταλλαγμάτων». Τὰς δηλώσεις ἐκείνας ἐρμηνεύει ὁ Σοννίνο ὡς ἀποτελούσας παραίτησιν τῆς Αὐστρίας ἀπὸ τοῦ δικαιώματος ἀνταλλαγμάτων διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ρόδου καὶ τῶν Δωδεκανήσων. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου φέρει ἐν παραόδῳ καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι αἱ καταληφθεῖσαι νῆσοι περιλαμβάνονται εἰς τὴν Μεσόγειον Θάλασσαν, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἐνῶ τὸ ἄρθρον 7 τῆς Συνθήκης προβλέπει μόνον περὶ τοῦ Αἰγαίου. Συνεπεία ὅμως τῶν δηλώσεων ἐκείνων, προσθέτει ὁ Σοννίνο, ἡ Ἰταλικὴ κυβερνήσις ἔλαβε τὴν σοβαρὰν ἀπόφασιν ν' ἀπόσχη τῆς καταλήψεως τῶν νήσων Χίου καὶ Λέσβου, ἐνῶ κατ' οὐσίαν μόνον ἡ τῶν νήσων τούτων κατάληψις ἤθελε δαμιάσῃ τὴν Τουρκικὴν ἀντίστασιν πρὸς σύναψιν τῆς εἰρήνης.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν παράτασιν τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς, ἐκτὸς τῆς γνωστῆς ἀντιρρήσεως ὅτι δὲν ἐξεπληρώθησαν οἱ ὅροι τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης, ὁ Σοννίνο ἀντιτάσσει καὶ τὸ ἐξῆς ἐπιχείρημα, ὅπερ ὡς ἐνδιαφέρον τὴν Ἑλλάδα, παραθέτομεν κατὰ λέξιν.

«Διὰ τῆς κατοχῆς τῶν νήσων ἡ Ἰταλία παρέσχεν ἀξιοσημείωτον ἐκδοίκευσιν εἰς τὴν Τουρκίαν, καθόσον αἱ νῆσοι αὗται ἤθελον ἀναπομφάντως κατακτηθῆ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὡς συνέβη διὰ τὴν Χίον, Λέσβον καὶ λοιπὰς νήσους τὰς ἤδη κατεχομένας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἔχομεν δεδομένον ὅτι ἡ Τουρκία μεγάλως ἐπεθύμηε τὴν ἐξασκολούθησιν τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς, καὶ οὐδέποτε ἐζήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν ἡμῶν, ἐννοοῦσα τελείως ὅτι ἐν τῇ ἀβεβαιότητι τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ λόγῳ τοῦ ἐπισημοῦς τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων μέγαν

κίνδυνον θὰ ἔτρεχον αἱ νῆσοι ἂν ἔκτοτε ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀνίκανον οὖσαν στρατιωτικῶς νὰ προασπίσῃ αὐτάς. Ἡ κατοχὴ αὐρὰ τῶν νήσων κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παρουσίας Εὐρωπαϊκῆς συρράξεως, εἰς ἣν συμμετέχει ἡ Τουρκία, ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ ἐκδοίκευσιν παρασχεθείσαν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν σύμμαχον τῆς Αὐστρουγγαρίας».

Τὰς δηλώσεις ταύτας δεόν νὰ λάβωσι ὑπὸ σοβαρὰν σημείωσιν οἱ ἡμέτεροι διπλωμάται. Ἔχομεν δι' αὐτῶν ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς Ἰταλίας, ὅτι ἂν δὲν ἐπροστάτευσεν διὰ τῆς σημαίας τῆς τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν, πρὸ πολλοῦ αἱ νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους θὰ ἦσαν ἐλεύθεραι εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἔχομεν οὕτω καὶ ἄλλην ἔμμεσον ὁμολογίαν τῶν δικαίων ἐπὶ τῶν νήσων τούτων ἀξιώσεών μας, τῶν ὁποίων τὴν πραγματοποιήσιν αὐτὴ καὶ μόνη ἡ Ἰταλία παρεμπόδισε.

Προκειμένου περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Αἰλῶνος, ἀπαντῶν ὁ Ἰταλὸς Υπουργὸς εἰς τὰς Αὐστριακὰς ἀντιπροτάσεις τονίζει ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως ἔσωσε τὴν Ἀλβανίαν ἀπὸ ἀκρωτηριασμοῦ. «Εἶναι γνωστὸν, λέγει, ὅτι ἡ Αἰλὼν εὗρισκετο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀπειλὴν ταραχῶν λόγῳ τῶν ἀντικεινομένων φιλοδοξιῶν μεταξὺ Γκέγκηδων καὶ Ἡπειρωτῶν. Καὶ εἶχον μὲν ὀπκηροχθῆ οἱ Ἡπειρωταὶ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ πλανᾷται περὶ τῶν συνεπειῶν μιᾶς Ἡπειρωτικῆς κατοχῆς ἐν Αἰλῶνι».

Καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἰταλὸς πολιτικὸς, ὁμιλῶν ἐν ὀνόματι τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως, λησιμονεῖ ἐν τῇ ἀβιάστῳ φράσει τῆς μυστικῆς πρὸς τρίτον συνειρησεως τὰ ἀτελείωτα τεχνάσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ διπλωματία κατεγίνετο νὰ χρωματίσῃ μὲ Ἀλβανικὸν ἐθνισμόν τὰς περιφερείας Ἀεγυροκάστρου καὶ Κορυτσᾶς. Ὑπεύθυνος εἰς μίαν ἀνάγκην ἀληθείας ἀναγνωρίζει τοὺς λαοὺς τῶν περιφερειῶν τούτων, ὡς διαφορῶς τῶν Ἀλβανῶν. Καὶ ὀνομάζει αὐτοὺς Ἡπειρωτάς. Ἄρα καὶ τὰς περιφερείας ταύτας ὁμολογεῖ ὡς συμπεριλαμβανομένας εἰς τὴν Ἡπειρον. Μ' ὅλας τὰς διαστρεβλώσεις ἰδεῶν καὶ γεγονότων, ἡ ἀλήθεια παραμένει πολλάκις ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ εἰς αὐτῶν τῶν διπλωματῶν τὰς μετὰ καὶ ἐκχίνεται μεθ' ὁρμῆς εὐθὺς ὡς εἶπεν τὴν εὐκαιρίαν.

Δημιουργῶν νέα ἐκάστοτε ἐπιχειρήματα περὶ τὴν ἐρημίαν τῆς συνθήκης κατώρθωσεν ὁ Μπούριαν νὰ παρατείνῃ τὸν διπλωματικὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ Μαρτίου. Δειδὸν τέλος καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Μπίλωβ ὅτι τὸ στάδιον τοῦτο ἐξηγητήθη καὶ ἠπειλεῖτο διακοπὴ τῶν συνειρησεῶν. Καὶ ἰδοὺ ἡ σκηνογραφία μεταβάλλεται. Τὴν 9 Μαρτίου ὁ Ἀβάφρα δέ-

χεται τὴν σιγήσιν ὅτι ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶναι διατεθειμένη νὰ συζητήσῃ τὸ ζήτημα τῶν εὐαφικῶν παραχωρήσεων. Ἡ γαλλικὴ νομισματικὴ ἐπιτροπὴ κυρία τῶν εὐαφικῶν ὑποφέρει μὲν τινος ἀκαμψίας τὰς ἐξῆς τρεῖς βασεῖς: α) ἀπολυτὸν μυστικότητα τῶν διαπραγματεύσεων, β) ἀμεσοὺς ἐκτελέσειν τῆς συναφθισομένης συμφωνίας, γ) τὰ συμφωνηθησομένα νὰ ἀφορώσιν ολοκληρὸν τὴν διάρκειαν τοῦ παρόντος πολέμου.

Μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν βάσεων τούτων ἡ Ἰταλία ὑπέσχετο νὰ καθορίσῃ τὸ ελαχιστὸν ὄριον τῶν ἀξιώσεων τῆς. Ἐπρότεινε συγχρόνως ὅπως, ἂν εντός δυο ἐβδομαδῶν δὲν καταρτίσῃ ἡ συμφωνία, οἰωοῖτοτε ἡ κατάσταση θεωρεῖται ὡς μὴ γενομένη.

Τὴν πρώτην καὶ τρίτην βασὶν εὐεχθῆ ἀνεπιφιλιάκτως ὁ Μπούριαν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δευτέρας γεννᾷ νέον ἀπέραντον θέμα συζητήσεως. Τὸ ἄρθρον 7, λέγει, προβλέπει περὶ προηγουμένης συμφωνίας ἀνταλλαγμάτων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ περὶ προηγουμένης ἐκτελέσεως αὐτῆς. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου τὴν ἐκτελέσειν τοιαύτης συμφωνίας πρὸς τῆς λήξεως τοῦ πολέμου παριστάνει καὶ οὐσιαστικῶς δυσχερῆ δι' ἐσωτερικοὺς λόγους.

Μετὰ μακρὰς ἀνάγκους συζητήσεις προβαίνει τέλος ὁ Σοννίνο εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι διακόπτει τὰς διαπραγματεύσεις καὶ δὲν θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς αὐτὰς εἰμὴ μόνον κατόπιν σαφῶν καὶ καθαρῶν Αὐστριακῶν προτάσεων. Ἀποτέλεσμα τῆς δηλώσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐκ νέου παρέμβασις τῆς Γερμανίας καὶ δήλωσις αὐτῆς ὅτι ἐγγυᾶται διὰ τὴν πίστην καὶ μετ' εὐθύτητος ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας ἐκτελέσειν τῶν συμφωνηθησομένων, εὐθύς ὡς συναφθῆ ἢ εἰρήνη. Ἄλλ' ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν δήλωσιν ταύτην. Ἐπιμένει δὲ πάντοτε ὅτι δὲν δύναται πλέον νὰ εἰσέλθῃ εἰς νέας συζητήσεις εἰμὴ μόνον κατόπιν Αὐστριακῶν προτάσεων.

Μὲ τὴν νέαν ταύτην φάσιν τῶν ζητημάτων κατορθώνει καὶ πάλιν ὁ Μπούριαν νὰ κερδίσῃ ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν Μάρτιον καὶ τέλος τὴν 27ην τοῦ μηνὸς τούτου συναινεῖ νὰ ὑποβάλῃ τὰς ἐξῆς προτάσεις.

1) Ἡ Ἰταλία νὰ τηρήσῃ μέχρι τέλους τοῦ πολέμου οὐδετερότητα εἰμὴ πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ τοὺς συμμάχους τῆς. 2) Ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας ἐν τῷ Αἰψῷ ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας, περὶ ἧς θὰ μείνῃ ἰσχυρὰ ἡ ὑπάρχουσα συμφωνία. 3) Εἰς ἀντάλλαγμα ἡ Αὐστρία προσεφέρετο εἰς παραχώρησιν ἐδάφους ἐν τῷ μεσημβρινῷ Τυρόλφ μετὰ τῆς πόλεως τοῦ Τρέντου, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἡ συμφωνία αὕτη μείνῃ μυστικὴ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας.—Τὰς προτάσεις ταύτας ἡ Ἰταλία δὲν ἐθεώρησεν ἐπαρκεῖς. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐζητήσεν ὅπως ἡ Αὐστρία παραιτηθῆ παντὸς ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν Ἀλβανίαν. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὁ Μπούριαν ἀπήντησε δι' ἀπολύ-

τοι ἀρνήσεως.—Τέλος μετὰ ἐπανελημμένας συζητήσεις κατωρθώθη νὰ πεισθῆ ἡ Ἰταλία ὅπως ὑποβάλῃ τὰς ὁριστικὰς αὐτῆς προτάσεις.

Τὸ σχέδιον τῆς προταθείσης συμφωνίας, ἀποκαλυπτικὸν τῶν Ἰταλικῶν βλέψεων, ἀνεκοινώθη πρὸς τὸν βαρῶνον Μπούριαν τὴν 10ην Ἀπριλίου 1915 καὶ περιλαμβάνει μετὰ τῶν ἄλλων τὰ ἐξῆς ἄρθρα. 1) Παραχώρησιν ὀλοκληροῦ τοῦ Τρεντίνου. 2) Μεταρρύθμισιν τῶν Ἀνατολικῶν Ἰταλικῶν συνόρων παραχωρουμένων εἰς τὴν Ἰταλίαν τῶν πόλεων Γρεδίσκας καὶ Γκορίτσιας. 3) Ἰδρῦσιν νέου αὐτονομοῦ καὶ ἀνεξαρτήτου κράτους περιλαμβάνοντος τὴν πόλιν τῆς Τεργέστης μετὰ τῆς περιοχῆς τῆς καὶ τῶν περιοχῶν Καποδιστρία καὶ Περάνου. 4) Παραχώρησιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τῆς ὁμάδος τῶν Δαλματικῶν νήσων Λίσσης, Λεσίνης, Κούρτσολας, Λαγόστας κτλ. 5) Ἄμεσον κατάληψιν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας τῶν παραχωρουμένων χωρῶν καὶ ἐκκένωσιν τῆς Τεργέστης μετὰ τῆς περιοχῆς τῆς. 6) Ἀναγνώρισιν τῆς Ἰταλικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Αἰλώνας μετὰ περιοχῆς ἀρκούσης πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς καὶ τοῦ κόλπου αὐτῆς συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς νήσου Σάσσωνος. 7) Παραιτήσιν τῆς Αὐστρίας ἀπὸ παντὸς ἐνδιαφέροντος αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας. 8) Ὑποχρέωσιν τῆς Ἰταλίας νὰ τηρήσῃ καθ' ἕκασταν τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τελείαν οὐδετερότητα ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας καὶ Γερμανίας. 9) Παραιτήσιν τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς ἐπεκτάσεως ἄλλων ἀνταλλαγμάτων καὶ ὁμοίαν παραιτήσιν τῆς Αὐστρίας διὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατοχὴν τῶν Δωδεκανήσων.

Τὰς καταληκτικὰς ταύτας ἀξιώσεις ὁ βαρῶνος Μπούριαν ἤκουσε σιωπῶν. Ἡδυνήθη νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀπάντησιν του ἐπὶ ἑξ ὅλας ἡμέρας. Ἐν τῷ μεταξὺ φῆμαι ἐκκυκλοφόρουν περὶ χωριστῆς εἰρήνης πρὸς τὴν Ρωσίαν. Ἐγίνοντο ἄρα περὶ τούτου βολιδοσκοπήσεις ἢ μὴ τυχὸν ἐπιτιμῆδες διεσπεύροντο πρὸς ἐκφοβισμὸν τῆς Ἰταλίας; Τέλος τὴν 16 Ἀπριλίου ἔβλεπε τὴν σιγὴν. Τὰς ἀξιώσεις περὶ Γκορίτσιας, Τεργέστης καὶ Δαλματικῶν νήσων ἐλαοακτήρῃσεν ἀπολύτως ἀπαραδέκτους. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ Τρεντίνον ἐδέχετο νὰ ἀξήσῃ κατὰ τι τὰ ὄρια τῆς ἀοικτικῆς προταθείσης τῆ Ἰταλίας παραχωρήσεως. Τὰς περὶ Ἀλβανίας καὶ Αἰλώνας προτάσεις ἐθεώρει ἐπίσης ἀπαραδέκτους, καίτοι συνῆνει ὅπως συζητήσῃ μετὰ τῆς Ἰταλίας περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν περὶ Ἀλβανίας συνθηκῶν ἐπὶ τῇ βάσει εἴτε τῆς παρουσίας καταστάσεως εἴτε μελλουσῶν πολιτικῶν μεταβολῶν. Ἀντεπρότεινε τέλος ὅτι τὴν ὑποχρέωσιν οὐδετερότητος δέον ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἰταλία καὶ ἀπέναντι τῆς συμμάχου Τουρκίας. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξίωσιν περὶ ἀμέσου ἐκτελέσεως τῶν ἐδαφικῶν παραχωρήσεων ἀπήντησεν δι' ἀρνητικῆς ὑπεκφυγῆς προβάλλων

τὸ δυσχερὲς τῆς πραγματοποιήσεως διαρκούντος τοῦ πολέμου.
 Αἱ ἰδέαι τῶν δύο μερῶν ἀπέχον πολὺ ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ Ἀδάνα ἠγνόησε τὸ ἀδύνατον πάσης συνεννόησεως καὶ τὴν 25ην Ἀπριλίου ἐτηλεγράφει ὅτι συμφωνίαν ἐπὶ τῶν προτεινομένων βάσεων ἐθεώρει σχεδὸν ἀκατόρθωτον. Ἀλλ' ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἐδείκνυτο ἀνένδοτος. Κατὰ τὴν τελευταίαν μακρὰν συνέντευξιν τοῦ Ἰταλοῦ πρεσβευτοῦ πρὸς τὸν Μπούριαν, γενομένην τὴν 29ην Ἀπριλίου, εἰς μάτην ὁ εἰς προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν ἄλλον.

Ἡ ἀπὸ 3 Μαΐου 1915 ἔγγραφος διακοίνωσις τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν Αὔστριαν θὰ μελετηθῇ πολὺ ὑπὸ τῆς Ἱστορίας. Διὰ ταύτης κατελύετο μία συμμαχία τριακονταετῆς, ἐπιδεάσασα τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης. Τὴν κατὰ τῆς Σερβίας κήρυξεν πολέμου ὑπὸ τῆς Αὔστρουγγαρίας θεωρεῖ ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ὡς γεγονός διαταράξαν τὸ Βαλκανικὸν καθεστῶς καὶ ἐπομένως ἀποτελοῦν παραβίασιν τῆς Συνθήκης τῆς Συμμαχίας. Καὶ μετὰ σύντομον ἱστορίαν τῶν διαπραγματεύσεων, καταλήγει τὸ ἔγγραφο εἰς τὴν λακωνικὴν, ἀλλὰ τεραγικὴν φράσιν. «Ἐπομένως ἡ Ἰταλία, πεποιθὺσα ἐπὶ τὸ δικαίον αὐτῆς, βεβαιοῖ καὶ διακηρύττει ὅτι ἀναλαμβάνει ἀπὸ τοῦδε πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ κηρύττει ἄκυρον καὶ εἰς τὸ ἐφεξῆς ἀνίσχυρον τὴν Συνθήκην τῆς Συμμαχίας αὐτῆς πρὸς τὴν Αὔστρουγγαρίαν.

Ὅπισθεν τῶν λέξεων τούτων ἠκούετο ἤδη μακρυνὸς ὁ ἦχος τοῦ τηλεβόλου.

Ἀντώνιος Μάτεσις

Βουλευτῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας

Ἡ ἀπὸ 3 Μαΐου 1915 ἔγγραφος διακοίνωσις τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν Αὔστριαν θὰ μελετηθῇ πολὺ ὑπὸ τῆς Ἱστορίας. Διὰ ταύτης κατελύετο μία συμμαχία τριακονταετῆς, ἐπιδεάσασα τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης. Τὴν κατὰ τῆς Σερβίας κήρυξεν πολέμου ὑπὸ τῆς Αὔστρουγγαρίας θεωρεῖ ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ὡς γεγονός διαταράξαν τὸ Βαλκανικὸν καθεστῶς καὶ ἐπομένως ἀποτελοῦν παραβίασιν τῆς Συνθήκης τῆς Συμμαχίας. Καὶ μετὰ σύντομον ἱστορίαν τῶν διαπραγματεύσεων, καταλήγει τὸ ἔγγραφο εἰς τὴν λακωνικὴν, ἀλλὰ τεραγικὴν φράσιν. «Ἐπομένως ἡ Ἰταλία, πεποιθὺσα ἐπὶ τὸ δικαίον αὐτῆς, βεβαιοῖ καὶ διακηρύττει ὅτι ἀναλαμβάνει ἀπὸ τοῦδε πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ κηρύττει ἄκυρον καὶ εἰς τὸ ἐφεξῆς ἀνίσχυρον τὴν Συνθήκην τῆς Συμμαχίας αὐτῆς πρὸς τὴν Αὔστρουγγαρίαν. Ὅπισθεν τῶν λέξεων τούτων ἠκούετο ἤδη μακρυνὸς ὁ ἦχος τοῦ τηλεβόλου.

**Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ
 ΚΑΙ Οἱ ΔΗΜΑΓΩΓΟΙ**

(Τὰ κατωτέρω κεφάλαια τῆς «Πολιτικῆς Ψυχολογίας» τοῦ Γουσταύου Λεπλὸν παραθέτομεν ἐνταῦθα, νομίζοντες ὅτι εἰς αὐτὰ εὐρέσκειται ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκφρασις καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καταστάσεως, ὅποια αὕτη ἐξελίσσειται ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1915. Εἰς τοῦλάχιστον ἐκ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων δημαγωγῶν ἀναγινώσκων τὰς σελίδας ταύτας θάνακαλύψῃ ἀναμφιβόλως ἑαυτὸν.)

Παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις ὅτι λαϊκὴ Κυβέρνησις οὐδαμῶς σημαίνει κυβέρνησιν προερχομένην ἐκ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐκ τῶν δημαγωγούντων αὐτῶν. Τὰ πλήθη δὲν ἔχουν τὴν νικῶσαν γνώμην. Ὑποτάσσονται εἰς τὴν γνώμην τῶν δημαγωγῶν, ἔπειτα δὲ ὑπνωτίζόμενα τὴν ἐπιβάλλουν βιαιῶς. Αὐτὸς εἶναι ὁ μηχανισμὸς τοῦ καλουμένου ρεύματος τῆς κοινῆς γνώμης. Οὐδέποτε—ἢ σχεδὸν οὐδέποτε—τὰ πλήθη καθορίζουν τὰ τοιαῦτα κινήματα. Προσδίδουν εἰς αὐτὰ δύναμιν ἐναντίον τῆς ὁποίας τίποτε δὲν δύναται νάντισταθῆ, ἀλλὰ δὲν τὰ δημιουργοῦν. Ὅταν ἐτουρικήσθῃ ὁ Φερόεθ, ὅστις ἦτο πρόσωπον ἄγνωστον εἰς τὸν Παισεινὸν λαόν, δημαγωγοὶ τινες ὠδήγησαν πολλὰς χιλιάδας λαοῦ νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Ἰσπανικῆς πρεσβείας. Τὸ πλῆθος ἐρεθισθὲν ἀπὸ τοὺς λόγους των, χωρὶς ἄλλως τε νὰ ἐννοῇ τὸ διατί, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ ἀρχικῶς συμβάν δὲν ἐγνώριζε σχεδὸν τίποτε, παρεδόθη εἰς ὄλας τὰς βιαιότητας ἀκόμη καὶ εἰς λεηλασίας καὶ δολοφονίας. Τρομάξαντες οἱ δημαγωγοὶ διέταξαν τὴν ἐπιτύριον εἰρηνικὴν διαδήλωσιν καὶ τὸ αὐτὸ πλῆθος τὸ τόσον βίαιον τὴν περισσότεραίαν, ἔδειξε παραδειγματικὴν σύνεσιν.

Τὸ πλῆθος εἶναι τῶ ὄντι ἐξαιρετικῶς εὐάγωγον, ὅταν τις γνωρίζῃ νὰ τὸ ὀδηγῇ. Ἡ τέχνη τῆς καθοδηγήσεως του εἶναι ἀρχετὰ γνωστὴ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μεγάλους δημαγωγούς.

Κατὰ τὸ φαινόμενον ἄρα μόνον, ἐπαναλαμβάνω, κυβερνοῦν τὰ πλήθη,

Αἱ σημεριναὶ κυβερνήσεις πολὺ ἀπέχουσαι ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι λαϊκαί, ἐκ-
πεσοποῦν ἀπλῶς ὀλιγαρχίαν δημαγωγῶν.

Δεδομένου λοιπὸν ὅτι οὗτοι δημιουργοῦν τὴν κοινὴν γνώμην, ἔχει δι'
ἡμᾶς πολλὴν σπουδαιότητα ἡ γνώσις τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὴν δημιου-
ροῦν.

Οἱ κανόνες τῆς ψυχολογίας τοῦ πλήθους δὲν περιήλθον εἰσέτι εἰς
γνώσιν τῶν πολιτικῶν μας ἀνδρῶν. Πράγματι οὗτοι δὲν παύουν ἐξυ-
μνοῦντες τὴν σωφροσύνην, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ὀρθὸν νοῦν τοῦ πλήθους,
ἀρετὰς τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἔσχε. Τὰ πλήθη ἐκδηλοῦσι ἐνίοτε ἡρωισμόν,
τυφλὴν ἀφοσίωσιν δι' ὠρισμένας ἰδέας, ἀλλ' οὐδέποτε κρίσιν. Ἡ ἱστο-
ρία πᾶσα τὸ καταδεικνύει. Ἐὰν δέ ποτε τὰ πλήθη ἀπέδειξαν κρίσιν,
τοῦτο προήλθεν ἐκ τοῦ ὅτι εὐρέθησαν ἄλλοι οἵτινες ἔκριναν ἀντ'
αὐτῶν.

Χαρακτηριστικὰ τοῦ πλήθους πλὴν ἄλλων εἶναι ἡ παντελής ἀδυναμία
τοῦ σκέπτεσθαι ἢ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπιδράσεως ἐπ' αὐτοῦ συλλογισμοῦ
τινος, ἡ ἀπλοϊκότης, ἡ εὐσυγκινησία καὶ ἡ εὐπιστία.

Αἱ ἰδέαι δὲν εἶναι προσιταὶ εἰς αὐτὸ εἰμὴ ὑπὸ τύπον συντόμων φρά-
σεων ποικαλουσῶν εἰκόνας. Ἐπὶ παραδείγματι τὸ κεφάλαιον, εἶναι διὰ
τὸ πλήθος, προγὰστωρ, ὀκνηρὸς ἀστός, ἀποζῶν ἐκ τοῦ ἰδρώτος τοῦ
λαοῦ.

Τὸ Κράτος εἶναι ὁ χωροφύλαξ καὶ ὁ στρατός. Ὁ κληρικαλισμὸς εἶ-
ναι ἡ κυβέρνησις τῶν παπῶν. Ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι κυβέρνησις ποῦ
θὰ πατήσῃ στὸν λαοὺν τοὺς ἀστούς καὶ θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἐργάτην
νὰ τρώῃ καὶ νὰ πίνῃ γωοὺς νὰ κἀνῃ τίποτε.

Οἱ πολιτικοὶ κατενόησαν ἐξ ἐνστίκτου τὴν ἀδυναμίαν τοῦ πλήθους
εἰς τὸ νὰ δένεται παροστάσεις πολλῶν ἰδεῶν συγχρόνως καὶ τὴν γρησι-
μότητα φράσεων ὀρηκτικῶν καὶ σαφῶν. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς ποσπαθοῦν
νὰ νέουσι τοιαύτας φράσεις, δυναμένας νὰ χρησιμεύσουν, ὡς λέγουν,
δι' ἐκλογικὸν ἰσχυρισμὸν.

Οἱ Ἄγγλοι εἶναι οἱ ἀριστοτένναι τῆς τοιαύτης συμπεριπέρας, γρη-
σιμοποιοῦντες πρὸ παντὸς τὴν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἢν ποικαλεῖ ἡ εἰκὼν.
Αἱ τελευταῖαι τῶν ἐκλογῶν ἀπέδειξαν τὴν δύναμιν τῶν ἀπλῶν καὶ κα-
τηγορηματικῶν φράσεων. Ἡ Ἄγγλία ὅλη, ἐπὶ τινα καιοὺν, ἐκαλύθη
ἀπὸ γοομιολιθογραφίας, ἐστερομένης τῶν διεξοδικῶν ἐξηγήσεων τῶν ὀ-
πισθίων κἀνουν τόσην κατάγερσιν οἱ εἰς τὰ λατινικὰ ἔθνη ὑποκλίθησι.
Ὅλη ἡ θεωρία τῶν Ἐνωτικῶν εἶχε συμπερικωθῆ εἰς φράσεις τινας ὡς
ἡ ἐξῆς. «Ψηφίζοντες τοὺς ριζοσπάστας, ψηφίζετε κατὰ τῆς ναυτικῆς

ἰσχύος τῆς Ἄγγλιας». Ὅπλον τρομερὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῶν ὀ-
λιγαρχισμῶν οὗτος, εἰς τόπον ὅπου ὁ τελευταῖος χειρῶναξ θεωρεῖ ὡς
δόγμα θερησκευτικὸν ἀπαράβιαστον, τὴν ἀνάγκην τῆς ναυτικῆς ὑπεροχῆς
τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Εἰκόνας ἐτόνιζον ἐναργέστερον τὴν ἐπιτακτικὴν ἰσχύν τῶν φράσεων.
Μία ἐξ αὐτῶν, μεγάλη, χωρισμένη εἰς δύο, ἐπροξένησε τὴν μεγαλητέραν
ἐντύπωσιν καὶ ἔκαμε πολλοὺς νάποφασίσουν τὴν ψήφον των. Ἀριστερῶ
καὶ ὑποκάτω τῆς χρονολογίας 1900 ἓνα πελώριον θεωρητικὸν ἔδιδε τὴν
εἰκόνα τοῦ συνόλου τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου, παραπλεύρως δ' αὐτοῦ ἓνα
μικρὸν καραβάκι παρίστανε τὸν Γερμανικὸν στόλον κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος.
Δεξιῶ τοῦ προγράμματος, ὑπὸ τὴν χρονολογίαν 1910, οἱ ὅροι εἶναι
ἀνεστραμμένοι καὶ τὸ γερμανικὸν καραβάκι φαίνεται ὅτι ἔγεινε μέγα
θεωρητικὸν σχεδὸν ἐξ ἴσου μὲ τὸν ἀγγλικὸν γίγαντα ἀξιοσέβαστον. Ὁ
κίνδυνος τῆς Ἀγγλίας παρίστατο οὕτω προφανῆς. Ἄνωφελές νὰ προ-
στεθῆ ὅτι κανεὶς δὲν ἐφρόντιζε νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν στατιστικὴν ἀκρι-
βειαν τοῦ προγράμματος. Θὰ ἀπτητεῖτο πρὸς τοῦτο, συλλογισμὸς, πνεῦ-
μα κριτικόν, ἀρετὰ ὃν τὰ πλήθη ὑπῆρξαν πάντοτε ἐστερημένα.

Ὅλα αὐτὰ τὰ τεχνάσματα βασίζονται ἐπὶ τῆς τελείας γνώσεως τῆς
λαϊκῆς ψυχῆς, τῆς εὐπαθείας, τῆς εὐπειθείας τῆς καὶ τῆς ἐπιδράσεως
τὴν ὁποίαν ἀσχεῖ ἐπ' αὐτῆς ἡ ἐπανάληψις. Ἐὰν τὰ ποθοῦμενα ἀποτε-
λέσματα δὲν ἐπιτυγχάνονται πάντοτε, τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου διη-
ρημένου σήμερον εἰς δύο σχεδὸν ἴσα κόμματα, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸ
ὅτι ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων μεταχειριζομένων τὰ αὐτὰ ὄπλα, τὰ
ἀποτελέσματά των ἀλληλοεκμηδενίζονται. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ
ἐκλογεὺς, ἀναποφάσιτος, ἀκολουθεῖ τὴν ὄθησιν τῆς μερίδος εἰς ἣν
καὶ προηγουμένος ἀνῆκε.

Ὡς ἐκ τῆς εὐαισθησίας των τὰ πλήθη ἐξεγείρονται εὐκόλως, ἀλλὰ
χάρις εἰς τὴν ἀστασίαν των μεταστρέφονται ἀκόμη εὐκολότερον. Ὁ
ἕρως ὁ φερόμενος σήμερον ἐν θριάμβῳ πρὸς τὸ Κεπιτώλιον, θὰ κρη-
μισθῆ αὖθειον μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς Ταρ-
πηίας πέτρας. Τὴν προτεραιάν τῆς πτώσεώς του, ὁ Ροβεσπιέρρος ἦτο
ὁ θεὸς τοῦ Παρισινοῦ ὄχλου. Τὴν ἐπαύριον ὁ αὐτὸς ὄχλος ὠρύετο λοι-
δορῶν αὐτὸν καὶ παρελθεῖ ἐκ χαρᾶς ὀπίσθεν τοῦ κάρρου τοῦ ὀδη-
γοῦντος πρὸς τὴν λαμητόμον τὸν πεπτωκότα θεόν. Ὑπὸ τὰς ἐπερφη-
μίας τοῦ πλήθους ὁ νεκρὸς τοῦ Μαράτου μετεφέρθη εἰς τὸ Πάνθειον,
ἀλλὰ τὸ ἴδιον πλήθος ὀλίγα ἔτη βραδύτερον, ἔρριψε τὸ πτώμα του εἰς
τὰς παρισινὰς ὑπονόμους. Ὁ νεκρὸς τοῦ Κρόμβελ ἔσχε τὴν αὐτὴν τύ-
χην. Ὁ δημαγωγός, μὴ δυνάμενος νὰ ἔχῃ πεποίθησιν εἰς τὴν κρίσιν
τοῦ πλήθους, προσπαθεῖ μόνον νὰ συγκινήσῃ τὴν εὐαισθησίαν του.
Δεδομένου δὲ ὅτι καὶ ὁ ἀντίπαλος, φυσικῶ τῷ λόγῳ, θὰ πράξῃ τὸ

Όιον εις τὸ τέλος θὰ ἐπιτύχη ἐκεῖνος ἐκ τῶν δύο, ὁ ὁποῖος θὰ φωνάξῃ θειωτέρως καὶ θὰ δειχθῇ ἐπιθετικώτερος.

Ἡ ἀνάγκη αὐτῆ τῆς ἐπιθετικότητος εἶναι τοιαύτη, ὥστε εἶδομεν, κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογάς, ἄλλους ὑπουργούς, φημιζομένους συνήθως διὰ τὴν ἀξιοπρέπειάν των, εἰς τοὺς λόγους των πρὸς τὸν λαόν, νὰ ἐκοτομίζοιεν ὕβρεις ἀναλόγους πρὸς τὰς ἀκουόμενας εἰς τὰς λέσχας τῶν Ἰακωβίνων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς δημηγορίαν του, ὁ Λούδ Τζώρτζ, Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, διεκήρυττεν ὅτι ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων «ἤτο συνέλευσις ἀθλίων ἀνάνδρων, ἐλευθέρων οὐτιδανῶν, μὴ ἐχόντων καρδίαν ὥστε νὰ πράξουν τὸ καλόν, ἀλλ' οὔτε ἀκετὰ θαρραλέων διὰ τὸ κακόν». Παρόμοιοι ὕβρεις ἐπαναλαμβάνοντο καθημερινῶς ὑπὸ τῶν διαφόρων ἄλλων Ὑπουργῶν πρὸ τῶν ἐκλογέων τῆς περιφερείας των.

Ἐν τῇ μελέτῃ τῆς λαϊκῆς ψυχολογίας σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ἡ συνειδησις τῆς δυνάμεώς του καὶ τοῦ ἀνευθύνου του, κάμνει τὸ πλῆθος ὑπερβολικὰ εὐερέθιστον καὶ ὑπερήφανον.

Ἐξ ἄλλου οἰαδῆποτε καὶ ἂν ὦσι τὰ αἰσθήματα τοῦ πλῆθους, εἶναι πάντοτε ὑπερβολικὰ καὶ διὰ τοῦτο ὅσον μεγάλη εἶναι ἡ ὑπερηφάνειά του, ἄλλο τόσον μεγάλα εἶναι ἡ ὑπακοή του καὶ ἡ ὑποδουλώσις ὅταν εὐρίσκεται πρὸ ἀνδρῶν ἀσκούντων γόητρον.

Ἐν ἀπὸ τὰ τελευταῖα χαρακτηριστικὰ τῆς λαϊκῆς διανοητικότητος, εἶναι καὶ ἡ ἄκρα εὐπιστία της, οὕσα ἀπεριόριστος καὶ ὁμοία πρὸς τὴν εὐπιστίαν τοῦ μικροῦ παιδιοῦ. Στὰ μάτια τοῦ πλῆθους τίποτε δὲν εἶναι ἰσχύον. Ἐὰν ζητήσῃ τὸ φεγγάρι, πρέπει νὰ τοῦ τὸ ὑποσχεθῶμεν.

Ἄλλως τε οἱ πολιτικοὶ δὲν ὀπισθοχωροῦν πρὸ τοιούτων ὑποσχέσεων! Διασπείρατε κατὰ τινὰ ἐκλογὴν τὰς μᾶλλον ἀναληθεῖς σκευοφαντίας κατὰ τοῦ ἀντιπάλου σας : Θὰ σᾶς πιστεύσουν πάντοτε. Νὰ ἀποφύγετε μολαταῦτα νὰ τὸν κατηγορήσετε διὰ πολὺν μεγάλη ἐγκλήματα, διότι θὰ τὸν καταστήσετε συμπαθῆ καὶ τὰ πλῆθη κατὰ κανόνα δεικνύουν, τῶν ἴντι, θαυμασμὸν ἀνάμικτον μὲ σέβας διὰ τοὺς μεγάλους ἐγκληματίας.

Ἡ παρατηρούμενη εἰς τὰ πλῆθη ἀπεριόριστος εὐπιστία δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν αἰσθημᾶ των. Ἡ εὐπιστία καὶ ὄχι ὁ σκεπτικισμὸς ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν μας κατάστασιν. Ὅλοι μας κατέχομεν μικρὰν δόσιν κριτικῆς πνεύματος διὰ τὰ πράγματα τοῦ ἐπαγγέλματός μας, ἀλλ' ἔξω τοῦ περιορισμένου τούτου ὀρίζοντος, γενικῶς δὲν δεικνύομεν πρὸς λίαν ἄσθενῆ ἰσχυρὸν τούτου. Μὴ πιστεύετε πολὺ εἰς τὸν σκεπτικισμὸν τῶν σκεπτικιστῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὗτοι δὲν ἔκαμαν ἄλλο τι εἰμὴ νάλλάζουν τὸ ἀντικείμενον τῆς εὐπιστίας των. Οἱ σοσιαλιστικοὶ παράδεισοι

ἀντικατέστησαν τὸν παράδεισον τῆς παραδόσεως. Οἱ ἀποθανόντες θεοὶ, ἀφήκαν διαδόχους, τὰ κινούμενα τραπέζακια, τοὺς ὑπνοβάτας, τὰ φυλακτὰ ποῦ φέρουν εὐτυχίαν.

Ἡ εὐπιστία τοῦ πλῆθους ὁμοιάζει τὴν εὐπιστίαν τῶν πρωτογόνων πνευμάτων. Οἱ συντάκται ἀγγελιῶν καὶ προγραμματίων, τὸ γνωρίζουν καλῶς καὶ γνωρίζουν ἐπίσης τὴν ὑποβλητικὴν δύναμιν τῆς διαβεβαιώσεως καὶ τῆς ἐπαναλήψεως.

Μεγάλα περιορισία γίνονται καθημερινῶς διὰ τῆς ἀγγελίας θεραπευτικῶν ἀντικειμένων, ἐχόντων ἐντελῶς φανταστικὰς ιδιότητας. Τὸ κέρδος εἶναι ἀκόμη βεβαιότερον ἐὰν εἰς τὰς ἀπλοϊκὰς ψυχὰς, ὑποδειχθῇ ἠμμαντικὴ ὠφέλεια δι' ἀγγελίας ἐπαρκῶς ὑποβλητικῆς. Λεγεῶνες χημειστών ζοῦν ἀπὸ τὰς μᾶλλον ἀπιθάνους ὑποσχέσεις ἐπιτηδείως ἐπαναλαμβανόμενας. Διὰ νὰ τὰς συντάξουν δὲν ἀπαιτεῖται ποσῶς νὰ κάμνουν μεγάλην σπατάλην τῆς φαντασίας των, ἀρκεῖ νὰ βεβαιώσουν πάντες τὰ αὐτὰ πράγματα μὲ τὰς ἰδίας λέξεις. Ἡ ἐφημερὶς «Οἰκουμένη» ἀφηγήθη τὴν διδακτικὴν ἱστορίαν τῶν μετοχῶν μεταλλείου τινος ἐν τῇ Ἀργεντινῇ Δημοκρατίᾳ, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐλειτούργησε. Κάθε ἑξ μῆνας ἀγγεῖλαι κυκλοφοροῦσαι κατὰ ἑκατομμύρια ἐπαναλαμβάνουν διὰ τὰ διανεμηθῆ λίαν προσεχῶς ὑπέρογκον μέρος, καὶ ὅτι προκειμένου ὡς ἐκ τούτου νὰ διπλασιασθῇ ἡ ἀξία τῶν μετοχῶν, πρέπει νὰ σπεύσῃ τις νὰγοράσῃ. Πεπεισμένος, ὁ μικρὸς κεφαλαιούχος, τσακίζεται πρὸ τῶν θυρίδων διὰ νὰ μὴ χάσῃ παρομοίαν εὐκαιρίαν. Ἐννοεῖται ὅτι οὐδέποτε διανεμεται μέρος. Παρ' ὅλα ταῦτα ἀπὸ πέντε ἡδὴ ἐτῶν ἡ ἐπιχείρησις ἐπαναλαμβάνεται καὶ χάρις εἰς τὰς ἐπιτηδείους ταύτας ἀγγελίας, τὸ κεινὸν ἠγόρασε δώδεκα ὄλα ἑκατομμύρια τίτλων, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἐν ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴν ἀξίαν τοῦ βάρους τοῦ χαρτιοῦ. Τὰ γεγονότα τοῦ εἶδους τούτου εἶναι ἄπειρα καὶ ἡ ἐφημερὶς ἡ ἀναφέρουσα τὸ ἀνωτέρω, ἐκλεγὲν μεταξὺ χιλίων ὁμοίων, προσέθετε :

«Ἡ εὐπιστία τῆς ἀποταμιεύσεως εἶναι ἀνεξερεύνητος εἶναι ἀπεριόριστος ὡς τὸ Ἄπειρον. Δὲν ζητεῖ οὔτε ἀποδείξεις οὔτε κἂν πιθανότητα ἀρκεῖται εἰς ὑποσχέσεις καὶ βεβαιώσεις. Νανουρίζεται καὶ ἀποκοιμίζεται, ἀπὸ ἀγρυπσίας καὶ ὅσον περισσότερον εἶναι αὐτὰ χονδροειδεῖς, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπαφίνεται εἰς αὐτὰς ἀνεπιφυλάκτως. Ὀλίγον τὴν ἐνδιαφέρει ἐὰν αἱ ἐλπίδες τὰς ὁποίας οἱ ἐπιτηδεῖοι κάμνουν νὰ στίλβουν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν της, εἶναι καταφανῶς παράλογοι, ἐὰν ἀκόμη τὴν ἐπαύριον διαψευθοῦν ὑπὸ τῶν γεγονότων : Πόσον εἶναι εὐπιστος καὶ τυφλὴ, ὥστε ἐνίστε θυμῶνει περισσότερον μὲ ἐκεῖνος ποῦ τῆς ἀνοίγουν τὰ μάτια, παρὰ μὲ τοὺς ἀγύρτας οἵτινες τὴν ἐξηπάτησαν».

Μεταφέρατε τᾶνωτέρω εἰς τὴν πολιτικὴν, καὶ θὰ ἔχετε τὴν γένεσιν τῆς ἐπιτυχίας μερικῶν ἀτόμων καὶ μερικῶν θεωριῶν. Ὑποσχεθῆτε χι-

μαίρας, βεβαιώσατε άνευ ύποδείξεως, επαναλάβετε άδιακόπως τας αι-
τας ύποσχέσεις, πλειοδοτούντες πάντοτε του άντιπάλου σας, αυτή είναι
ή συνταγή τής επιτυχίας.

(Μετάφρασις Σ. Μαθθία)

(Ακολουθεί)

Γουσταῦος Δεμπόν

Τ Ο Δ Ι Κ Α Ι Ω Μ Α Τ Ο Υ Π Ο Λ Ε Μ Ο Υ

Εν Αμερικῇ, εν Αγγλία και εν Γερμανία, δια ν' αναφέρω τὰ με-
γλυτέρα εκ των εμπορικῶν κρατῶν, ή βιομηχανία παρέχει εργασίαν
βιοποριστικὴν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας. Ἄλλ' ἡ χώρα μόνη δὲν
δύναται νὰ καταναλώσῃ ὅλα τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας ταύτης. Ἡ βιο-
μηχανία συντηρεῖται: ἐπομένως κατὰ μέρος μέρος εκ τῆς ἐξαγωγῆς.
Ἐφόσον εὐρίσκει ἀγορὰς διατεθειμένας νὰ δεχθῶσι τὰ προϊόντα τῆς, ή
ἐργασία και τὸ κέρδος εἶναι ἐξησφαλισμένα, καθόσον πληρώνονται εκ
τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἄλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔχει ἐνδιαφέρον κατεπειγόν
ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ τοιοῦτου φόρου και νὰ παραγάγῃ ἀπ' ἑαυτοῦ ὅ,τι τῶ
ἀναγκαῖοι. Σταντῶμεν λοιπὸν πανταχοῦ ἀπ' ἑνὸς μὲν τὴν τάσιν δη-
μιουργίας ἐθνικῆς βιομηχανίας και προστάσιος ταύτης διὰ τελωνεια-
κῶν δασμῶν, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς διατηρήσεως τῶν ἀγο-
ρῶν ἀνοικτῶν τῆς καταπνίξεως τῶν ἀντιζήλων βιομηχανιῶν και οὐ μόνον
συγκρατήσεως τῆς πελατείας των, ἀλλὰ και εὐρύνσεως αὐτῆς. Προέκειται
περὶ πεισματώδους πάλης, ἥτις συγκροτεῖται εν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ.
Σιγχάκις ἤδη προσέλαβεν αὐτὴ εἰς τὰς τελωνειακὰς ἔριδας μορφήν
ἐχθρότητος, και τὸ μέλλον θὰ ἐπενέγκῃ ἀσφαλῶς χειροτέρευσιν τῆς
τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως, ἐφόσον αἱ
ἄξια, λόγου ἐμπορικῆς χωρῆς βελτιοῦσι τὴν βιομηχανίαν των, ἥτις λό-
γω εὐνοϊκατέρας συνθηκῶν ἐξάγει με τιμὰς εὐθινοτέρας τῶν παλαιῶν
βιομηχανικῶν Κρατῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ή ἐργασία και τὰ προϊόντα τῶν
τελευταίων τούτων θὰ εἶναι ἐκτεθειμένα εν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ. Τοι-
ουτοτρόπως δύναται κάλλιστα νὰ παρουσιασθῇ ή περίπτωσης, καθ' ἣν
τόπος τις ἐξαγωγεὺς δὲν θὰ εἶναι πλέον ικανὸς νὰ παράσῃ εἰς τοὺς

ἐργάτας του ἐπαρκεῖς συνθήκας ὑπάρξεως. Ἐν τοιοῦτο Κράτος θὰ
ἔτρεχε τὸν κίνδυνον ὄχι μόνον ν' ἀπολέσῃ πολὺτιμον τμήμα τοῦ πλη-
θυσμοῦ του διὰ τῆς μεταναστεύσεως, ἀλλὰ και νὰ ἴδῃ κατ' ἀκολουθίαν
τας μειώσεως τῆς ἐργασίας και τῆς ἐλαττώσεως τῶν κερδῶν ἐκλείπον
μικρὸν κατὰ μικρὸν τὸ μεγαλεῖον τῆς πολιτικῆς και ἠθικῆς θέσεώς του.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εὐρισκόμεθα σήμερον εἰς τὴν ἐναρξιν μιᾶς
ἐξελίξεως και δέον νὰ μὴ θεωρῶμεν ὡς ἀπίθανον ὅτι ή ἀνάγκη ὅπως
προσπορίσῃ εἰς τοὺς ὑπηκόους του ἐργασίαν βιοποριστικὴν ἐξαναγκά-
ζει τὸ Κράτος εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐάν εν Μαρόκῳ ἐπρόκειτο
περὶ συμφερόντων ἄξιων περισσοτέρου λόγου τὸ ἐμπόριον ἡμῶν θὰ
εἶχεν ἤδη σοβαρῶς διακυβευθῇ. Ἡ Γερμανία δυσκόλως θὰ παρεχώρει
άνευ πολέμου εἰς τὴν Γαλλίαν προνομιοῦχον θέσιν εν τῇ Μαροκινῇ ἀ-
γορᾷ. Ὁμοίως ή Αγγλία, ὡς ἔπραξε τοῦτο διὰ τὴν κυριότητα τῶν
μεταλλείων χρυσοῦ και ἀδαμάντων τῆς νοτίου Ἀφρικῆς, δὲν θὰ ἐδίστα-
ζε νὰ πολεμήσῃ ἐάν ἔβλεπε τὴν Ἰνδικὴν ἀγορὰν τῆς ἀπειλούμενην, τὴν
ἀγορὰν ταύτην ἐπὶ τῆς κατοχῆς τῆς ὁποίας βασιζέται πρὸ πάντων ή
ἰσχύς τῆς.

Τοιουτοτρόπως τὸ ὁμολογημένον γεγονός ὅτι ὁ πόλεμος ἐπιβάλλεται
εκ λόγων βιολογικῶν ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς
ἐξάλειψιν τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἤθελεν ἀποδειχθῇ καθολοκληρίαν ἀ-
νεκτέλεστος. Ἄλλ' ὁ πόλεμος δὲν εἶναι μόνον ἀνάγκη βιολογικῆ· εἶναι
και ἀπαιτήσις ἠθικῆ και, ὡς τοιαύτη, φορεὺς ἀπαραίτητος τοῦ πο-
λιτισμοῦ.

Ἡ ἀξία, ἣν ἀποδίδει τις εἰς τὴν τοιαύτην κρίσιν διατελεῖ εν στενῇ
σχέσει πρὸς τὰς ἐπὶ τοῦ κόσμου ιδέας του. Ἐκεῖνος ὅστις θεωρεῖ τὴν
ζοὴν τοῦ ἀτόμου και τῶν λαῶν ὡς ὑλικόν τι φαινόμενον ἀπολήγον εἰς
τὸν θάνατον και τὸν ἀφανισμόν, πρέπει, κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν, νὰ
θεωρῇ τὴν εὐτυχεστέραν ὀργάνωσιν, τὸ μέγιστον τῆς ἡδονῆς και τὸ
ελάχιστον τῶν θλίψεων ὡς τὸν ὑψηλότερον σκοπὸν, ὃν προτίθεται ὁ
ἄνθρωπος.

Οὗτος θὰ θεωρήσῃ τὸ Κράτος εἶδος τι ἀσφαλιστικῆς Ἐταιρείας ἐπι-
φορτισμένης νὰ τῶ ἐξασφαλίσῃ βίον εὐδαιμονίας και ἀπολαύσεων ὅσον
τὸ δυνατόν πλειόνων και ἐλάχιστα διαταρασσομένων· θὰ ταχθῇ πρὸς
τὴν ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Οἴμπολτ εν τῇ περὶ τῶν ὀρίων τῆς δράσεως
τοῦ Κράτους πραγματεία του ἐξενεχθεῖσαν γνώμην, καθ' ἣν ὁ ὀργανισμὸς
τοῦ Κράτους ὀφείλει νὰ περιορίζηται εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς και
τῆς περιουσίας. Θὰ ἔβλεπεν ὁ τοιοῦτος εν τῶ Κράτει ὀργανισμόν προω-
ρισμένον νὰ προστατεύσῃ τὸ δίκαιον και θὰ ἐβδελύσσετο τὸν πόλεμον ὡς
τὴν μεγαλυτέραν μάλιστα.

Ἐκεῖνος ὅστις ἐξ ἐναντίου δὲν θεωρεῖ τὴν ζοὴν τοῦ ἀτόμου και τῶν

λαών ἢ τμήμα ὁμαδικῆς ὑπάρξεως, τῆς ὁποίας ὁ τελικὸς σκοπὸς δὲν ἔγκειται εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἐκεῖνος ὅστις δὲν θεωρεῖ τὴν ἀπόλαυσιν ἢ ὡς ἐκδήλωσιν παρὰ πληρωματικὴν ποικίλων ζωικῶν περιστάσεων, θὰ κρίνῃ ὅτι τὸ καθήκον τοῦ Κράτους εἶναι ἐντελῶς ἄλλοιον. Διὰ τοῦτο τὸ Κράτος δὲν εἶναι μόνον δικαίον καὶ κοινωνικὸν καθίδρυμα ἀσφαλειῶν, διὰ τοῦτο ἢ συνένωσις δὲν ἔχει μόνον σκοπὸν νὰ καταστήσῃ προσιτὰ εἰς ἕνα ἕκαστον τὸν μεγαλύτερον δυνατὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἠμποροῦν νὰ ἐπιτευχθῶσι διὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁχι. Οὗτος ἀναγνωρίζει εἰς τὸ Κράτος τὴν ὑψηλότεραν ἀποστολὴν νὰ ἀγάγῃ τὰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις λαοῦ τίνος εἰς τὴν μεγαλύτεραν ἀνάπτυξιν των, καὶ νὰ ἰξασφαλίσῃ εἰς αὐτὰς ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἐπιερωὴν εἰς ἣν δικαιούνται διὰ τὴν γενικὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Βλέπει ἐν τῷ Κράτει, ὡς ἐδίδασκεν ἤδη τοῦτο ὁ Φίχτε, τὸν παιδαγωγοῦντα τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, εἰς ἣν ἀπόκειται νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἠθικὸν πρόβλημα ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. «Τὸ Κράτος, λέγει ὁ Treitschke, εἶναι κοινότης ἠθικὴ κέκληται ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρώπινου γένους καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς του εἶναι ὅπως, ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ, λαὸς τις ἀποκτήσῃ προσωπικὸν χαρακτήρα· διότι τοῦτο εἶναι δι' ἕνα λαὸν καθὼς καὶ διὰ τὸ ἄτομον τὸ ἀνώτερον ἠθικὸν καθήκον».

Λοιπὸν, ἢ ἀνωτάτη αὕτη ἀνάπτυξις οὐδέποτε δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ ἀτομισμού. Μόνον ὅταν ὁ ἀνθρώπος ἀπορροφηθῇ ἐν ἐνὶ συνόλῳ ἐν τινι κοινωνικῷ ὀργανισμῷ, δι' ὃν ζῆ καὶ ἐνεργεῖ, δύναται νὰ τελειοποιήσῃ τὰς ὑψηλότερας ιδιότητας του ἐν τοῖς κόλποις τῆς οἰκογενείας του, ἐν τοῖς κόλποις τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ Κράτει· τὸ Κράτος μόνον ἐξάγει τὸ ἄτομον ἐκ τῶν στενῶν ὁρίων ἐν οἷς ἤθελε διέλθει τὴν ζωὴν του καὶ τῷ ἐπιτρέπει νὰ ἐργασθῇ διὰ τὰ μεγάλα, κοινὰ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, συμφέροντα. Τὸ Κράτος μόνον ἐδίδασκεν ἄλλοτε ὁ Σλαβερμάχερ χορηγεῖ εἰς τὸ ἄτομον συνθήκας ὑπερτίρας ζωῆς.

Σήμερον δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπίσης ὁ πόλεμος ὡς ἠθικὴ ἀνάγκη, ὅταν συνάπτηται ὅπως προφροσῆσῃ προσταλίεσθε καὶ αἱ πολιτιστέρα ἀγαθὰ λαοῦ τίνος. Ὅτω συμβαίνει ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ ἢ πολιτικῇ φιλοσοφία ἀπαιτεῖ τὸν πόλεμον, ἐνῶ ἡ ὕλικὴ τὸν ἀποστέρει, τοῦλάχιστον θεωρητικῶς.

Ἐκεῖνος ὅστις ἀπὸ τοιαύτης ἀφετηρίας ὀρμώμενος συλλαμβάνει τὴν ἔννοιαν τοῦ Κράτους, θ' ἀναγνωρίσῃ ἀμέσως ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς μεγάλους ἠθικοὺς σκοποὺς του εἰμὴ δι' ἀξιοσημείωτης πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ὅτι ἡ ἀποστολὴ του αὕτη χρησιμεύει πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ὕλικῶν συμφερόντων του. Μόνον τὸ Κράτος,

ὅπερ ἀποβλέπει εἰς αὐξήσιν τῆς ἰσχύος του παρέχει τὰς συνθήκας δι' αὐτὴν ἢ ἀνθρωπότης δύναται ν' ἀνυψωθῇ εἰς τὸ ἀπώγειον τῆς εὐδαιμονίας. Ἄλλ' ἐφόσον τὸ Κράτος παραιτεῖται τῆς τοιαύτης αὐξήσεως τῆς ἰσχύος του καὶ ὑποχωρεῖ μετὰ φοβικῆς ἐνώπιον παντὸς πολέμου ἀναγκαίου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν του, ἐφόσον θέλει μόνον νὰ ὑπάρχῃ καὶ οὐχὶ νὰ μεγεθυνθῇ, ἐφόσον ἀναπαύεται ἐπὶ τῆς κλίνης τῆς ὀκνηρίας, τότε τὰ μέλη του μαραινοῦνται καὶ φθίνουσι· αἱ βλέψεις τοῦ ἀτόμου ἐκλείπουσι καὶ αἱ ὑψηλότεραι ἀπόψεις ἐξαφανίζονται. Αἱ ἄθλια συνθήκαι τῆς ζωῆς τῶν μικρῶν Κρατῶν ἀποδεικνύουσιν ἐπαρκῶς ὅτι· πᾶν Κράτος ὅσονδήποτε μέγα καὶ ἂν ἦναι, ἐφόσον μένει στάσιμον, ὑποκύπτει εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν. (Ἀκολουθεῖ)

(Μετάφρασις Π. Π.)

Στρατηγὸς Μπερνάρδι

ΣΕΛΙΔΕΣ ΔΟΞΗΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Γ'.

Ἄλλὰ τίνα τρόπον θὰ κατορθωθῇ ἡ ἀναβίωσις τοῦ μνημειώδους τούτου στοιχείου τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης καὶ εὐκλείας; Καὶ ὡς μέτρον τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν πραγματικὴν Βυζαντινὴν μουσικὴν ποῖον θὰ ληφθῇ; Ἡ σήμερον ἀκουομένη μουσικὴ, ἢ ὁ τρόπος, καθ' ὃν καταρτίζονται οἱ λεγόμενοι μουσικοὶ χοροὶ;

Παρὰ πολλῶν πολλὰκις ἐρωτώμαι τί δέον νὰ γίνῃ, ἵνα κατορθωθῇ ἢ ἐκκαθάριστις τῶν ναῶν ἀπὸ τῶν λεγομένων τετραφώνων χορῶν. Δυστυχῶς τὸ κακὸν δὲν ἔγκειται μόνον εἰς τοὺς λεγομένους τετραφώνους χορούς. Ἐγκειται καὶ εἰς τοὺς λεγομένους Βυζαντινοὺς χορούς. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔχουσι καὶ τόσον ἄδικον ὅσοι ὡς εἰς λιμένα σωτηρίας καταφεύγοντες εἰς ναοὺς, ἔνθα Βυζαντινοὶ χοροὶ ἀποκοιμίζουσι τὰς χειρίστας τῶν ἐντυπώσεων. Δὲν ἔχουσι, λέγω, ἄδικον ἐκεῖνοι, οἵτινες, ἀκούοντες ὅσα καθ' ἡμέραν ἐκκλησιαζόμενοι ἀκούομεν εἰς τοὺς πλεί-

στους τῶν ναῶν, ἐκφράζονται μετὰ τόσης ἀπογοητεύσεως περὶ τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.

Ἐσχάτως, κυρία μεγίστης μορφώσεως, καὶ ἀναπτύξεως μουσικῆς αὐτῆς τῆς τυχοῦσης, ἔλεγέ μοι, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται ν' ἀνεχθῆ ἡν Βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν.

Ἐδέησε γὰρ θέσω εἰς ἐνέργειαν ὅλην τὴν μὴ ὑπάρχουσαν ρητορικὴν μου, ἵνα πείσω αὐτήν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμνη σύγχυσιν μεταξὺ τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ τῶν ἐπαγγελιομένων τοὺς ἐκτελεστάς αὐτῆς. Καὶ ἐπειδὴ — ὡς εἶπον — τυγχάνει γνώστης τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, προσέβαλλον καὶ ἐγὼ αὐτῇ τὸ ἐρώτημα, ἂν ἐν τῇ λεγομένῃ τετραφώνῳ ἀναγνωρίζῃ τὴν μουσικὴν, τῆς ὁποίας τυγχάνει γνώστης καὶ θιασώτης.

Καὶ ἐμείναμεν σύμφωνοι. Καὶ ἐνεθυμήθην τότε διὰ πολλοστήν φορὰν τὴν γνώμην διατρεποῦς Εὐρωπαϊοῦ φίλου μου, ἐξόχου δὲ μουσικοῦ καὶ συνθέτου, ὅστις, ἐπισκεφθεὶς τῇ συνοδείᾳ μου τινὰς τῶν ναῶν, ἐν οἷς εἰσὶν ἐγκαθιδρυμένοι οἱ λεγόμενοι Βυζαντινοὶ καὶ τετραφώνοι χοροί, εἶπέ μοι περιλύπως : «Μὴ θλίβεσαι. Ἐν Ἀθήναις δὲν διακομφεῖται μόνον ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ. Διακομφεῖται καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ. Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἰδικούς σας δὲν γνωρίζω τί κάμνουν. Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἰδικούς μας ἀπορῶ πῶς δὲν εὐρίσκεται εἰς νὰ διακριθῆ τὰ ἱμάτιά του».

Δυστυχῶς αὕτη εἶνε ἡ γυμνὴ ἀλήθεια, ὅσον πικρὰ καὶ ἂν φαίνεται. Δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν εὐτυχῶς ἐξαιρέσεις. Ἀλλ' αἱ ἐξαιρέσεις αὗται δὲν δύνανται δυστυχῶς ν' ἀποτελέσωσι τὸν κανόνα.

Ἐνταῦθα ὀφείλω καὶ ἕτερόν τι σημεῖον, λίαν σοβαρὸν σημεῖον, νὰ διευκρινήσω.

Πολλοὶ ἐκ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῶν μουσικῶν χορῶν λαμβάνοντες τὸ ἐνδόσιμον, χωρὶς ποσῶς ν' ἀνατρέξωσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, ἀποφαίνονται, ὅτι καὶ ἐν τῷ παρελθόντι δὲν ἦτο δυνατόν, εἰμὴ τοιαύτη νὰ ἦτο ἡ κατάστασις τῶν ὁπῶ χοροῦ ψαλλόντων. Καὶ ὅμως θὰ ἀποδείξω εἰς αὐτοὺς ἀμέσως, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ, οὐ μόνον εἶχον πολυμελεῖς χορούς, ἀλλὰ καὶ πλήρη γνώσιν ὅλων τῶν ἀναγκαιοῦντων πρὸς καθαρισμὸν μουσικῶν χορῶν μέσων καὶ τρόπων. Καὶ τὰς πληροφορίας, ἃς θὰ παράσχω, ἀρῶμαι ἐκ παλαιῶν μουσικῶν χειρογράφων, ἐν οἷς ἐπὶ κεφαλῆς ὠρισμένων μελωδημάτων εὐρίσκονται ὀρισμοὶ καὶ ὁδηγίαι, ἐκπλήσσοσαι διὰ τὴν τόσον λεπτομερῆ γνώσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ ψάλλειν ἐν τε μ ο ν ω δ ῖ α καὶ ἐν χ ο ρ ο δ ῖ α κατὰ τὴν σημερινὴν ἐκφρασιν. Ἀκούσατε παρακαλῶ τοὺς ὀρισμοὺς τούτους. «Ἐνταῦθα γίνεται καλοφωνία». — «Ὅλοι ὁμοῦ». — «Ἀπὸ χοροῦ». — «Ὁ πρῶτος χορὸς». — «Ὁ δεύτερος χορὸς». — «Οἱ δομέστι-

κοὶ μόνον». — «Ψάλλεται μετὰ τῶν βαστακτῶν». — «Οἱ βαστακταὶ τὸ ἴσον» καὶ ἄλλα.

Τὶ σημαίνουν; παρακαλῶ οἱ ὀρισμοὶ οὗτοι; Ἀκούσατε. Τὸ «ἀπὸ χοροῦ» σημαίνει τὸ ἐν χορῶ, ἐν χορῳδία δηλ. ψάλλειν. Τὸ «ὄλοι ὁμοῦ» ἀμφότεροι οἱ χοροί. Τὸ «γίνεται καλοφωνία» σημαίνει, ὅτι ὠρισμένα τεμάχια ἐξετέλει ὁ Πρωτοψάλτης μόνος, ἢ ὁ δομέστικος, ἢ μεθ' ἐνὸς ἢ δύο βοηθῶν. Καὶ διὰ νὰ γίνω καταληπτότερος ἰδοὺ ἀναγινώσκω ἐκ χειρογράφου παρ' ἐμοὶ εὐρισκομένου τὰ ἐξῆς : «Ἐμα τελειώσῃ ὁ στίχος : «ὅτι γινώσκει κύριος» γίνεται καλοφωνία καὶ ἔπειτα ἀρχίζει ὁ α' χορὸς ἀπὸ τοῦ στίχου : «Ἴνα τί ἐφρούρασαν ἔθνη».

Ἐπάσχει Πολυελέος τὸς τοῦ Κοουκκουμά λεγόμενος (περὶ οὗ Κοικουμά ἐγραψεν ἐν τῷ «Ἑλληνομνήμονι» ὁ κ. Σπ. Λάμπρος). Ἐν ἀρχῇ στίχων τινῶν τοῦ πολυελέου τούτου εὐρίσκονται οἱ ὀρισμοὶ : «ψάλλεται μετὰ τῶν βαστακτῶν». Οἱ δὲ στίχοι «Στόμα ἔχουσι» καλεῖται καλοφωναίος, ὡς ψαλλόμενος ὑπὸ μόνου τοῦ Πρωτοψάλτου. Εἰς ἄλλους στίχους τοῦ αὐτοῦ Κοικουμά εὐρίσκονται οἱ ἐξῆς ὀρισμοί : «Ἀναφωνήματα δίχορα, ἅπερ ψάλλονται μετὰ τῶν βαστακτῶν». Ὅτι γον παρακάτω : «οἱ βαστακταὶ τὸ ἴσον» καὶ πρὸ τοῦ τελευταίου «Ἀληλοῦία» τὸ «ὄλοι ὁμοῦ».

Ἐξ ὅλων τούτων τῶν ὀρισμῶν καὶ ἄλλων δεδομένων, τὰ ἅπλοια παρατρέχω, ἐξάγεται ἀσφαλῶς, ὅτι οὐ μόνον εἶχον πολυμελεῖς χορούς, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶχον κατανεμημένα τὰ πρόσωπα εἰς Πρωτοψάλτας, χοροῦργα, δομεστικούς, βοηθοὺς, ἰσοκράτας καὶ βαστακτάς, καὶ ὅτι ποῦ μὲν ἔψαλλον ὄλοι ὁμοῦ, ἐν χορῳδία, ποῦ δὲ μόνος ὁ Πρωτοψάλτης ἢ ὁ δομέστικος, ἐν μονωδία, τῶν ἄλλων βοηθούτων ἀπλῶς ἢ ἰσοκρατούντων, κατὰ κανόνας πάντοτε ὠρισμένους.

Ἐἶπον κατὰ κανόνας. Μάλιστα. Καὶ εἰς ἀπόδειξιν φέρω τὸν σοφὸν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἱερομόναχον Γαβριήλ, ὅστις ἐν περιορισμένῳ αὐτοῦ ἐγγχειρίδιῳ περὶ τῆς Ψαλτικῆς τέχνης, λέγει σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς περὶ καλοφωνίας καὶ χοροῦ.

«Ἐδοξέ μοι — λέγει — καὶ ἔφοδον ἐκθεῖναι, ἢ τινί τις ἐπόμενος καλῶς ἂν τὰς καταρχὰς τῆς καλοφωνίας ποιῶιτο καὶ οὐδέποτε ἐξέλθοι ἐπὶ τοῦ πλέον τοῦ δέοντος, ἢ ἐπὶ τῷ ἄνω ἢ ἐπὶ τῷ κάτω. Δύο τινὰ σκοπεῖν δεῖ ἕκαστον, τὴν αὐτοῦ φωνὴν ποταπὴ ἐστὶ καὶ τὸ προκειμένον καλοφωνικὸν μέχρι πόσου προέρχεται καὶ οὕτως ἀρχεσθαι... Δεῖ δὲ ἔχειν μετὰ σοῦ καὶ ἕτερον βοηθὸν ἢ καὶ δύο, πλείονας δὲ οὐδαμῶς, τότε γὰρ οὐ καλοφωνία' ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ἀπὸ χοροῦ γενήσεται. Ἀλλὰ τοῦτο ὀφείλει γίνεσθαι, ἐὰν αἱ φωναὶ ᾧσιν ἐπιτήδειαι καὶ καλαί, εἰ δέ, μὴ οὕτως ἔχη ἢ τοῦ καλοφωνοῦντος φωνὴ πάντας λαμβανέτω βοηθοὺς. Ὀφείλουσι δὲ οἱ ψάλται εἰδέναι καὶ προμελετᾶν ἕκαστος

τὸ ἐκάστου κοινῶς, ἵνα συμφωνῶσιν καὶ ἡδίων οὕτω φανῆ ἢ ψαλ-
τική. Κακῶ δὲ μὴ χρήσει ποτὲ βοηθῶ. Κρείττων γὰρ εἶ ψάλλον μό-
νος, ἢ μετὰ κακοφώνων».

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων καὶ ὁ μᾶλλον δὺσπιστος πείθεται, ὅτι ἡ ἐν
μονοφθία καὶ ἐν χορωθία ἐκτελέσεις δὲν ἦτό τι ἀδέσποτον
οὔτε τυχαῖον, ἀλλ' ὅτι ἐγίνετο κατὰ κανόνας ὠρισμένους καὶ τάξιν καὶ
ἀκριβεῖαν μεθοδικήν.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ νοηθῆ, ὅποια μεγαλοπρέπεια ἔχαρκτηρίζε
τὰς Βυζαντινάς ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας, ἀφ' οὗ χοροὶ πολυμεεῖς,
οὕτως ἐν εὐρύθμῳ καὶ κανονικῶς κατηρτισμένοι, διηρθύνοντο ὑπὸ τῶν
ἐκάστοτε ἀριστέων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς διδασκάλων, καὶ τῶν
διαπρεπεστέρων αὐτῆς μελωδῶν. Δὲν εἶναι δὲ ἄγνωστον, ὅτι ἡ εἰς τὸν
Χριστιανισμὸν ἐπιστροφή τῶν Ρώσων εἰς τὴν Βυζαντινὴν κυρίως μου-
σικήν ὀφείλεται. Διότι τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν, με-
ταβάντος εἰς τὸ Βυζάντιον, οὐδὲν ἄλλο κατέπληξε τόσον, ὅσον ἡ θε-
σπεσία Βυζαντινὴ μουσική, ὡς ἐψάλλετο τότε ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας
Σοφίας.

Ἐτέρα καὶ αὕτη σελὶς δόξης διὰ τὴν Βυζαντινὴν μουσικήν.

Καὶ ὄντως ἡ ἡμετέρα μουσική καλῶς ἐκτελουμένη, εἴτε ἐν μονοφθία,
εἴτε ἐν χορωθία, εἶναι ἡ μόνη μουσική, ἣτις ἀρμόζει εἰς τὴν ἡμετέραν
ἐκκλησίαν καὶ ἡ μόνη ἣτις προσαρμόζεται, οὐ μόνον πρὸς τὴν φύσιν
ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς
ἡμῶν ψαλμοφθίας καὶ ποιήσεως.

Καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀξιώματα τῶν ἱερῶν ναῶν Συμβούλια ἀνάγκη ἀ-
πόλυτος καὶ ἐπιτακτικὴ πλέον νὰ φροντίσωσι περὶ καταρτισμοῦ χορῶν
Βυζαντινῶν, ἀξίων τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν, ὑποβοη-
θοῦντα οὕτω ἐν ταῖς ἀγαθαῖς προσπάθειαις αὐτῆς, πρὸς ἐπικράτησιν
τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν μουσικῆς, τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ ἐφε-
ξῆς ἐπιτρέποντα νὰ ὑπεισέρχονται ὑπὸ τύπον μουσικῶν δῆθεν
χορῶν νεανία, κατὰ πάντα μὲν τᾶλλα ἀξιόλογοι, πλὴν τελείως
ἄμοιροι τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τάξεως, οὐχὶ δὲ σπανίως
ἔξ ἐκείνων, οἵτινες ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν οἰκῶν ἡμῶν, «μεσονυκτίως
ποθ' ὠραίαι», προκαλοῦσι τὴν ἀγανάκτησιν παντὸς καὶ ὀλίγον ἠσκημέ-
νων τὸ οὖς ἔχοντος.

Καὶ θὰ φέρω ἐν νοπότατον παράδειγμα. Μεταβάς πρὸ τινος εἰς
ἓνα τῶν ἔξοχικῶν, πλὴν ἐκ τῶν μεγαλειτέρων ἐνοριακῶν ναῶν, ἐκάλυ-
ψα ἔξ ἐντροπῆς τὸ πρόσωπον καὶ ἀπλήθον, εὐχόμενος οὐδεμίαν νὰ εἶ-
χον σχέσιν πρὸς τὴν Βυζαντινὴν μουσικήν. Δύο - τρεῖς νεανία ἄμοι-
ροι—ὡς εἶπον—τελείως τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως,
ἐγκρατασθέντες ἐν τῷ δεξιῷ χορῷ, ἐσκόρπιζον ἀνά τὸν ναὸν τὰς ἡ-

δυόμλους παραφωνίας τῶν, προκαλοῦντες τὴν ἱεράν τῶν ἐκκλησιαζο-
μένων ἀγανάκτησιν. Καὶ ὑποθέτω, ὅτι τὸ προνόμιον τοῦτο δὲν θὰ
εἶχεν ὁ μόνος ἐν λόγῳ ναός, ἀλλ' ὅτι τὰ τοιαυτὰ ἔκτροπα θὰ συμβαι-
νωσι καὶ εἰς ἄλλους ἰσως ναοὺς, οὐχὶ βεβαίως πρὸς τιμὴν τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, οὔτε δὲ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ
ἐπιτηρείας.

Καὶ διὰ τοῦτο τολμῶ μετὰ πόνου ψυχῆς καὶ τῆς ἱερωτέρας εὐλα-
θείας νὰ ὑποδείξω, ὅπως, παραλλήλως πρὸς τὴν Πολιτείαν, ἣτις δι'
εἰδικοῦ Νόμου, καθορίσασα προσόντα πρὸς διορισμὸν διδασκάλων τῆς
ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν τοῖς διδασκαλείοις, ἀπαιτεῖ πτυχίον τοῦ
ἴδιου ἢ ὑποβάλλει εἰς δοκιμασίαν τοὺς ζητούντας νὰ καταλάβωσι
τὰς ἐν τοῖς διδασκαλείοις θέσεις, ὅπως καὶ ἡ Ἐκκλησία—λέγω—ἡ το-
σαυτὴν πατρικὴν στοργὴν καὶ μέριμναν ὑπὲρ τῆς μουσικῆς καὶ τῶν
ἱεροψάλτων δεκνύουσα, καθορίσῃ, εἰ δυνατόν, προσόντα, ἀνευ τῶν ὁ-
ποιῶν νὰ μὴ ἦναι δυνατόν νὰ διορίζηται τις, εἰς τὸ μέλλον τοῦλάχιστον
ἱεροψάλτης. Διότι μόνον οὕτω θὰ καταστῇ δυνατόν βαθμηδὸν καὶ
κατ' ὀλίγον νὰ ἀποκτήσωσιν ἅπασαι αἱ ἐκκλησίαι, παραλλήλως πρὸς
τοὺς ἱερεῖς καὶ ἱεροψάλτας, ἀξιους καὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς δι' αὐ-
τοὺς λαμβανόμενης ἀγαστῆς καὶ πατρικῆς προνοίας—δικαίας ἄλλως
τε—τῆς ἀνωτάτης καὶ πεπνυμένης τῆς Ἑλλάδος ἐκκλησιαστικῆς κο-
ρυφῆς.

Εἶπον καὶ ἐπαναλαμβάνω : Ἡ Βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσική εἶ-
ναι ἡ ὠραιότερα μουσικὴ δι' ἐκκλησίαν καὶ προσευχήν. Ὅταν δὲ κα-
λῶς ἐκτελεῖται, εἶναι ἀπαράμιλλος καὶ ἀκατανίκητος.

Ἡμεῖς πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς πράττομεν, ὅπως εἰς τὴν κατάλληλον ἐ-
κείνην στιγμὴν τῆς τελείας αὐτῆς ἀποκαταστάσεως μὴ εὐρεθῶμεν ἀνε-
τοιμοὶ καὶ ἀπροπαρασκευαστοί. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καταβάλλο-
μεν πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ
παρ' αὐτοῖς τοῖς ἕξοις ὑψωθῆ ἐν τῇ συνειδήσει πάντων ἡ ἡμετέρα
ἐθνικὴ μουσική, ἣ τε ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ κοσμικὴ. Καὶ εἶναι λίαν
παρήγορον, ὅτι ἀπὸ τινος περισσότερον ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν Ἑλλη-
νικὴν μουσικήν οἱ ἕξοι ἢ ἡμεῖς αὐτοί. Κορυφαί τῆς μουσικῆς Ἐδρώ-
της, καταλλήλως διαφωτισθεῖσαι, ὁμιλοῦσιν ἤδη περὶ ταύτης μετὰ με-
γάλου θαύμασμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Δὲν ἐπαναλαμβάνονται πλέον
περὶ αὐτῆς ὅσα ἀσύστατα περὶ αὐτῆς, ἐντὸς τοῦ γραφείου τοῦ κεκλει-
σμένου καὶ ἀπὸ μόνου τούτου ἐπισκοπῶν τὴν μουσικήν τῆς Ἀνατολῆς
ἔγραψεν ὁ μέγας ἄλλως ἱστορικὸς Γκεβάρα.

Θὰ ἠδυνάμην νὰ παρατάξω ὀρμαθὸν εὐνοϊκῶν πλέον κρίσεων τῶν
ἕξων τούτων μουσικῶν κορυφῶν. Ἄλλ' ὡς ὑψιστον δείγμα τιμῆς βί-
θείας καὶ ἐγκωμίου θαυμασίου ἐπιτρέψατέ μοι παρακαλῶ νὰ ἀναγνώ-

σω περιχοπήν ἐπιστολῆς διασήμου Ἰσπανοῦ συνθέτου, τοῦ κ. Maurice de Lara, ἧς πιστὴν μετάφρασιν ὄφειλω εἰς τὴν εὐγενῆ καλωσύνην καὶ προθυμίαν τῆς διαπρεποῦς καὶ εὐργραθοῦς λογιᾶς, εὐμενεστάτης φε φίλης κ. Ἰταλᾶς Παπαδάκη.

«Ἡ θαυμασία ὀργάνωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν τῷ Ὁδείο ὑπῆρξε δι' ἐμὲ ἢ ἀποκάλυψις τῆς υπέρβου—ζωηρᾶς εἰσέτι καὶ γονίμου—μῆς τεχνικῆς παραδόσεως, ἣν ἐνόμιζον ἔσαι ἔξαφανισθεῖσαν... Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ, τῆς ὁποίας καὶ τὸ ὄνομα ἀκόμη φαίνεται ὡς νὰ ὑπενθυμῆται ἀπλῶς φάντασμα τοῦ παρελθόντος, ζῆ ἀκόμη ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μουσικῇ καὶ χάρις εἰς ὑμᾶς ἔχει μίαν ἐπιστημονικὴν μέθοδον, ἱκανὴν νὰ διαγωνίσῃ τὴν παράδοσιν τῆς καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ κάλλος τῆς. Αἱ κλίμαξές τῆς... ἡ γραφὴ τῆς, ἢ τόσον ἀπλῆ, τόσον λογικῆ καὶ τόσον ταχεῖα, ὥστε νὰ ἔχη καὶ μῆς στενογραφίας σχηματισθείσης πρὸ αἰώνων, ἢ κατασκευῆ αὐτῆ τῶν μελωδιῶν τῆς, ἢ τόσον ἀπομακρυσμένη τῶν συνήθων μας μορφῶν εἰς τὸν τόνον καὶ εἰς τὸν ρυθμόν, ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς προαιωνίας ταύτης τέχνης συνωμοτοῦν, εἰς τὸ νὰ τὴν καταστήσουν ἐν ἀλλόκοτον φάντασμα, τὸ ὁποῖον μᾶς τρομάζει πρὶν ἀκόμη μᾶς ὀμιλήσῃ διὰ τῆς ἠλικιωμένης καὶ ἀπειλητικῆς φωνῆς του. Χάρις εἰς Ὑμᾶς, τὸ γηραιὸν τοῦτο φάντασμα ἔχει μίαν νέαν ὑπαρξιν καὶ μᾶς ὀμιλεῖ δι' οἰκείου (πλέον) ἰδιώματος. Βλέπω διὰ τῶν προσφθεῖων σας ἀναζωογονούμενον ἐν παρελθόν, δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ λησιμονημένον καὶ ἔσαι τεθνεὼς καὶ ἀποκαλυπτομένην μίαν ἀξιοθαύμαστον μορφήν τῆς θείας ταύτης τέχνης τῆς μουσικῆς, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ μυστηριώδει ὠραιότητι.»

Ἄλλὰ καὶ ἐν ἀκόμῃ δείγμα τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μουσικὴν, λίαν πρόσφατον, θὰ ἀναφέρω. Ὡς διηγείτο ἡμῖν ὁ ἐσχάτως ἐντεῦθεν διελθὼν διαπρεπὴς δημοσιογράφος καὶ ἔγκριτος φίλος κ. Λουκιανὸς Μαγκρίνι, εἰς τῶν Δουκῶν τῆς Ρωσσίας, ἰδιαιτέραν διοργάνωσεν ἐν Πετροπόλει ἔσπερίδα, ἵνα ἀκουσθῶσιν Ἑλληνικά δημοδῆ ᾄσματα, παρὰ τοῦ ἀγορευόντος διὰ τοῦ φίλου καλλιτέχνου κ. Θ. Θωμοπούλου σταλέντα πρὸς τὸν κ. Μαγκρίνι. Καὶ ἀνετέθη ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν εἰς ἓνα τῶν διασημοτέρων τοῦ Ρωσικοῦ θεάτρου αἰοιδῶν, ἐν τῷ μέσῳ φρενίτιδος, ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐπιδοκιμασιῶν καὶ χειροκροτημάτων.

Καὶ μοὶ ὑπενθυμίζει τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γεγονός ἕτερον χαρακτηριστικώτερον ἐν Ἀθήναις πρό τινων ἐτῶν συμβάν εἰς ἓνα τῶν ἀριστοκρατικώτερον παρ' ἡμῖν οἰκῶν. Ἐδίδετο ἔσπερις πρὸς τιμὴν Εὐρωπαϊοῦ ξενιζομένου ἐταῦθα. Ὅταν ὁ ξένος ἀπαυδίσας νὰ βλέπῃ χορευομένους μέχρι πρωίας Εὐρωπαϊκοὺς διαρκῶς χορούς, ἐζήτησε νὰ

ἴδη χορευομένους καὶ Ἑλληνικοὺς χορούς καὶ νὰ ἀκούσῃ Ἑλληνικά ᾄσματα, οἱ οἰκοδεσπόται ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ τῶν ἐδέησε νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν φουστανελλοφόρον τοῦ οἴκου τῶν θυρωρῶν, ὅστις μὲ τὸν λεβέντη κεν χορόν του καὶ τὸ ἀθάνατον Ἑλληνικὸν ὄντρο γοῦδίου του, ἀπέσπασε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ξένου.

Ἄλλ' ἔστω. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δὲν θὰ προχωρήσω, διότι δὲν θέλω νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας καὶ νὰ ἐπιμείνω εἰς τοὺς λόγους τῆς τόσης ἀδιανοήσιμης πρὸς τὴν ἡμετέραν μουσικὴν, ἣτις ὡς κεμήλιον τοῦ ἔθνους πολυτιμώτατον καὶ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας ἱεροσάτη εἶναι ἀξία κρείττονος τύχης. Πάντες οἱ ἔχοντες ἐπὶ ταύτης τὸν λόγον ὀφείλοισι καὶ καθήκον ἔχουσι τὸ κατὰ δύναμιν ἕκαστος νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀναβίωσιν καὶ ἀποκατάστασιν αὐτῆς.

Ὅφειλομεν—ὡς προλαβόντως εἶπον—πάντες οἱ πονοῦντες τὰ ἐθνικά τῆς ἡμετέρας τετιμημένης φυλῆς γνωρίσματα δι' ἀντιδράσεως, τόσον μεμετρομένης καὶ λογικῆς, ὅσον καὶ ἠρέμου καὶ ἀπαθοῦς, νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θέματι τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.

Διότι, ὅταν ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ θρυλικοῦ ἐκείνου ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀκουσθῇ ἡ φωνὴ τοῦ Πατριάρχου λέγουσα «Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου» (διότι ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου πρέπει νὰ ἀρχίσῃ, ἂν ὄντως θὰ συνεχισθῇ ἢ κατὰ τὸν θρούλλον διακοπέισα λειτουργία τῆς Κυριακῆς τῆς 27ης Μαΐου), οἱ ψάλλται διὰ μόνης ταύτης τῆς μουσικῆς δέον νὰ ψάλλωσι τὸ «Ἐβδόμη τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν...» καὶ νὰ τελειώσωσι διὰ τοῦ «Ἐἶπεν τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον...»

Καὶ ὅταν ἀμέσως κατόπιν ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ αὐτοῦ θρυλικοῦ ναοῦ ἠχησῇ τὸ «Ἐπὲρ τοῦ εὐσεβεστάτου Βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ Β'», διὰ ποίας ἄλλης μουσικῆς καὶ δίκαιον καὶ ὀρθὸν καὶ πρέπον εἶναι νὰ ἀντηχησῇ ἢ παλαίφατος ἐκείνη φῆμη «Κωνσταντίνου τοῦ εὐσεβεστάτου Βασιλέως καὶ αυτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων πολλὰ τὰ ἔτη».

Δι' οὐδεμιᾶς ἄλλης μουσικῆς, εἰμὴ δι' ἐκείνης, ἣτις κατὰ τοὺς ἐνδόξους τοῦ Βυζαντίου χρόνους ὠδήγει πανταχοῦ καὶ πάντοτε νικητὴν καὶ τροπαιοῦχον τὸν Σταυρόν καὶ τὸ Λάβαρον.

Κ. Α. Ψάχος

Καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς
ἐν τῷ Ὁδείο Ἀθηνῶν

ΜΙΑ ΜΑΚΡΥΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΚΟΜΗΝΟΙ
ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

Μακρυνή μας έρχεται ανάμεσα εις την φοβεράν βοήν και τον θούπον του μεγάλου πολέμου των λαών ή ειδήσις της υπό των Ρώσων καταλήψεως της Τραπεζούντος. Διά τους μεγάλους λαούς της Ευρώπης, οί όποιοι αγωνίζονται σήμεραν λυσσαλέοι τον άγώνα της μεγάλης των υπάρξεως, τὸ γεγονός χάνεται εις τον ωκεανόν του σιδήρου και του πυρός, ο όποιος περισφίγγει αυτά τα μεγάλα κράτη. Άλλ' ή Έλληνική ψυχή πρέπει να αισθανθῆ οξύτατον τον νυγμόν εις τὸ άκουσμα, ότι κατελήφθη ή Τραπεζοῦς από τους Ρώσους, ότι εις την ένδοξον πόλιν των μεγάλων Κομνηνών πατεῖ σήμεραν βαρὺς ο ποῦς του απογόνου των Ρώσ. Εἰς περίλαμπρον Έλληνικήν πόλιν εισέρχονται πρώτην φοράν αἱ στρατιαι των ορθοδόξων στρατιωτῶν του μεγάλου εκείνου κράτους, τὸ όποιον παρίστανεν έναυτὸ ἐπὶ αἰῶνας ὡς τον κληρονόμον του Βυζαντίου και τον εκδικητήν αὐτοῦ και τον προστάτην της Ορθοδοξίας. Από όλα τα μεγάλα γεγονότα του φοβερού πολέμου των λαών κανέν άλλο δέν εἰμπορεῖ να έξυπνήσῃ εις την Έλληνικήν ψυχήν αισθήματα, ισχυρότερα και πολυπλοκώτερα από την εἰδήσιν αὐτήν. Και όμως, μας έρχεται τόσον μακρυνή ή ήχώ του μεγάλου γεγονότος και παρέρχεται με μακρυνόν σθυσμένον ήχον, εκεί όπου έπρεπε να εκραγῆ με κεραυνου δύναμιν και να έξυπνήσῃ εις την ψυχήν μας ολοζώντανην την ανάμνησιν της μεγάλης εθνικής Βυζαντινής παραδόσεως.

Εἰς την αρχαιότητα ή Τραπεζοῦς, ή όποία εστημείωνε τὸ μακρινώτερον ανατολικόν τμημειον του Έλληνισμού, έγινεν αγαπητή

από την ανάμνησιν των Μυρίων του Ξενοφώντος. Από τὸ ὕψος του ὀπίσω της πόλεως κειμένου ὄρους, οί από τα βάθη της Ασίας μετα την άτυχή εκστρατείαν των επανερχόμενοι Μύριοι, βλέπουν την άπέραντον γαλανήν έκτασιν του Πόντου μετά τῶσας κακουχίας και κινδύνους, μετά μακράν και επίπονον πορείαν ἐν μέτω βαρβάρου και άξένου μετογειού χώρας, και την μυρίοσμομον και περίφημον αναπέμπουν κραυγήν «Θάλασσα, Θαλασσα». Η πόλις κατέστη ὑποτελής των βασιλέων του Πόντου. Έπειτα μόλις μετά πέντε αἰῶνας, άκούεται ευρύτερον εις την ιστορίαν τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἐπὶ της Ρωμαϊκής κυριαρχίας, ὅτε απήλαυσεν αὐτονομίας τινός και προνομίων ευεργεσιῶν ἐκ μέρους των Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων. Οί μεγαλόδωροι Αὐτοκράτορες της Ρώμης, ο Τραϊνός, ο Άδριανός επεξέτειναν ἔως την Τραπεζοῦντα τὰς δωρεάς αὐτῶν πρὸς διακόσμησιν και μεγέθυνσιν της πόλεως. Ηκμαζεν ή Τραπεζοῦς με τὸ άνθηρόν εμπόριόν της, ὅτε οί Γότθοι, οί μεγάλοι ἐπιδρομείς του Βορρά τον Γ' αἰῶνα μ. Χ. ήρήμωσαν την χώραν και ἐλεηλάτησαν την πόλιν. Ταχέως όμως ήνωρθώθη και επανέκτησε την προτέραν ακμήν. Ο μέγας Ιουστινιανός ευηργέτησε και οὔτος την πόλιν, ήτις, ὡς πρωτεύουσα του Θέματος, ήτοι του μεγάλου Βυζαντινου νομού, της Χαλδίας, υπήρξε πολὺ μακρυνόν, τὸ ανατολικώτατον, άλλ' ισχυρόν ἔρεισμα της Μεσαιωνικής ήμῶν Αὐτοκρατορίας.

Άλλ' ή δόξα της Τραπεζούντος επέρωτο ν' αναλάμψη κατά τὰς τελευταίας και σκοτεινάς ήμέρας του Μεσαιωνικού Έλληνισμού με ακτίνας φαιδράς αἴγλης επάνω εις τὰ ἔρειπια της Βυζαντινής Αὐτοκρατορίας, ὡς περίλαμπρος πρωτεύουσα μιᾶς νέας Έλληνικής Αὐτοκρατορίας.

Η χώρα, ή όποία εξετεινέτο από του Αλιος ποταμου ἔως τον Καύκασον ἐπὶ της Ν. παραλίας της Μαύρης Θαλάσσης, ή ὀριζομένη ἐκ Δ' από την Βιθυνίαν και Φρυγίαν, ἐκ Ν' από την Καππαδοκίαν, ἐξ Α' από την Γεωργίαν και την Αρμενίαν, απετέλει τὸ αρχαίον βασίλειον του Πόντου και της Παφλαγονίας, τὸ όποιον ἐδόξασε με τους πολέμους του εναντίον των κοσμηνοστόρων Ρωμαίων ο άκούραστος και άτρόμητος Μιθραδάτης ο Ζ' ο επιλεγόμενος Ευπάτωρ, και ακόμη ο Μιθραδάτης ο Μέγας (περὶ τὸ 100 π.Χ.). Μέρος των χωρῶν τούτων απετέλεσε κατά τον Μεσαιῶνα τὸ θέμα, ήτοι τον νομόν, της Βυζαντινής Αὐτο-

κρατορίας Χαλδίας. Ἄλλ' ὅταν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι κατακτήσαντες τὴν Μ. Ἀσίαν ἵδρυσαν τὸ Σουλτανάτον τοῦ Ἰκονίου (1074—1294), ἀπεχώρισαν ἐντελῶς τὴν μεγάλην Βυζαντινὴν ταύτην ἐπαρχίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης Αὐτοκρατορίας, καὶ πλειστάκις οἱ διοικηταὶ καὶ στρατηγοὶ τοῦ βυζαντινοῦ τούτου θεάματος, οἱ Γεβράδες, Θεόδωρος καὶ Κωνσταντῖνος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ταρωνίτης, κατέστησαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι χωροδеспόται.

Μεγάλαι ἀληθῶς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Τραπεζούντος ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς μοίρας εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἐκ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων Σταυροφόρων τῆς Δ' Σταυροφορίας. Γόνος τοῦ μεγάλου αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, ἐπήγεν εἰς τὴν χώραν, συνήθροισε μισθοφορικὰ στρατεύματα ἐκ τῶν Ἰβήρων καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν φυλῶν τοῦ Καυκάσου, ἐδίωξε τὸν Βυζαντινὸν διοικητὴν τῆς Τραπεζούντος καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα. Οἱ Κομνηνοὶ κατήγοντο ἐκ τοῦ τόπου, καὶ ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός ἔγεινε δεκτὸς εὐχαρίστως εἰς τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκόμιζε τὸ μεγαλεῖον μιᾶς Αὐτοκρατορίας μὲ ἰσχυρὰν δυναστείαν, τὴν δυναστείαν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὡς ὠνομάσθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἡ Τραπεζοῦς ἤμαζε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴν. Ἦτο πλουσία καὶ εὐδαίμων, ἔχουσα καλὸν λιμένα, ὅσκις ἦτο τὸ ἀναγκαστικὸν κέντρον ἐμπορίου μεγάλου μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῶν παραποταμίων χωρῶν τοῦ Εὐφράτου. Ὑπερήφανος ἦ Τραπεζοῦς ὅτι ἔγεινεν πρωτεύουσα μιᾶς Αὐτοκρατορίας ὅσον καὶ ἂν ἦτο αὕτη μικρά, ἀπένειμεν εἰς τὸν ἵδρυτὴν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Μεγάλου. Καὶ οὕτως ἡ μεγάλη Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἐπέζησεν ἀκόμη εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῆς εἰς τὰ κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν ἀκμάσαντα Ἑλληνικὰ κράτη, εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἠπειρον, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὴν Νικαίαν, εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Γόνιοι μεγάλων οἴκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Παλαιολόγοι, οἱ Ἄγγελιοι, οἱ Λασκάρεις, οἱ Κομνηνοὶ διεσπάρησαν ἀνὰ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἀνέπνευσαν τὸν καθαρὸν ἀέρα τῶν βουνῶν, ἔζησαν τὸν βίον τοῦ στρατοπέδου, συνανεμίγησαν μὲ τοὺς γηγενεῖς καὶ γεμάτους ζωὴν ἀγρότας καὶ ὀρεσιβίους Ἑλληνας καὶ προσέλαβον καὶ αὐτοὶ ζωὴν, ἣ ὁποία ἐκοιμᾶτο μέσα τῶν νεκρωμένων ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ ἐπισήμου βυζαντινοῦ βίου. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πευσέδωκαν εἰς τοὺς ἀνυποτάκτους καὶ ἀξέστους ἐκείνους ὀρε-

σιβίους τὸ πνεῦμα τῆς συνοχῆς, τῆς τάξεως, τῆς πειθαρχίας, τὸ ὁποῖον τοὺς ἔλειπεν. Καὶ ἀπὸ τὴν ἔνωσιν αὐτὴν ἐξῆλθε μία νέα Ἑλλάς, ἀναπνέουσα εἰς ὀρίζοντας εὐρυτέρους καὶ ἐλευθερωτέρους. Καὶ ἀναφαίνεται κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πτώσεως μιᾶς αἰωνοβίου Αὐτοκρατορίας τὸ μέγα καὶ καινοφανὲς ἱστορικὸν γεγονός τῆς ἀπὸ τῶν εἰρειπῶν αὐτῆς ἀναγεννήσεως μιᾶς νέας, γεμάτης δυνάμει, ἐθνικῆς ζωῆς.

Ἄρα τὰ Ἑλληνικὰ αὐτὰ κράτη εἶχον ἐν μέγα ὄνειρον: τὴν ἀναστήλωσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ ὄνειρόν των δὲν τὸ κατώρθωσαν μόνον ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἀνεστήλωσε διὰ δύο ἀκόμη αἰῶνας τὴν ρωμαϊκὴν βασιλείαν. Ἡ μεγάλη προσπάθειά των κατετρίβη εἰς ἀντιζηλίαν καὶ ἐριδας καὶ ἀγῶνας, πολλάκις αἱματηρούς, ὄχι μόνον ἐναντίον τῶν ξένων κατακτητῶν, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ἀλλήλων. Ἀπὸ τὴν μεγάλην οὕτως προσπάθειαν αὐτὴν ἐξεπήδησεν μία μεγάλη ἀναγέννησις: εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὄλον βίον, ἀκόμη εἰς τὴν ὅλην ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀναγέννησιν αὐτὴν τὴν Ἑλληνικὴν νομίζουν ὅλοι συνηθῶς, ὅτι ἔμεινε μακρὰν ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ μακρυνὴ Αὐτοκρατορία ἔζη καὶ ἐπάλαιον ἀγῶνα ὑπάρξεως ἐν μέσῳ ξένων καὶ βαρβάρων λαῶν, καὶ ὅτι ἡ ἱστορία αὐτῆς συνυφάνθη πάρα πολὺ μὲ τοὺς Ἀσιατικούς λαούς. Τὸ Κράτος τῆς Τραπεζούντος παλαίει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεώς του μὲ τὸ Κράτος τῆς Νικαίας, μὲ τοὺς Λατίνους, μὲ τοὺς Τούρκους Σελτζουκίδας. Ἀργότερα ἔχει νὰ παλαίσῃ μὲ τοὺς διαφόρους Ἀσιατικούς λαούς, οἵτινες περιβάλλουσι καὶ ἐνοχλοῦσιν αὐτό, μὲ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἰβηρίας, μὲ τοὺς Ἀρμενίους ἐμίρας, μὲ τοὺς Τουρκομάνους ἀρχηγούς. Ἰδίως μὲ τοὺς τελευταίους τούτους ἦλθον εἰς σχέσεις πολλὰς, ἀκόμη καὶ εἰς ἐπιγαμίας, οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Τραπεζούντος. Ἀπὸ τὰ βόθη τῆς Ἀσίας ὀρμήσαντα κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἀπὸ Χριστοῦ δύο Τουρκομανικὰ στίφη, ἐπονομαζόμενα τοῦ Λευκοῦ καὶ τοῦ Ἰέλανος Κριοῦ, ἵδρυσαν ἰσχυρὰς δυναστείας πολὺ πλησίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας, τὸ μὲν εἰς τὴν Μεσσοποταμίαν, τὸ δὲ κατὰ τὴν Καππαδοκίαν.

Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι τοῦ Λευκοῦ Κριοῦ καὶ οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Τραπεζούντος ἐζήτησαν πολλάκις νὰ ἐνισχύσωσιν ἑαυτοὺς

δι' ἐπιγαμιῶν ὅπως δυνηθῶσι νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰ κράτη των κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὰ χειμάρρου τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μάλιστα μὲ τὸν μέγαν ἡγεμόνα τοῦ Λευκοῦ Κριοῦ Οὐζούν Χασσάν. Ἦσαν περιζήτητοι ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν καὶ τῶν διαφόρων λαῶν τοῦ Καυκάσου αἱ πορφυρογεννητοὶ κόραι τοῦ Παλατίου τῆς Τραπεζούντος διὰ τὸ κάλλος αὐτῶν. Καὶ αἱ κόραι τῶν μεγάλων Κομνηνῶν τῆς Τραπεζούντος ἐστέλλοντο ὡς νύμφαι προστάτιδες τῆς μακρυνῆς Αὐτοκρατορίας ὄχι μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς χώρας τοῦ Μέλανος καὶ τοῦ Λευκοῦ Κριοῦ, καὶ εἰς ἄλλων βαρβάρων λαῶν τὰς χώρας.

Εἰς τὴν μακρυνὴν ὅμως ἐκείνην Αὐτοκρατορίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία τόσον στενωπῶς συνυφάνθη μετὰ τῶν βαρβάρων Ἀσιατικῶν λαῶν, οἱ μεγάλοι Κομνηνοὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἀνεστήλωσαν τὴν μακραίωνα παράδοσιν τοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου. Ὀλόκληρος ἢ λεπτεπίλεπτος Βυζαντινὴ ἱεραρχία, αἱ μεγάλα ἐπιβάλλουσαι τελεταὶ τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου ἀνέζησαν εἰς τὰς μακρυνὰς αὐτὰς χώρας, τὰς ὁποίας περιέβρεχον τὰ κύματα τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ περιέκλυζον τὰ κύματα τῶν βαρβάρων λαῶν. Εἰς τοὺς τοίχους τῶν λαμπρῶν παλατιῶν τῆς Τραπεζούντος ἦσαν ἐξωγραφημένοι οἱ μεγάλοι προπάτορες Κομνηνοὶ καὶ ἐνεψύχωναν τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν ἐπερχομένων αὐτοκρατορικῶν γενεῶν. Εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐξοχικὰς ἐπαύσεις, εἰς τὰ ὑλομανοῦντα δάση τῆς χώρας ἐτέρποντο οἱ Μεγάλοι Κομνηνοὶ μὲ τοὺς Πατρικίους καὶ τὰς ζωσπᾶς, τὰς μεγάλας κυρίας τῆς αὐλῆς, εἰς ἐορτὰς καὶ ἀγωνίσματα καὶ κυνηγέσια. Πρέσβεις τουρκομανικῶν λαῶν, τοῦ Λευκοῦ καὶ Μέλανος Κριοῦ, πρέσβεις τῶν ποικιλωνύμων λαῶν τοῦ Καυκάσου, πρέσβεις τῶν βαρβάρων Ἀσιατικῶν φυλῶν, ἤρχοντο νὰ ζητήσουν, ὡς χάριν καὶ τιμὴν διὰ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν, τὴν χεῖρα μιᾶς πορφυρογεννήτου, καὶ αἱ ὀνομασταὶ διὰ τὸ κάλλος αὐτῶν Κομνηναὶ ἐπήγαιναν μετὰ τῶν βαρβάρων λαῶν νὰ προσδώσουν τὴν ἡμερότητα καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ποία φαντασία θὰ δυνηθῆ ν' ἀναπαραστήσῃ καὶ νὰ δώσῃ ζωὴν ἱστορικὴν εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐκεῖνας τελετὰς τοῦ Βυζαντινοῦ Παλατίου τῆς Τραπεζούντος, εἰς τὸ θάμβος τῶν βαρβάρων πρέσβειων ἐνώπιον τοῦ μεγάλου ἐκείνου τοῦ ἀπὸ προαιωνίας παραδόσεως ἀναζώντος, τόσον ἀγνώστου δι' αὐτοὺς, τόσον ἐπιβάλλοντος μεγαλείου εἰς τὴν βαρβαρικήν ψυχὴν των; Ποσαί σκηναὶ μεγάλαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἐξε-

τυλίχθησαν μέσα εἰς τὰ Παλάτια ἐκεῖνα, πόσαι σκηναὶ γοητευτικαὶ χάριτος Ἑλληνικῆς καὶ λαμπρότητος βασιλικῆς, τὰς ὁποίας δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ διῶδῃ ἀναμεταξύ τῶν ἀπλοϊκῶν λέξεων ἐνὸς Ξηροῦ χρονογράφου;

Ἀλλ' ἂν τὰ Παλάτια ἐξηφανίσθησαν ὡς παλάτια τῶν Χιλιῶν καὶ μιᾶς Νυκτῶν, ἂν τὰ ἰσχυρὰ κάστρα κατεσκάφησαν, πῶζονται ὅμως αἱ ἰδέαι καὶ τὰ μνημεῖα τέχνης, τρανὰ τεκμήρια τῆς ἀναστηλώσεως τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου. Ἀσφαλῆ μνημεῖα τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ βίου εἰς τὴν Τραπεζούντα παρέμειναν σπουδαῖα μνημεῖα τέχνης τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, καὶ ἰδίως τὰ μεγάλα αὐτῆς μοναστήρια, αἱ μεγάλαὶ ἐκκλησίαι τῆς Χρυσοκεφάλου καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Εἶχε καὶ ἡ Τραπεζοῦς, πόλις βασιλεύουσα καὶ αὐτῆ, τὴν ἰδικὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἐκ τῆς Τραπεζούντος κατήγετο Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος, εἰς τὴν Τραπεζούντα ἐγεννήθη ὁ μέγας Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος ὁ Ἀμοιουτύζης, πολυάριθμοι ἄλλοι λόγιοι Βυζαντινοί, Μιχαὴλ ὁ Πανάρετος, Ἀνδρέας ὁ Λιβαθηρός, Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός, ὁ περίφημος διὰ τὴν ἀκαμπτον ὀρθοδοξίαν του μητροπολίτης Ἐφέσου, Μάρκος ὁ Εὐγενικός. Ἐπειτα, ἡ κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας ἀνθήσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Τραπεζούντα, τὰ σχολεῖα, τὰ περὶ αὐτὴν μοναστήρια, τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, τὰ παλαιὰ χειρόγραφα εἶναι ἡ κληρονομία καὶ ἡ ἀντανάκλασις τῆς ἀναλαμπῆς τῶν ἐνδόξων χρόνων τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν.

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ καταλυθὲν Ἑλληνικὸν κράτος (1441). Τὴν πτώσιν τῆς μεγάλης πόλεως τῶν Κομνηνῶν ἐστεφάνωσε μὲ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἢ τραγικὴ τύχη τοῦ τελευταίου αὐτῆς Αὐτοκράτορος Δαβὶδ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὅταν μετὰ ἔτη πολλὰ (1470) ἐσφαγίσειεν αὐτοὺς ὁ κατακτητὴς. Εἰς τὴν Αἰσχυλείου τραγικοῦ μεγαλείου τύχην ἐκείνην ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν καὶ τοὺς προπάτορας αὐτῆς, τοὺς Μεγάλους Κομνηνοὺς ἢ Αὐτοκράτειρα Ἐλένη. Περιφρονησασα τὴν προσταγὴν τοῦ Μωάμεθ, ἐνδεδυμένη τρίχινον ἔνδυμα, φέρουσα σκαπάνην εἰς τὰς χεῖρας πηγαινέει εἰς τὸν τόπον τοῦ σφραγιασμοῦ τῶν τέκνων καὶ φιλάτων αὐτῆς, ὀρύσσει βόθρον καὶ μένει ἐκεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν ἀκίνητος, ὡς ἡ Νιόβη τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσαιῶνος, διὰ ν' ἀποδιώκῃ τοὺς κύνας καὶ τὰ σαρκοβόρα ὄρνεα μακρὰν ἀπὸ τὰ πτώματα. Ἡ κόρη τῶν Μεγά-

λων Κομνηνῶν ἐκρυσπεν εἰς τὴν ψυχὴν τῆς, ἐκεῖ εἰς τὰ βάθη τῆς μακρουῆς Αὐτοκρατορίας, μίαν ἀκτίνα ἰλαρὰν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὴν ἀκτίνα ἐκείνην, ἣ ὅποια κατηγλάισε τὴν ὑψηλὴν μορφὴν τῆς παλαιᾶς Ἀντιγόνης καὶ ρίπτει φῶς ἀνέσπερον εἰς τὰ ἐρείπια τῆς κρημιζομένης Μεσαιωνικῆς ἡμῶν βασιλείας καὶ θεμελιώνει, ὡς ὕστατος ἱεροφύλαξ τῆς μεγάλης παραδόσεως, τὴν πολύτιμον κληρονομίαν τοῦ μέλλοντος.

Ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας εἰς τὴν μακρουὴν Ἀνατολὴν ἐκράτησεν ὑψηλὰ ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν τὸν Χριστιανισμόν καὶ τὸν Ἑλληνισμόν. Τὴν πῶσιν τῆς Τραπεζοῦντος ἐθήνησεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μὲ στροφὰς παλλομένας ἀπὸ πάθος ὡς καὶ τὴν πῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ ἀπόκεντρον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰς τὴν πόλιν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, πατεῖ σήμερον βαρὺς ὁ πῦρ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Τσαρού. Καὶ ἐξυπνὰ ὁ ὑπόκωφος αὐτὸς κρότος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν μου τὴν ἀπὸ αἰῶνων κοιμωμένην ἤχῳ τῶν ἡμερῶν τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τῶν ἀπαύστων ἀγῶνων πρὸς κραταίωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοὺς ὁποίους ἀκούραστοι ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας διεξήγον εἰς τὰς μακρυνας ἐν μέσῳ πολυωνύμων βαρβάρων ἐκείνας χώρας οἱ Μεγάλοι Κομνηνοί, ἀγέωχοι θεματοφύλακες τῆς μακραίωνος παραδόσεως τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου καὶ τῆς Μεσαιωνικῆς ἡμῶν βασιλείας.

Ἄδαμάντιος Ἄδαμαντίου

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου

**Ἡ ΘΕΙΑ ΚΩΜΩΔΙΑ
ΤΟΥ ΔΑΝΤΗ**

(Τέλος)

Ἄς εἰσχωρήσωμεν βαθύτερα εἰς τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ποιητοῦ. Οἱ περισσότεροι ἀναγνώσται θέλγονται ἀπὸ τὴν ἀπανστον παρουσίαν τῆς προσωπικότητος του ἢ ὅποια μᾶς αἰχμαλωτίζει καὶ μᾶς δεσμεύει καθὼς ὁ Βιργίλιος τὸν Δάντην. Καὶ δὲν υποβιβάζομεν τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου, ἀν ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον μας θὰ ἔσθινε μᾶζι μὲ τὸ τοῦ Δάντη. Τὸ πρῶτόν μας βλέμμα πέφτει ἐπάνω εἰς τὴν φυσιογνωμίαν του, καὶ ἔτσι ταχθετοῦμεθα ἐπὶ καταλλήλου σημείου, ὅπως κατανεύομεν ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ ποιήματος τὴν προσοχὴν μας.

Εἰς τὸν Παράδεισον παραδείγματος χάριν, εἶν' εἰκόλον νὰ συγκαταριθμήσωμεν μεταξὺ τῶν καθαρῶν παραδοξοτήτων μερικὰς ὁδηγίας τοῦ δίδ' ἡ Βεατρίκη. Ἄλλ' ὅταν μᾶς περιγράφεται τὸ φῶς, ποῦ ρίπτει στὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ ἡ θεία φωνὴ τῆς καὶ ὅταν τὸν βλέπομεν εὐρόμενον ἀπὸ τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο ἄστρον ἀπὸ τὸ βλέμμα του τ' ὄλοεν «ὑψηλότερον» τότε ζῶμεν ἢ συμπάθειά μας καὶ πολὺ περισσότερον ἀκόμη ὅταν λαμβάνη τὸν λόγον ὁ Κύριος τοῦ Τρόμου καὶ τῆς Φοίτης. Ἡ νέα φωνὴ αὐτὴ εἶναι τοῦ Ἰακώβ, μολονότι αἱ θεωρίαι του, ἡ ἐπιτήμη του, αἱ ἰδέαι του ἀνήρουν εἰς τὸν μέσον αἰῶνα.

Ὁ Körtling καθὼς πρὸ αὐτοῦ ἦδη ὁ Burchardt καὶ ἄλλοι πολλοὶ— ἐπιμένει εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως» (1) χαρακτηρίζων τὸν Δάντην ὡς ὑποκειμενικὸν ποιητὴν, φθάνει μάλιστα εἰς τὸ σημεῖον νὰ τὸν κατακοίρη διὰ τοῦτο. Ὁ «ἐπέροχος» τὸ ὑπερπέραν τοῦ Δάντη εἶναι αὐτὴ ἡ Φλωρεντία μεταφεριμένη στὴν Κόλασιν καὶ στὸν Οὐρανόν, ὅπου ξαναβλέπει κανεὶς ἐκτυλισσόμενα τὰ γήινα γεγονότα. Οἱ θόρυβοι τῆς πόλεως ἀκούονται καθαρά. Αἱ παλαιαὶ τῶν πολιτῶν ἐχθραὶ μὲ τὰ μίση τὰ παλαιὰ τῶν κομμάτων, εἰς τὰ ὅποια ὁ θάνατος ἔθεσε τέραμα ξυπνοῦν. Ὁ ἐκφλωρεντισμὸς αὐτῆς τοῦ ἄλλου κόσμου ἀντιτίθεται πρὸς τοὺς ὑψηλοὺς καὶ μεγαλο-

πραεῖς πίνακας τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς. Ὡς πρὸς ἡμᾶς χαίρομεν ὑπερβαλλόντως βλέποντες τὸν Δάντην παρεμβάλλοντα ἰντερμέδια εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ τελείαν αὐτὴν μονοτονίαν, τὴν ὁποίαν θὰ ἤγγεν εἰς πέρας μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἀλληγοριῶν, τῶν προσωποποιημένων ἀρετῶν καὶ κακιῶν, καὶ τὸν εὐγνωμονοῦμεν, ὅτι ἐπῆρε μαζί του στὸ οὐράνιον του ταξεῖδι· τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπου τῆς γῆς. Ἰδιαιτέρως ὁ βίος αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἶναι μία ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς μεγάλης του ὀπτασίας. Ἡ Κόλασις καὶ ὁ Παράδεισος ἔχουν δύο νοήματα. Ἀφ' ἑνὸς εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ θρησκευτικοῦ του αἰσθήματος καὶ κατ' ἀκολουθίαν οἰκοδομήθησαν σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον τοῦ δόγματος. Ἀφ' ἑτέρου ἡ γέννησίς των εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τοῦ Δάντη. Ὁ ποιητὴς αὐτὸς εἶν' ἕνας δευτέρως Κοριολανός, ὅστις εἰς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν ὀδηγεῖ κατὰ τῶν ἀντιπάλων του τὸν στρατὸν τῶν Βόλσκων. Ἐφραξαν τὸν δρόμον εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν του καὶ τὴν δραστηριότητά του. Ἐξορίζουσα τοῦτον ἡ Φλωρεντία, τὸν ἔθεσεν ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς δράσεως· ἂν, πολὺ ἀργότερα δὲν παύει νὰ κυττάζῃ πρὸς τὸν οὐρανόν, τί φυσικώτερον τούτου; Δὲν ἠμποροῦσεν ἐξωρισμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα του νὰ εὕρῃ ἄλλου ἔδαφος πρὸς ἄσκησιν τῆς ἐνεργείας του. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον μεταφέρει εἰς τὴν Κόλασιν καὶ στὸν Παράδεισον τὴν ἀχρησιμοποίητον δυνάμιν του, καὶ δημιουργεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν του δευτέραν γῆνιν ζωὴν, ὁποία αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸν προγεγραμμένον καὶ καταδικασμένον. Ἀφίνει ἀχαλίνωτον τὴν τρομερὰν του ὀργὴν, καὶ ὡσὰν τύραννος τῶν κατοπιν αἰῶνων τιμωρεῖ ἀγρίως, ἢ, τοῦναντίον, ἀνταμεῖβει, σύμφωνα πρὸς τοὺς νόμους μιᾶς ἰδανικῆς δικαιοσύνης καὶ ἐννοεῖται, ἐνίοτε μὲ τὴν μεροληψίαν τῶν ἐμπαθῶν ἀνθρώπων. Ἀνίσχυρος εἰς τὴν ζωὴν, γίνεται πολιτικὸς ἐνεργὸς εἰς τὰς χώρας τῆς φαντασίας, ἀρχηγὸς κόμματος δίχως στρατόν, δικαστὴς πάρα πολὺ «ζηλωτῆς».

Μεγαλοποιεῖ τὰς καθημερινὰς ἀσχολίας καὶ τὰς κερυφλοδοξίας. Μοιράζει τὸ βασίλειον τῆς ζωῆς μεταξὺ δύο ἡγεμόνων, τοῦ Πάπα, ἀρχηγοῦ μιᾶς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος ὀλόκληρος εὐρίσκειται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀρχοντος παντοδυνάμου τῶν γῆνιον δυνάμεων. Δίδει στὸν ἀνθρώπον διπλοῦν σκοπόν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ποιήσιν. Ὅπωςδήποτε καταραμένος ἅς εἶναι ὁ κόσμος. Διότι εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀναειδητῶν διασταυρούμενον συμφερόντων, εἰς τὴν αὔξησιν τῶν μικρῶν ἰδιαιτέρων δυνάμεων, εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἀτοκρατίας, εἰς τοὺς συμβιβασμοὺς τοῦ Πάπα μὲ τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας, εἰς τὴν δύσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κράτους δὲν βλέπει τὰ σπέρματα μιᾶς ἐξελέξεως, διακρίνει ἀντιθέτως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς οἰκουμενικοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ κερυφλοδοξίας τοὺς ἀντιπάλους του

ὅπως δὲν τοὺς ἐκεραυνοβόλησε κανεὶς ποτὲ συγγραφεὺς, ἀδικα, δίχως ἄλλο, ἀλλὰ πάντοτε μὲ δύναμιν ὑπερφυσικὴν. Ἰδιαιτέρως τὰ βάζει μὲ τοὺς ἐκφυλοὺς Πάπας διακρίνων ἐκ τῆς σχολαστικῆς λεπτολογίας τὴν ῥάτσαν ἀπὸ τὸ ἀτομον γονατίζει ἔμπρὸς εἰς τὴν Παπικὴν ἐξουσίαν, ἀκόμη καὶ ὅταν ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς. Κατὰ τοῦτο διαφέρει ἀπὸ τοὺς μεταρρυθμιστάς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπακολουθήσουν. Τὸ σέβας πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν συνδέεται μέσα του στενωῶς πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτήν, ὥστε, ἂν ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ἕνα Λούθηρον θὰ τὸν παρέδιδεν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν χρεμάλες τοῦ Σατανᾶ, μαζί μὲ τοὺς μεγαλυτέρους ἁμαρτωλοὺς, τοὺς δολοφόνους, τοὺς Καίσαρας, τοὺς Βρούτους καὶ τοὺς Ἰσκαριώτας.

Ἡ σκοτεινὴ αὕτη δύναμις τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Δάντη εἶναι ἄλλως τε πολὺ γνωστὴ. Ἐκδηλώνεται καλύτερα εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ποιήματος. Καὶ πιστεύουν συχνὰ ὅτι τὸν «ορίζουν», τὸν χαρακτηρίζουν ὀλόκληρον ἀποβλέποντες εἰς τὸ ἄγριον αὐτὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἐπιμονὴν του εἰς τὴν ὁδὸν. Δὲν τοὺς ἀρκεῖ ὅτι ἡ φυσιογνωμία του χάνεται εἰς τὰ βάθη τῶν αἰῶνων, εἰς ἕνα ὀρίζοντα ὁμίχλης, τὸν ὁποῖον τὸ φῶς κτενεῖ ποῦ καὶ ποῦ. Θέλουν ὀλόκληρον τὸν ἀνθρώπον σκοτεινόν, ἐρεβώδη. Ὁ Μακώλαιϋ αὐτὸς ἀποκλίνει πρὸς τὴν γνώμην ταύτην: «Καθὼς ὁ Μίλτων διὰ τῶν κινήσεων τῆς φαντασίας του, ὁ Δάντης, λέγει, χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ βάθους τῶν αἰσθημάτων του. Κάθε στίχος τῆς Θεῖας Κωμωδίας χύνει τὸ ἀποτρόπαιον αὐτὸ κῆμα, τὸ ὁποῖον πηγάζει ἀπὸ τὴν πάλιν τῆς δυστυχίας πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἴσως δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμον τόσον ἀδιακόπως, τόσο βαθέως θλιβερόν». Ὁ Μακώλαιϋ παραφερόμενος ἀπὸ τὴν φαντασίαν μεταχειρίζεται ἀδιακόπως τοὺς λόγους τοῦ προφήτου τὸ πνεῦμα τοῦ Δάντη «εἶναι ὁ τόπος τῆς νυκτός, ὅπου μόνον σκιαὶ ὑπάρχουν, ὅπου τὸ φῶς αὐτὸ εἶναι σκότος». Ἀλλ' ἡ θλίψις, ἡ τραχύτης, ἡ σκοτεινότης δὲν ἀρκοῦν, ὅπως χαρακτηρίζουν μίαν ψυχὴν, μίαν μεγαλοφυΐαν, ἥτις ἐγέννησεν εἰς τὴν Κόλασιν καὶ εἰς τὸν Παράδεισον τόσους θελκτικὸς στίχους σπανίας δροσερότητος (κατὰ τὸν Μακώλαιϋ πρόκειται μόνον περὶ τοῦ ταγγοῦ μέλιτος τῆς Σαρδηνίας) — καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἕνα ποιητὴν, τοῦ ὁποῖου τὰ μάτια ἦσαν τόσο ζωηρά, ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ συλλάβουν κόσμον ὀλόκληρον γραμμῶν καὶ χρωμάτων. Εἶναι βέβαιον ὅτι κανεὶς ἀκόμη δὲν ἐξέφρασε τόσον ἐναργῶς τὸ σκοτεινόν καὶ τὸ τρομερόν. Ἀλλὰ πρέπει, διὰ τὸν λόγον αὐτόν, νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι προησθάνθη τὴν ὠραιότητα, τὴν ὁποίαν ὁ Ραφαὴλ ἐπρόκειτο νὰ ἐνσαρκώσῃ εἰς τὰς Παναγίας του; Ἡ χαρακτηριστικὴ του δεξιότης εἶναι τὸ πάθος, ἐρεθισμένον ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς δυστυχίας του πικρίαν καὶ ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῆς τιμωρίας τῶν προ-

θέσεών του ἐκτός τούτου μία αισθητικότης ὀξεῖα, τῆς ὁποίας εἶναι δύσκολον, ἄλλως, νὰ ἐκτιμήσῃ κανεὶς τὴν ζωηρότητα εἰς ἓνα συγγραφέα, ὅστις ἀποσπῶν τὴν ποιήσιν ἀπὸ τ' ὀρχαία τῆς ὄνειρα τὴν ἀνύψωσε μέχρι τῶν κορυφῶν. Μέσα στὴν ψυχὴν του ἐπιθύριζε μία μουσικὴ, ἐχώρευεν ἓνας κόσμος ἀπὸ μορφάς. Καὶ ἂν ἔμεινε σκυθρωπός, ἂν ἢ δυνατὴ του φαντασία ὀνειρεύθη πίνακας τρομεροῦς ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ θυμοῦ, τῆς περιφρονήσεως καὶ τοῦ πόνου, ἢ φύσις τοῦ ἔδωκε τὰς χορδὰς τῆς θλίψεως καὶ τῆς τρυφερότητος, τῶν ὁποίων ὁ ἦχος κατεσίγαζε τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ πάθος, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀλόκληρος ἀκτινοβολοῦσεν εἰς τὴν ἁρμονίαν τῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Ὁ Δάντης αὐτὸς τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ εἶναι μόνον τάφος δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ γράψῃ τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν.

Εἶν' ἐπίσης ὑπερβολικὸν νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ Δάντης ἦτο μᾶλλον μυστικιστὴς παρὰ ποιητῆς· ὁ μυστικισμὸς εἶναι μία μόνη σταγὼν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Δάντη. Ὀνειρεύεται μὲ τὰ μάτια ἀνοιχτά, καὶ ὅταν ἀκόμη βυθοσκοπεῖ τὰ οὐράνια μυστικά, βυθιζόμενος εἰς τὴν ἐνατένισιν τῆς αἰωνιότητος, γνωρίζει τί ὥρα εἶναι κατὰ τὰ ὠρολόγια τῆς γῆς. Ἀνεβαίνει στὸ στερέωμα ἐπάνω στὰς πτέρυγας τοῦ Πηγάσου, ὄχι ἐπάνω στὸ ἄστρο τοῦ Ἡλίου. Ἐνθυμηθῶμεν ἐδῶ τοὺς λόγους τοῦ Μακώλαιῦ, ὅστις εὐρίσκει τὰς ὀπτασίας τοῦ Δάντη πολὺ ἀκριβολογημένας, μὲ περιγράμματα πολὺ σαφῆ καὶ πολὺ καθαρὰ, ὀρφανὰς παντὸς μυστικισμοῦ, — ὅστις ἀκόμη εὐρίσκει ὅτι τὰ οὐράνια αὐτὰ πνεύματα εἶναι «ἄνθρωποι ζῶντες εἰς μίαν παράξενον κατάστασιν» (living men in strage situation.) Τοιοῦτος εἶναι ὁ μυστικισμὸς τοῦ Δάντη διαφανής, δίχως ὀμίχλην καὶ δίχως μυστικά, θὰ ἔλεγε κανεὶς ἀπορροφημένος ἀπὸ τὰς ἄλλας αὐτὰς ποιητικὰς δεξιότητας. Ἐγνωρίζει τοὺς θρησκευτικὸς συγγραφεῖς τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἐδανείζετο ἀπ' αὐτούς, ὅσα τοῦ ἐπέτρεπε τὸ διάγραμμα τοῦ ἔργου του νὰ δανεισθῇ. Ἔτσι, ὅτι τὸ μυστικὸν ὑπάρχει εἰς αὐτὸν προέρχεται ὄχι ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν του κλίσιν, ὅσον ἀπὸ τὴν θρησκείαν τοῦ μέσου αἰῶνος. Ὁ μυστικισμὸς ἄλλως ἐκμηδενίζεται καὶ διαλύεται μέσα εἰς τὴν θεότητα· ὁ Δάντης τοῦναντίον, δὲν παραιτεῖ ποτὲ τὴν ἀτομικὴν του συνείδησιν καὶ ὅταν ἀκόμη λατρεύει τὴν λάμπριν τῶν φωτοστεφάνων, δὲν παύει νὰ παρατηρῇ μὲ ἤρεμον εὐλάβειαν τὰς λιπούσας πτυχὰς τοῦ ἱεροῦ μανδύου πασχίζει πάντοτε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ὀπτασίαν διὰ τὸ ποίημά του. Εἶναι σχολαστικὸς ὅσον καὶ μυστικὸς· ὅτι στὸν Παράδεισον δίδει στοὺς μυστικὸς τὰς πρώτας θέσεις, εἶναι πολὺ φυσικὸν ἢ ποιητικὴν τὴν ψυχὴν εὐρίσκειν εἰς αὐτοὺς περισσοτέραν ὕλην παρὰ εἰς τοὺς σχολαστικὸς, ἐχθροὺς παντὸς λυρισμοῦ καὶ παίζοντας μὲ τὰς

ἀφηρημένας ἐννοίας. Τὸ νὰ θεωροῦμεν τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν ὄνειρον μυστικὸν γεννημένον ἀπὸ τὴν ἔκστασιν, ἢτις ἀπικροῦναι κατὰ ἄλλο ποιητικὸν στοιχεῖον, εἶναι παράλογον ὅσον ἦτο παράλογος ἢ ἀξίωσις τοῦ Ροσσέτι, ὅστις ἤθελε νὰ εὐρίσκη εἰς κάθε στίχον τῆς Θεῖας Κωμωδίας καὶ ἓναν ὑπαινιγμὸν. Mutatis mutandis θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐφαρμύσῃ κανεὶς εἰς τοὺς σχολιαστὰς τοῦ εἶδους τοῦ τὰ κατωτέρω λόγια τοῦ Γκαίτε :

Was sie den Geist des dichters nennen

Das ist in grund der Herren eigner Geist.

Ὁ ἐξηγητὴς εἶναι συχνὰ προκατειλημμένος ἀπὸ τὰς προσωπικὰς του ἰδέας καὶ ἀπὸ τὰς προγενεστέρας του μελέτας καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀδρύνει τὰς γραμμὰς τοῦ σχεδίου οὕτως ὥστε νὰ ἐκφράζεται δι' αὐτῶν ὀλόκληρος ὁ χαρακτὴρ. Γενικῶς εἶναι δύσκολον νὰ ὀρίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Δάντη δι' ἑνὸς τύπου : ἐποποιία, ἐξομολόγησις, ποίημα διδακτικόν, ὅλα τὰ γένη τῆς ποιήσεως εὐρίσκονται εἰς αὐτό, χωρὶς ν' ἀνήκη ἀποκλειστικῶς τοῦτο εἰς ὀρισμένον τι εἶδος. Εἶναι ἄλλως δύσκολον νὰ τοποθετήσῃ κανεὶς ἀβίαστα ἓνα ποίημα, διὰ τὸ ὁποῖον καθὼς ὁ Δάντης εἶπεν ἠργάσθησαν «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ», ἓνα ποίημα τοῦ ἐνώνει εἰς μίαν δέσμην τὰς διανοητικὰς κατευθύνσεις τοῦ αἰῶνος του καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ μέλλοντος. Πᾶν ὅτι ὁ Δάντης διεπέρασε μὲ τὸ βλέμμα του, ὅλοι του οἱ ἔρωτες καὶ ὅλα του τὰ μίση, αἱ ὑποψίαι, οἱ πόθοι, ἰδοὺ ἢ ἀπειρος ὕλη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἢ φαντασία του συναπῆρτισε τὸ νέον καὶ ἀσύνηθες οἰκοδόμημα.

Ἄν ἀναγάγῃ κανεὶς εἰς μίαν ἀφηρημένην ἔκφρασιν τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ ποιήματος, θὰ εἶπῃ ὅτι ἢ ὑπόθεσίς του εἶναι : ὁ ἄνθρωπος, ὅστις διατρέχων μ' ἓνα βλέμμα τὴν ζωὴν ὀλόκληρον, συγκεντρώνεται καὶ ἀνερευνᾷ τὸ μυστικὸν τῆς προελεύσεώς του, τοῦ σκοποῦ του, τῆς εὐτυχίας του. Ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ὀρίζει' εὐκόλως, ἀλλὰ μὲ ὄρους ξηροτέρους ἀπὸ ἓνα φιλόσοφον : μόνον μὲ τὴν κόλασιν τῆς αὐτογνωσίας ὁ ἄνθρωπος κατακτᾷ τὴν εὐτυχίαν. Ὁ Δάντης εἶναι ὁ πρῶτος ἀναζητῶν τὴν ἀληθινὴν ὁδὸν Φάουστ, καὶ δὲν εἶναι εἰς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν ἀπλοῦς θεατῆς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ἠθοποιός. Ὅταν, εἰς τὴν Κόλασιν ἀκούει μὲ συμπάθειαν, μὲ βαθεῖαν συγκίνησιν τὰς ἐξομολογήσεις, ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ, ἐπαναλαμβάνει θαρροεῖς τὸ

«nihil humani a me alienum puto».

Ἄστρον εἰς ἄστρον ἐμβαδύνει ὀλοὲν περισσοτέρον εἰς τὴν γῶσιν τῶν οὐρανίων, ἐνῶ ἢ χαρὰ του μεγαλώνει. Ἔτσι τὰ τραγοῦδια του τοῦλά-

χρεστόν εἰς τὰ πλέον σημαντικά των κομμάτων προδίδουν μίαν ἐξέλιξιν. Εἰς τὸ τέλος ὁ Δάντης δὲν εἶναι ὁποῖος ἦτον εἰς τὴν ἀρχήν. Καθὼς ὁ Φάουστ, ἐναγκαλιζόμενος τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν μέσα εἰς τὸν πυρετὸν τῆς νεότητός του δὲν εἶναι πλέον ὁ λογικευόμενος καὶ συνετός Φάουστ ποῦ διδάσκεται τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς σοφίας

Ὅπωςδήποτε παρὰ τῷ Γκαίτε τὸ τελευταῖον τοῦτο μυστικὸν δὲν εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ τοῦ Δάντη, διότι διὰ τὸν δεύτερον τὸ τελευταῖον μυστικὸν συνίσταται εἰς τὴν ἀπόσπασιν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν προσφυγὴν εἰς τοὺς κόλπους τῆς πίστεως, ἐνῶ διὰ τὸν Γκαίτε τοῦναντίον τὸ τελευταῖον μυστικὸν τῆς σοφίας εἶναι νὰ πέρνομεν τὴν ζωὴν, ὅποια εἶναι καὶ νὰ ἐργαζόμεθα διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ ἐκτυφλωτικὸν φῶς τῆς πίστεως καὶ ἡ εὐτυχία, τὴν ὁποίαν φέρει εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὸν Φάουστ, καὶ μόνον εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἔργου, μία ἀλληγορία νεκρὰ ἀναλαμβάνει νὰ τὰς ἐκφράσῃ ὁ Δάντης δὲν λησμονεῖ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν· οἱ κερανοὶ τῆς δευτέρας ποῦ οἴπτει κατὰ τῆς γῆς δὲν εἶναι παρὰ μία παρεκτροπὴ τῆς ἀγάτης του — ἀγάτης, τὴν ὁποίαν ἡ πληγνόμενὴ του ψυχὴ κούπτει ζηλοτύπως. Ἡ ζωὴ τῆς γῆς ἀξίζει αὐτὴ καθ' ἑαυτήν.

* * *

Ἐλπαιεν ὅτι ὁ Δάντης, δὲν εἶν' εὐνόητος, καὶ ὅτι ἡ ὠραιότης τοῦ ποιήματος θὰ ἐλάτθανεν ἐκεῖνον, ὅστις δὲν θὰ ἠσθάνετο κάτω ἀπὸ τὰς μορφὰς μιᾶς πρωτογενοῦς ποιήσεως πάλλουςαν ζωὴν νέαν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι δυσκολία αἰσθητικῆς φύσεως. Ἡ μεγαλυτέρα δυσχέρεια συνίσταται εἰς τοὺς ἀναριθμήτους ὑπαινιγμούς, οἵτινες παρεμβάλλουν τὴν σύγχρονον τοῦ Δάντη ἱστορίαν εἰς τὸ οὐράνιον ποίημα· ἀλλὰ, ἀφοῦ σπάσῃ τὸ φλοῦδι· παρουσιάζεται τὸ γλυκὺ ἀμύγδαλον. Ἐννοεῖται ὅτι δι' ἓνα σημερινὸν ἀναγνώστην, εἰς τὸ πείσμα τῶν σχολιαστῶν μερικὰ μέρη, καὶ πρὸ παντός τὰ δανεισμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα γεγονότα εἶναι γράμμα νεκρόν. Αἱ ἀλληγορίαι πράγματι εἶναι τοιαῦται συχνὰ εἰς τὴν κακὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἔχουν διπλοῦν λόγον παραπλόνου, ὅτι ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν Κόλασιν. Ἄς μὴν ἀπατάται κανεὶς: Κριτικοὶ διαπρεπεῖς, μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ Γερμανὸς Wegele ἀπέδειξαν τὸν σημαντικὸν ῥόλον ποῦ ἔπαιξεν ὁ Δάντης εἰς τὴν προπαγάνδαν ὑπὲρ τῆς Λατινικῆς λογοτεχνίας. Ὅπωςδήποτε χρησιμοποιεῖ κατὰ μεσαιωνικὸν τρόπον τὰς φυσιογνωμίας τοῦ Βιργίλιου καὶ τοῦ Ὀβιδίου. Αἱ κλασικαὶ ἀναμνήσεις (*) εἶναι ὡσάν κλάδοι μαραζιμένοι κάποιου δένδρου καὶ δὲν ἴσως περὶ

τοῦ Χάρωνος, ὅστις μεταμορφθεῖς εἰς Χριστιανικὸν δαιμόνιον δὲν εἶναι ἀρχαῖος πλέον παρὰ μόνον κατ' ὄνομα. Δὲν ὁμιλῶ ἀκόμη περὶ τῆς θελκτικῆς εἰδωλοποιτικῆς ἐκείνης σκηρῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς, πέμπτος αὐτὸς λαμβάνει μέρος εἰς τὴν παρέαν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν. Ὅμιλῶ περὶ ἐκείνων, οἵτινες εἰς τὴν Κόλασιν ὑποφέρουν κατὰ μέρος καὶ τοὺς ὁποίους μνημονεύει ὁ Βιργίλιος, δῖλα δὴ περὶ τοῦ Ἰάσωνος, τοῦ Μινωταύρου, τοῦ Νέσσου, τοῦ Καπανέως, τοῦ Ἀμφιαράου τοῦ Τειρεσία κ.τ.λ. Μᾶς ἀφίρουν παραδόξως ψυχροὺς, μόλις συναντήσωμεν ἓνα Ἰταλὸν καὶ πρὸ πάντων ἓνα Φλωρεντινόν. Ὅταν, εἰς τὸ βάθος τῆς Κολάσεως, ὁ Ἐωσφόρος ροκανίζει τὸν Βροῦτον καὶ τὸν Ἰούδαν, λαμβάνομεν μόνον ἐντύπωσιν παραδόξου. Βλέπομεν ὅτι ὁ Δάντης θυσιάζων τὸ ὑπεριαλιστικὸν του ἰδανικὸν οἴπτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Διαβόλου ἓνα ὄνομα, ἓνα ὄνομα «*chè non fa motto*». Αἱ ἄθλια αὐτὰ σκία στροφογυρίζουν ἐμπρὸς ἀπὸ τοὺς δημίους των, καὶ ἐφαρμύζονται εἰς αὐτὰς μέτρα ποῦ δὲν ἐλήφθησαν δι' αὐτὰς. Κοντολογῆς ἀλόκληρος ἢ ἀρχαιότης εἶναι διὰ τὸν Δάντην ὑπόθεσις ἀπεράντου ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀλληγορίας. Κ' ἐδῶ ἀπομακρύνεται πολὺ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ εἶναι εἰδωλολατρικόν, ἐγγύτατον πρὸς τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν. Ὁ ποιητὴς ὄνειρεύεται (Καθαρτήριον 19) μίαν γυναῖκα τραυλὴν καὶ ἀλλοίωθρον, ραιβὴν μὲ τὰ χέρια ξεραμένα. Τὴν παρατηρεῖ ἐπὶ μακρόν, καὶ εἰς τὴν θέρημν τοῦ βλέμματός του ἡ γλῶσσα τοῦ τέρατος λύνεται, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἡ ὄψις τοῦ φωτίζεται. Ἐξαφνα ὠραίζεται τόσον ποῦ καὶ ὁ Ἔρως θὰ τὴν ἐπόθει καὶ ἀρχίζει νὰ τραγουδῇ μὲ φωνὴν τόσο ἀρμονικὴν ποῦ ὁ Δάντης γίνεται ὄλος αὐτιά καὶ μάτια. «Εἶναι ἡ γλυκεῖα Σειρῆνα ποῦ παραμόνευε τοὺς θαλασσινοὺς στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα:

*Io son cantava, io son dolce Sirena
Che i marinari in mezzo mar dismago.
Tanto son di piacere a sentir piena*

Ἄλλ' ὁ Βιργίλιος, εἰς σημεῖον ἐξ οὐρανόων, σχίζει εἰς τὰ δύο τὸ φέρεμα τῆς Σειρῆνος καὶ δείχνων τὴν κοιλίαν τῆς γυναίκος (ἐδῶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μεταφράσωμεν) *Quel mi svegliò col puzzo che n'uscì*.

Πρὸ τῆς θεάματος αὐτοῦ νύμφαι καὶ ναῖάδες κρύπτονται κάτω ἀπὸ τὰ νερὰ καὶ μένομεν ἀδιάφοροι εἰς τὸ ἀλληγορικὸν καὶ μυθολογικὸν αὐτὸ μάθημα.

Ἡ μεσαιωνικὴ πολυμᾶθεια, συσσωρευμένη εἰς τὰ τριστιχα τοῦ Καθαρτηρίου καὶ πολὺ περισσότερον εἰς τὰ τριστιχα τοῦ Παραδείσου

είναι ἄλλη πηγὴ ἀμνηχανίας διὰ τὸν θέλοντα ν' ἀπολαύσῃ τὰς καλλιστάς τοῦ ποιήματος. Δὲν ἐννοῶ τὴν δυσκολίαν τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ τὴν σχολαστικὴν ἐπιστήμην, ἣδη νεκράν. «Ὅταν βλέπομεν τὰς ἀμφιβολίας τοῦ ποιητοῦ διαλυόμενας ὑπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κάθε τόσο τὸ φῶς αἰξανόμενον εἰς λαμπρότητα, τὴν ὄψιν τῆς Βεατρικῆς καθισταμένην πλέον ἀκτινοβόλον, τὸν Δάντην αὐτὸν εὐδαιμονέστερον, τὴν ἀκτινοβολίαν αὐτὴν καὶ ἐκφράσεις τόσο λεπτῶν ἀποχρώσεων τῆς εὐτυχίας, τὴν θείαν σοφίαν, ἀναπαράγουσαν τὰ διδάγματα τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ Ἀκινάτου, — δοκιμάζομεν ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον, ὄχι ποιητικόν. Ὁ Παράδεισος εἶν' ἔργον κατὰ τὸ ἡμῶν διδακτικὸν κ' ἕνας ποιητικὸς φωτιστέφανος δὲν ἀρκεῖ διὰ τὸ νὰ τοῦ δώσῃ ποιήσιν. Διότι ὁ Δάντης ὁμιλῶν περὶ τῆς ὑψηλοτέρας ὑποθέσεως ποῦ δύναται ν' ἀπασχολήσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, τὴν ὑποβάλλει εἰς ἕνα ρυθμὸν εἰς μίαν διάταξιν διήκουσαν ἀπὸ τὸ ἕνα εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ Παραδείσου. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπισημότης καὶ ὁ πανηγυρικὸς τόνος τοῦ συνόλου. Ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ὁ Δάντης μᾶς φέρει: στὸν νοῦν σήμερον τὴν ἀφέλειαν τῆς κατηχίσεως καὶ τὴν ξηρότητα τῶν δογμάτων, τόσο μάλιστα ποῦ τὸ *μπαρόκ* φθίρει: ἐνίοτε τὸ ὑψηλόν.

Ὁ μέγας πόθος τῆς ἀληθείας μᾶς ἐξεγείρει συμπάθειαν καὶ πρὸς στιγμὴν ἀφινόμεθα εἰς τὴν ἀφελῆ ἐμπιστοσύνην, ἡ ὁποία γνωρίζει νὰ ικανοποιῇ ἕνα τέτοιον πόθον διὰ μᾶς προτάσεως τῆς Σχολῆς, ἐνὸς ρητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὴν Βίβλον.

Ἐν τούτοις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ περιέργεια διὰ τ' ἀρχαία πράγματα ὑπερβάλλει: τὸν θαυμασμόν διότι μετὰ τούτους αἰῶνας, ἡ θρησκευτικὴ ἔμπνευσις τοῦ ποιητοῦ φθάνει μέσα μας εἰς ὅλην τὴν τὴν ἀρχικὴν δύναμιν καὶ μᾶς διδάσκει, νὰ λατρεύομεν τὸν Θεόν, ὅστις κρύπτεται μέσα εἰς τὴν ὁμίχλην. Συμβαίνει συχνὰ εἰς τὸν Δάντην νὰ θέλῃ νὰ διαπεράσῃ τὴν ὁμίχλην αὐτὴν μετὰ τὸ βλέμμα τοῦ νοῦ, καὶ λαμβάνομεν ἐκ νέου συνειδήσιν ὅτι μισὴ χιλιετηρὶς μᾶς χωρίζει ἀπ' αὐτόν. Καθιστῶμεν δυσκολωτέραν παρ' ὅσον εἶναι τὴν πρὸς τὸν Δάντην λατρείαν ἐπιχειροῦντες ν' ἀνεύρωμεν σήμερον καὶ νὰ αἰσθανθῶμεν εἰς κάθε στίχον καὶ κάθε λεπτομέρειαν τὴν δύναμιν τῆς ἐμπνεύσεώς του.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς Θείας Κωμωδίας, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει πλέον ὁ θεολόγος Δάντης. Μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ προφήτης, ὁ ὁποῖος λαμβάνει τὸ βιβλικὸν ὕφος, ὅπως ὁμιλῆσῃ διὰ τὴν τύχην τῆς Πατρίδος του. Μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐνθυμείται τὰ γήινα, συνομιλῶν μετὰ τὸν πρόγονόν του Κατσαγκουίντα (Παράδεισος 15 — 17), ὁ ἄνθρωπος ποῦ κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Πάπα, ὅταν ἀναπαριστᾷ

τὸν Ἁγίον Πέτρον πλήττοντα τοὺς ἐχθροὺς του μετὰ τὴν μανίαν, ποῦ ὁ φωτιστέφανος τῆς Βεατρικῆς σκοτίζεται καὶ χλωμαίνει: τὸ πρόσωπόν της (Παράδεισος 27). Ἄς μὴ λησμονοῦμεν, σιμὰ εἰς τὰς ὑψηλὰς αὐτὰς σκηνάς, τὸ θελατικὸν καθολικὸν εἰδύλλιον τῆς ζωῆς τοῦ Φραγκίσκου ἐξ Ἀσσίζης. Ἡ ποιήσις δὲν ἔχει: θρόνον περισσότερον εὐσεβῆ οὔτε ἀφέλειαν πλέον καλλιτεχνικῆν ἐκείνης, ἣτις ὑπάρχει: εἰς τὸ ἐνδέκατον ἄσμα. Εἶναι μίαν μικρὰ ἐποποιίαν ἀπὸ τριάντα τρισίχων. Ὁ γενέθλιος τόπος τοῦ ἁγίου σκιαγραφεῖται μετὰ ὀλίγας γραμμίας, ὅπως συμβαίνει συχνὰ εἰς τὸν Δάντην. Ἐπειτα παραστέκομεν εἰς τὴν ρῆξιν τοῦ Φραγκίσκου πρὸς τὸν πατέρα του, ὅταν ἐξομολογῆται τὸν ἔρωτά του εἰς ἐκείνην, ἣτις ὑπῆρξε ποτὲ ἡ μνηστὴ τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἴσταναρώθη μαζί του, καὶ τὴν ἁποίαν ὅλος ὁ κόσμος ἤδη ἀποκρούει, — πρὸς τὴν Φτώχειαν. Βλέπομεν ἀκολούθως τοὺς πρώτους τοιοῦτους του μαθητὰς ἀφίνοντας τὰ πάντα διὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἀνυπόδητοι. Ὁ Φραγκίσκος αὐτὸς ἀποσύρεται μετὰ τῶν βράχων τοῦ Τιβέρεως καὶ τοῦ Ἄρνου, ὅπου, μετανοῶν εἰς τὴν ἐρημίαν δέχεται τὰ στίγματα. Τέλος ἀποθνήσκει. Συσταίνει: διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν οὐρανίαν μνηστὴν του εἰς τὰς φροντίδας τῶν φίλων του καὶ, διὰ τὸ σῶμα του δὲν ζητεῖ ἄλλον τάφον παρὰ τὸ ἀπλοῦν χῶμα. Ἐν τούτοις τὸ πιστὸν ποίμνιον διασκορπίζεται καὶ τώρα χρειάζεται ἕνα μεγάλο ψαλλίδι διὰ νὰ κόψῃ τοὺς μανδύας ἐκείνων ποῦ τὸν ἀκολουθοῦν πάντοτε. Ἡ φυσιογνωμία τοῦ Φραγκίσκου, ἀπέναντι τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως τῶν μοναχῶν, ἐμφανίζεται διπλασίως ἁγία. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἄδονται ψαλλοὶ διαρκούσης τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ποιήματος.

Ἄλλ' ὅμως παρὰ τὰς ὡραιότητας ταύτας, οὔτε τὸ φῶς τοῦ Παραδείσου, οὔτε αἱ συγκινητικαὶ σκηναὶ τοῦ Καθαρηθρίου εἶναι ἄξια: τῆς Κόλασεως. Εἰς τὴν Κόλασιν δὲν προσέβαλε: ὁ διδακτικὸς σκοπός. Ὁ τρόμος μᾶς κάμνει: νὰ θαυμάζομεν, ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου ὁ νοῦς μας δὲν συμφωνεῖ μετὰ τὰς ιδέας τοῦ Δάντη. Κανεὶς εἰς τὴν Κόλασιν δὲν αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του μὴ ἀπειλούμενον.

Ἡ σκληρότης τῶν κρίσεων τοῦ ποιητοῦ καθιστᾷ ἄλλως τὴν συγκίνησιν βαθύτεραν καὶ πλέον παραδόξον. Εἶναι σκληρότερος ἀπὸ τὴν ἔλμαρμένην. Οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲν ὀδηγοῦνται ματαιῶς εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀπὸ τοὺς δαίμονας ἢ σατανικῆ ἐκδίκησις βασιλεύει παντοῦ, τὸ ἐναντίον τῆς θείας ἀγάπης. Ἡ μικροτέρα παρεκτροπὴ ἀρκεῖ διὰ νὰ παραδοθῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν αἰώνιον θάνατον καὶ εἰς τὰ διαρκῶς ἀνανεούμενα μαρτύρια. Ἡ σκληρότης αὐτῆ, ἀληθῶς, ζητεῖ ν' ἀντισταθμισθῇ ἀπὸ μίαν μεγάλην ἐπιείκειαν.

Ὁ ἀπὸ τὸ Καθαρηθρίον πρὸς τὸν οὐρανὸν δεσμὸς βλέπομεν ὅτι εἰ-

ναι ανοικτός και δια τούς πλέον καταχθονίους κακοποιούς, αρκεί να μετανοήσουν. Και φύσεις ευγενείς μένουν εις την Κόλασιν, ἐνῶ ἕνας πονηρός μετανοητής ψάλλη τὸ ἀλληλούϊα. Ἔτσι, τὸ δόγμα ταράσσει εἰς τὸν Δάντην τὴν ἰδέαν τοῦ τραγικοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη του ἔχει ὄψεις δύο : ἀφ' ἑνὸς ἡ τιμωρία γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀκολουθεῖ, ἀφ' ἑτέρου ὁ ἄνθρωπος εἶν' ἕνα «παίγνιον» καὶ τὰ πάντα ἔξαρτῶνται ἀπὸ τὴν σκέψιν ποῦ ἔσχεν ὅταν τοῦ ἔβαλε τὸ σχοινὶ στὸν λαιμόν, ἂν ἔκαμεν ἢ δὲν ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ.

Ἐπίσης, εἰς τὴν γενικὴν διάταξιν τῆς Κολάσεως τὰ παραμικρότερ' ἁμαρτήματα, συχνὰ τιμωροῦνται ὅσον καὶ τὰ χειρότερα ἐγκλήματα, ἢ ὑπερβολικὴ μαλακότης καὶ τὸ ἀπότομον τοῦ χαρακτῆρος κολάζονται ὅσον καὶ τὰ μεγαλύτερα αἴσχη. Θὰ ἔλεγεσ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ κρίσεως ἁμαρτωλῶν, ἀλλὰ περὶ ταξινομήσεως ἁμαρτιῶν σύμφωνα πρὸς τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους. Λόγου χάριν ἡ Σεμίραμις καὶ ἡ Φραντζέσκα ντὰ Ρίμινι εὐρίσκονται εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον. Εἰς ἕνα σημεῖον ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος συμφωνεῖ μὲ τὸν ποιητὴν. Ἄν συγχωροῦμεν τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ τὸν οἰκτιρομεν, τὸ κάμνομεν, διότι αἰσθανόμεθα ἐν αὐτῷ, ὅπισθεν τοῦ σφάλματός του, κάποιαν ὀξείαν δυσαρμονίαν, ἕνα πνευματικὸν ἢ σωματικὸν ἐλάττωμα τὸ ὁποῖον δὲν λησμονοῦμεν ποτέ, καὶ τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ἐν μέρει ἀνεξάρτητον τῆς θελήσεώς του. Τὸ ἁμάρτημα εἰς τὰ ὅμιά μας δὲν εἶν' ἔργον σατανικὸν παρὰ μόνον ἂν ἔχη τὰς ρίζας του εἰς κακὴν θέλησιν ἔχουσαν συνείδησιν ἑαυτῆς, καὶ ἂν χαίρεται διὰ τὰ πλήγματα ποῦ καταφέρει ἐναντίον τοῦ κόσμου, εἰς τὴν λύσσαν τοῦ ἐγωῖσμοῦ του. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τελειώνει ἡ φιλανθρωπία μας : ἐκεῖ ἀρχίζομεν νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς δαιμονιακῆς φύσεως τοῦ κακοῦ, ν' ἐπιδοκιμάζομεν σχεδὸν τὴν ἀρχὴν τῶν ἀντιποίνων. Ἐνθυμηθῆτε τοὺς

Temer si dee di sole queste cose

Che hanno potenza di far altrui male

Dell' altre no, che non son paurose.

Εἰς τὴν κάτανομὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀνευρίσκομεν ἰσχὴν τῶν αὐτῶν ἰδεῶν. Ὁ Δάντης δὲν ρίπτει στοὺς δαίμονας τὰ θύματα τῶν φυσικῶν σφαλμάτων, οὔτε τῶν παθῶν, ἀλλὰ τοὺς ψυχραίμους ἐγκληματίας καὶ τοὺς ὑπόλογιστικούς, τοὺς ὁποίους τραβᾷ ἀπὸ τὰ μαλλιά. Ἄς μὴ λησμονοῦμεν ὅπως δήποτε, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος κατελθὼν εἰς τὴν Κόλασιν ἐπράνε τὰ βάσανα τῶν κολασμένων μὲ τὴν συμπεριφορὰν του ἀρκεῖ νὰ τὸν παρακολουθήσῃς κλαίοντα καὶ συντετριμμένον, ἀρκεῖ νὰ ἰδοῦ-

μεν τὴν κυριεύουσαν αὐτὸν εὐσπλαγχτίαν, τὴν λιποθυμίαν του, τὰ δάκρυά του. Ἡ πάλῃ τῶν συναίσθημάτων αὐτῶν μᾶς δίδει τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς συγκινήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐμπρὸς εἰς τὴν Θεῖαν Δικαιοσύνην.

Ἄλλ' ἂς τὸν ἀποχαιρέτισωμεν ἐπὶ ἄλλου καλλιτέρον σημεῖον. Ὁλη του ἡ ἀρρενωπὴ τρυφερότης, ὅλη του ἡ ποιητικὴ θέρη ἐμφανίζονται πολὺ διαφορετικὰ εἰς τὸν δεξιόν, ὅστις τὸν συνάπτει μὲ τὸν Βιργίλιον. Ὁ Βιργίλιος εἰς τὴν Θεῖαν Κομφόδιαν εἶναι ἡ ἐπίγειος σοφία, ὁ σημαιοφόρος τοῦ μοναρχικοῦ δόγματος, καὶ ταυτοχρόνως ὁ ποιητής, ὁ διδάσκαλος, τοῦ ὁποῖου ἡ παρουσία κάμνει τὸν Δάντην νὰ κοκκινίξῃ, πρᾶνε τὴν φωνὴν του, βραδύνει τὸ βῆμά του, καὶ ὅστις ἀγαπᾷτα παρ' αὐτοῦ, ὅπως ἡ μητέρα ἀπὸ τὸ παιδί. Tu dacea, tu signore e tu maestro. Ἡ τρυφερότης τοῦ Δάντη διὰ τὸν Βιργίλιον, ὑπερβαίνει τὸν τόνον τῆς ἀγάπης. Φέρει ἐν ἑαυτῇ, χωρὶς ὁ Δάντης νὰ τὸ ξεύρῃ ὅλην τὴν στοργὴν τῶν ἀνθρωπιστῶν πρὸς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα.

Δὲν ἀρκεῖται προσφέρων εἰς τὸν Βιργίλιον τὴν προσωπικὴν του ἀφοσίωσιν. Τὸν ἀποθεώνει εἰς τὸ Καθατήριον, ὅπως δὲν ἀπεθεωθῆ ποτὲ ποιητής. Ἀνεβαίνοντες τὸ ὄρος τοῦ Ἐξαγνισμοῦ, καὶ οἱ δύο τὸν ἔξαφν' ἀκούουν βροντῆν. Κάποιος τότε προστίθεται εἰς τὴν συντροφίαν των. Εἶναι ὁ Στάτιος. Ἐχει διέλθει ὅλην τὴν περίοδον τῆς μετανοίας καὶ διηγεῖται εἰς τοὺς ἀγνώστους συνοδοιπόρους ὅτι εἰς κάθε ἀπολύτρωσιν ψυχῆς τὰ ὄρη τρέμουν. Λέγει πῶς ἡ Θηβαῖς του εἶν' ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸν Βιργίλιον, καὶ ὅτι ἡ Αἰνεῖας ὑπῆρξεν ἡ μητέρα καὶ ἡ τροφὸς τῆς ποιήσεώς του (La qual mamma fummi e fummi nutrice poetando).

«Ὁ, γὰ νὰ ζοῦσα στὴν ἐποχὴ τοῦ Βιργιλίου, θὰ ἔμενα εὐχαρίστως ἄλλον ἕνα χρόνον εἰς τὸ Καθατήριον. Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ Βιργίλιος στρέφει πρὸς τὸν Δάντην τὸ σιωπηλὸν του πρόσωπον καὶ τοῦ ὑποβάλλει σιωπὴν (Tacendo disse : Tace !)

Ἄλλ' ὁ Δάντης δὲν ἔμπορεῖ νὰ συγκρατῆσῃ τὸ μειδιάμα του. Ὁ Στάτιος τὸ παρατηρεῖ. «Διατί, τὸν ἐρωτᾷ εἶναι ἐπάνω στὸ στόμα σου ἡ φευγαλέα λάμψις αὐτοῦ τοῦ γέλοιου (Un lampeggiar di riso).

Ὁ Δάντης τότε δείχνων τὸν διδάσκαλον λέγει : «Ἴδου ὁ Βιργίλιος !» Ὁ Στάτιος θέλει νὰ ριφθῆ, βουβὸς εἰς τὰ πόδια τοῦ Λατίνου ποιητοῦ καὶ περιβάλλει τὰ πόδια του μὲ τοὺς βραχιονιάς του. Ἄλλ' ὁ Βιργίλιος :

«Ὁχι, ὄχι ἀδελφέ μου ! Εἶσαι σκιὰ, μὲ ὅ,τι βλέπεις εἶναι σκιὰ (Che tu se'ombra ed ombra vedi).

«Κρίνε πόσο σ' αγαπῶ, εἶπεν ὁ Στάτιος· ἤθελα νὰ μεταχειρισθῶ τὴ σικιά ὅπως ἓνα σῶμα ποῦ τρέμει ἀπὸ ζωῆς».

Ἐπίλογος ὑψηλῆς μελαγχολίας ! Πᾶν ὅ,τι εἶπαν οἱ πλέον πρόσφατοι ποιηταὶ περὶ τοῦ «κονείρου τῆς ζωῆς» καὶ περὶ τῆς ματαιότητος τῆς δόξης ἰδοὺ ὅτι ὁ Δάντης τὸ συγκεντρώνει μέσα εἰς τὸν βραχὺν αὐτὸν διάλογόν τῆς ἀμιμήτου σικηνῆς. Καὶ ὅταν, παρὰ τὰς οὐρανόους χαράς, αἱ ὁποῖαι τὸν προσμένουν, τὸ πνεῦμά του ἀναπολεῖ τὸν γῆϊνον βίον καὶ τὴν ἐφήμερον φήμην, ἐμφανίζετ' ἐκ νέου τὸ γνώρισμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τόσο τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν μεσαῖωνα, οἱ στίχοι αὐτοὶ εἰς τοὺς ὁποίους μαντεύονται ἤδη αἱ ἀδιάκοποι σκέψεις τοῦ Κάλδερον καὶ τοῦ Σαιξπήρου. Καὶ μολαταῦτα. Πόσον γλυκεῖα τοῦ φαίνεται ἡ δόξα αὐτῆ.

Ἐξ ὧν δίχως αὐτὴν «δὲν ἀφίνει ἵχνη ἐπὶ τῆς γῆς» καθὼς ὁ καπνὸς εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ κῆμα εἰς τὸ νερὸν (Κόλασις 24ον)· Ἄλλ' ὅμως κατὰ βάθος ἡ γῆϊνη αὐτῆ τύρβη δὲν εἶναι παρὰ «ἐλαφρὸν ἀεράκι ποῦ πνέει ἐδῶθε κ' ἐκεῖθε ἀλλάζοντας ὄνομα καὶ νόημα» Καθαρτήριον 11.

Ἐξ ὧν ἀθάνατος Δάντης εἶχεν ἤδη αἰσθανθῆ ὅτι :

Ombra se' ed ombra vedi.

(Κατὰ τὸ Οὐγγριζόν)

Εὐγένιος Πετέρφν

LA DONNA E MOBILE

(Διήγημα)

Κάποια γυναῖκα, ποῦ χθὲς ἀπάντησα, στὸ δρόμο, μοῦρριξε ματιὰ ζωηρᾶς εὐγνωμοσύνης, γιατί δὲν τὴν... ἐχαιρέτισα.

Σὰς φαίνεται παράξενο. — Ἔ, λοιπόν, πρέπει νὰ σὰς διηγηθῶ τί ἔτρεξεν ἔχει κάπως ξεχωριστὸ ψυχολογικὸν ἐνδιαφέρον.

Ἐπίστετε :

Τὰ τέλη κάποιου καλοκαιριοῦ, πέρασα, μερικαῖς ἐβδομάδες εἰς τῆς ἄχθες τοῦ Ρήνου κ' ἐπέστρεφα στὸ Βερολίνο.

Στὴ Φραγκφούρτη, κατώρθωσα νὰ συμβιβασθῶ με τὸν εἰσπρακτοῦσά τοῦ τραίνου καὶ ἔμεινα μόνος στὸ βαγόνι μου.

Δὲν ἐκράτησεν ὅμως, πολλὴν ὥραν, αὐτό.

Στὸ σταθμὸ τῆς Ἐλνα—γραφικώτατο χωριουδάκι τῆς Φραγκονίας— ἄνοιξε τὴ θυρίδα, σηκώνων τοὺς ὄμους, με κάποια στενοχωρία καὶ εἶδα ν' ἀνεβαίνει μὴ κομψὴ κυρία, με πλούσιαις καὶ νεανικαῖς γραμμαῖς, πρόσωπο σκεπασμένον με πικρὸν βέλο.

Ἀκούμπησε, μὴ στιγμὴ, στὸ μέτωπό της τὸ μαντήλι, ποῦ κρατοῦσε, ζαρωμένο, στὸ χέρι· ἐγύρισεν, ἔπειτα, πρὸς τὴν θυρίδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τῆς ἐπέρασαν ἓνα σωρὸ δέματα, δύο ὀμπρέλλαις, τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς, ἓνα νεσεσαίρ ἀπὸ παλῆθὸ δέμα, ἓνα τσανάκι κεντητό, ἓνα σκέπασμα κτλ.

Κατόπιν της, ἀνέβηκ' ἓνας ἄνδρας, με μαῦρο γενάκι, ὡς τριᾶντα πέντε χρόνων κ' ἀφοῦ ἐκίνησεν, εὐγενικά, τὸ καπέλλο του, ἐμπρὸς μου, κάθισε κοντὰ της.

Ἐμειναν, μὴ στιγμὴ, σιωπηλοὶ, πλάγι - πλάγι.

Εἶπε πιάσει τὸ χέρι της κ' ἀκίνητος, ἐκύτταζεν ἐμπρὸς του.

Τὸ ἴδιο κ' ἐκείνη. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, μόνον, καμμιὰ σύσπαισις, ὡσὰν ἀδάκρυτος λυγμὸς, ἐκλόνιζε τὸ σῶμά της.

Πρῶτα, αὐτὴ διέκοψε τὴ σιωπὴν.

— Πόσην ὥρα ἔχομε νὰ περάσωμ' ἀκόμα μαζῆ ; τὸν ἐρώτησε.

Ἡ φωνὴ της γλυκεῖα, σιγανή, ἐχάιδευσεν εὐχάριστα τ' αἰτί.

— Ἀκόμη τριᾶντα πέντε λεπτὰ ! εἶπε, κυττάζοντας τ' ὀρολόγι του.

— "Ω! Θεέ μου, εἶπε, μὲ τόνο θλιβερό.

— 'Απόψε, μόλις νυχτώσῃ, θὰ εἶσαι 'στό Βερολίνο, τῆς εἶπε, μετὰ μικρὰν σιγὴν.

— Καὶ σύ, πότε θὰ φθάσῃς 'στὴ Ζυρίχην; ἐρώτησε.

— Αὔριο τὸ πρωί. Ναί· καὶ πάλι, θὰ μᾶς χωρίζουν ἑκατὸ λεῦγες.

"Ἐσφιξε τὸ χέρι του μὲ περισσότερη δύναμι.

— Μὰ θὰ μοῦ γράφῃς συχνά, ἔ;

Τῆς ἔκαμε νεῦμα βεβαιωτικό.

— Κάθε δυὸ μέραις, ὅπως πρὶν;

— Βέβαια, ἀγαπημένη μου, ἀπῆντησε, σιγανὰ καὶ τρυφερά. Θὰ ἔμπορῶσα νὰ κάνω κι' ἄλλοιῶς; Καὶ σὺ θὰ μοῦ ἀπαντᾷς ἀμέσως, ὅπως πρῶτα. Γράφε μου πολλὰ καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ 'στὰ γράμματα' ξέεις πόσον τ' ἀγαπῶ!

— Τί καλὸς, ποῦ εἶσαι! ἐμουρμούρισε, γλυκά, ἐνῶ ἔστρεμώγγετο κοντὰ του.

"Ὀλον τῆς τὸ σῶμα συνεκλόνησε ῥίγος, εἰς τὴν ἐπαφὴν του, καὶ τὸ κεφάλι τῆς, ῥάθυμα, κατέπεσε 'στὸν ὤμο τοῦ συντρόφου τῆς, ἐν στιγμῇ ἐγκαταλείψεως καὶ λήθης.

[Καὶ παρέτεναν, πάλι, τὴν σιωπὴν, ἀφαιρούμενοι· σ' ἓνα κύτταγμα ἀμοιβαῖον.

* * *

"Ἦμιον κι' ἐγὼ μάρτυς τῆς σκηνῆς αὐτῆς· δὲν μ' ἐπρόσεχαν ὅμως.

Μήπως δὲν ἦτο φυσικό;

'Σὰν ἀκοῦνε νὰ σημαίνει τὴν ὥρα τοῦ χωρισμοῦ, δὲν ὑπάρχει τίποτ' ἄλλο 'στὸν κόσμον, γιὰ δυὸ συζύγους.

"Ἐπειτα, 'φαινόμουν βυθισμένοι εἰς τὸ μυθιστόρημά μου—τὸ νεώτερο καὶ καλλίτερο τοῦ Γκνὸ ντὲ Μωπασσάν ὅπως μὲ εἶχε διαβεβαιώσει ὁ ὑπαίθριος βιβλιοπώλης τοῦ σταθμοῦ τῆς Φεαγκφοῦρτης—δὲν εἶχαν, λοιπόν, νὰ φοβοῦνται τίποτε ἀπὸ τὴν ἀδιακρισία μου.

'Ανεσήκωσε τὸ βέλο τῆς, τότε. Καὶ εἶδα νὰ φανερώνεται πρόσωπο γεμάτο, μὰ γλωμό, ποῦ ἐγίνετο περισσότερον ἐνδιαφέρον ἀπὸ κάποια ἑλαφρὰ ἴχνη καμάτου.

Τὰ μάτια, ποῦ ἐφαίνοντο, ὄφραιότατα, εἶχαν κοκκινίσει ἀπὸ τὰ δάκρυα· τὰ βλέφαρα ἦσαν φουσκωμένα.

Δύστυχη γυναῖκα!

Ξαναόρχισαν τὴν ὁμιλίαν των. Κουβεντοῦλα ἐντελῶς ἰδιαίτερη, γεμάτη ἐμπιστοσύνην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ἀλλοίμονο! μόλις μερικαῖς λέξεις κατώρθωσαν ν' ἀρπάξω κι' ἀπὸ τὰ λίγα ὅμως, ὅπου ἄκουγα, ἐμάντενα

καρδιά, ποῦ ἐξεχειλίζε κι' ἐποθοῦσε, σὲ κάθε λέξι, νὰ περνᾷ ὅλον τὸν ἔρωτα, ποῦ τὴν ἐπλημμύριζε.

Τὸ τραῖνο 'σφύριξε.

Σὲ χοντροαῖς γραμμές, ἢ σιλουέταις τῶν πύργων τῆς παλαιᾶς πόλεως Φούλντα 'φάνηκαν ἀπὸ τὰ τζάμια τοῦ βαγονιοῦ.

'Ἐξέσπασε 'σὲ λυγμούς, τότε, ἐκείνη, καὶ, μόλις τὸ τραῖνον ἔσταμάτησεν, ἔπέτασε τὰ χέρια τῆς γύρω 'στὸ λαιμό του καὶ τὸν ἔσφιγγε νευρικά, ἐνῶ ἔβαζε φωνῆς τρελλοῦ πόνου.

'Ἐπροσπαθοῦσε νὰ τὴν παρηγορήσῃ καὶ νὰ τὴν ἠσυχάσῃ· μὰ κι' ἐκεῖνος—ὁ δυνατὸς ἄντρας—εἶχε δάκρυα 'στὰ μάτια.

'Ἠναγκάσθη νὰ τὴν σπρώξῃ, μαλακά, γιὰ ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν περίπτυξί τῆς.

Καιρὸς ἦτον· οἱ ὑπάλληλοι· ἔκλειναν τὰ πορτάκια.

— 'Ἀντίο! τῆς εἶπε, μὲ χεῖλια σφιγμέν' ἀπὸ πόνο.

Κ' ἐπήδησεν ἔξω.

* * *

Τὸ πορτάκι ἔκλεισε καί, τὴν ἴδια σχεδὸν στιγμῇ, τὸ τραῖνον ἐξεκίνησε.

Ἄν τὸν παρηκολούθησε, μὲ τὸ βλέμμα, πειά.

Θᾶλεγε κανεὶς ὅτι τὴν ἐγκατέλειπαν αἱ δυνάμεις τῆς.

Ζαρωμένη 'σὲ μιὰ γωνιά τοῦ βαγονιοῦ ἔκλαιγε, σιωπηλά.

Θὰ μοῦ φαίνόταν, ὄχι λεπτὸ νὰ τὴν ταράξω σ' ὅ,τι δήποτε.

'Ἐβυθίσθη, λοιπόν, πραγματικά, 'στὸ διάβασμα τοῦ Μωπασσάν μου, 'στὴν ἀρχὴν ὅμως τὰ γράμματα ἐχόρευαν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μου.

Μίαν ὥραν ἀργότερα, μόλις τὸ τραῖνον ἔσταμάτησε 'στὴ Μπέμπρα, ξαφνικά, ἄκουσα τὴ γλυκεῖα φωνὴ τῆς νὰ μοῦ ἀπευθίνη τὴν παράκλησιν αὐτή:

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε· δὲν αἰσθάνομαι πολὺ καλὰ τὸν ἑαυτὸ μου ἤμωρόν νὰ σᾶς παρακαλέσω γιὰ ἓνα ποτήρι νερό;

'Ἡ γνωριμία μας εἶχε γίνει· 'σὲ μιὰν ὥραν ἀκόμη, εἶχα κατορθώσει νὰ τὴν ἀποσπάσω ἀπὸ τῆς θλιβεραῖς τῆς σκέψεως.

"Ἄκουγε τὴ φλυαρία μου μὲ κάποιον ἐνδιαφέρον· ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μάλιστα, κάποιον χαμόγελον ἐφώτιζε τὸ πρόσωπό τῆς.

"Ἐγινε μάλιστα, μὲ τὴ σειρὰ τῆς κι' αὐτῆ, ὁμιλητικὴ καὶ μοῦ διηγῆθηκε, μέσα στ' ἄλλα, ὅτι εἶχαν δώσει ραντεβοῦ 'στὸ Χόμποργκ καὶ τὴν εἶχε συνοδεύσῃ ὡς τὴ Φούλντα, γιὰ νὰ ξαναγυρίσῃ στὴ Ζυρίχη. Δουλειαῖς πολλαῖς τὸν ἐκρατοῦσαν εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἐνῶ κι' ἐκείνη, ἔξ ἄλλου, ἦτον ἀναγκασμένη νὰ ζῆ 'στὸ Βερολίνο.

— Καὶ σεῖς εἰς τὸ Βερολίνο μένετε;

Κ' ἔξαφνα, τὰ χαρακτηριστικά τῆς ἐφάνερωσαν ἀνησυχίαν,

Μόλις τῆς ἀπήντησα καταφατικῶς, ἔκαμε κίνημα τρόμου.

Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην, ἔγινε περισσότερο λακωνική, καὶ σὲ λιγάκι, μοῦ εἶπε πῶς ἠσθάνετο κούρασι καὶ θὰ 'προσπαθοῦσε νὰ κοιμηθῇ.

Κ' ἔκοιμήθη, πράγματι. Ἐκοιμήθη, μὲ μερικάς σύντομας διακοπαῖς, πέντε ὥρες σωσταῖς.

Ἀνεπαύετο, μὲ τὰ κοιμωβαλμένα ποδαράκια τῆς ἀκουμβῶντα 'στὸ ἀπέναντι κἀθισμα, τὸ κεφάλι γυρτὸ 'πίσω 'στὰ μαξιλαράκια. Τὸ ὑπερήφανο στήθος τῆς ὠγκώνετο καὶ ἐχαμήλωνε, μὲ τὴ βαθειὰ καὶ κανονικὴ ἀναπνοή τῆς· κάθε λίγο, νευρικός τιναγμός διεγράφετο 'στὸ πρόσωπό τῆς.

* * *

Στὴ Χάλλη δύο νέοι ταξειδιῶται ἀνέβηκαν 'στὸ διαμέρισμά μας πρὶν λίγο τὴν ἀνησυχίαν ὅμως. Ἐξηκολούθησε νὰ κοιμάται καὶ δὲν ἐξέπνησεν ἐντελῶς παρὰ λίγα λεπτά, πρὶν τελειώσῃ τὸ ταξεῖδι.

— Ἄ! σὲ λίγο φθάνοι, ἐφώνασε, μόλις ἐκύταξεν ἀπὸ τὸ πορτάκι.

Ἡ ἀνάπνοισ ἐφαίνετο πῶς τὴν εἶχεν ἀνακουφίσει. Ἐλαφρὸ ρόδισμα ἐχρωμάτιζε τὰ μάγουλά τῆς καὶ ἀόριστο χαμόγελον ἐπλανᾶτο 'στὰ χεῖλῃ τῆς.

Γοργά, ἄρχισε νὰ μαζεύῃ τὰς ἀποσκευὰς τῆς· καὶ ὅσῳ πλησιάζαμε 'στὴ πόλι, τόσον ἡ ἀνυπομονησία τῆς ἐμεγάλωνε καὶ τὸ χαμόγελό τῆς ἐξωντάνευεν.

Ἐφαινόταν πῶς ἀνυπομονοῦσε νὰ φθάσομε 'στὸ σταθμό.

Κάθε στιγμή, κύτταξ' ἀπὸ τὸ πορτάκι, σηκωνόταν καὶ καθόταν, κάθε στιγμήν.

— Ἐπὶ τέλους, ἐφθάσαμε.

— Δόξα σοι ὁ Θεός! εἶπεν, εὐτυχῆς ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀναμονή καὶ τὴν ἀνησυχία, ποῦ τῆς εἶχαν πιάσει τὴ καρδιά.

— Μήπως ἤμπορῶ νὰ σᾶς χρησιμεύσω 'σὲ τίποτα; Θέλετε νὰ σᾶς φωνάξω κανέν' ἀμάξι; τὴν ἐρώτησα.

— Σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ, ἀπήντησε, μὲ στενοχωρημένο χαμόγελον· «ὁ οὕζυγός μου» μὲ περιμένει 'στὸ σταθμό.

Κατόπιν, ὡσὰν πυρκαϊὰ νὰ εἶχεν ἀνάψει, 'στὰ μάγουλά τῆς, ὄλον τῆς τὸ πρόσωπον ἐκοκκίνισε δυνατά· μ' ἐκύταξεν, ἀσκαρδαμνικεῖ 'σὰν ἀπολιθωμένη καὶ, δύο φοραῖς, ἔκαμε στὸν ἀέρα κίνημα τοῦ χειροῦ, σὰν νὰ ἤθελε νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς βίας, τὰ λόγια αὐτά, ποῦ τῆς εἶχαν ξεφύγει.

— ὦ, Θεέ μου! εἶπε, τέλος, ἐνῶ μὲ τὴν παλάμην ἐχτυποῦσε τὸ μέτωπό τῆς.

Καὶ τὴν ἴδια στιγμήν, ἐξέσπα 'σὲ λυγμούς.

— Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, κυρία, τῆς εἶπα, σιγανά· ἀλλὰ δὲν μ' ἀκουγε πσιὰ.

* * *

Ἀνοίξαν τῆς θυρίδες.

— Ρόζα! Ρόζα! ἐφώνασαν, πολλαῖς φωναῖς!! Ἄ! ἐδῶ εἶσαι!

Ἐμπρὸς εἰς τὸ βαγόνι, συννοθοῦντο πολλαῖς κυρίες, γορηαῖς καὶ νέαις, καὶ ἓνας κύριος, ποῦ κρατοῦσε δύο παιδιὰ 'πὸ τὸ χέρι.

Κ' ἐκείνη, μὲ λυγμούς, πάντοτε, ἔπεσε 'στὴν ἀγκαλιά του.

(Μετάφρ. Ριχ. Παρίση)

Ἐρμαν Σούντερμαν

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

Φίλε Κύριε Νιρβάνα,

Ἐδιάβασα προχθές εἰς τὰ «Ἑλληνικά Χρονικά» τὰ περὶ ἐκδόσεως τοῦ Ζαπτείου παρ' ὑμῶν γραφέντα. Ἔχετε πολὺ δίκαιον δι' ὅσα γράφατε, μοὶ ἠρῆσαν πολὺ. Εἶμαι ὅμως τῆς γνώμης ὅτι, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐτρέπει πρὸ παντός νὰ τονίσετε εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν προσοχὴν ὄλων ὅσοι ἔγραψαν περὶ τῶν ἐκάστοτε ἐκδόσεων.

Ὡς γνωρίζετε καὶ ἀπὸ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, εἶμαι πολὺ κατὰ τῶν κριτικῶν αἰτινες, ἢ εἶναι μεροληπτικαί, ἢ ἐνῶ γράφονται ὡς ἀμερολήπτοι καὶ σοβαρότατοι· δὲν λέγουν τίποτε σωστόν.

Τὸ βέβαιον εἶναι πῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γραφῇ σοβαρὰ Κριτικὴ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ σοβαρὰ ἐκθεσις, ἀλλὰ καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ σοβαρὰ ἐκθεσις ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἓνα Λοκάλ εἰς τὸ ὅποιον οἱ Καλλιτέχναι νὰ ἐκθέτουν τὰ πρὸς πώλησιν ἔργα τῶν «ἐννοῶ διαρκῆ ἐκθεσις», οὔτως ὥστε νὰ ἐκθέτουν μόνον ὀλίγα καὶ ἐκλεκτὰ ἔργα εὐγενενοῦς ἀμίλλης εἰς μίαν ἐτησίαν ἐκθεσιν.

Τί θά κάμουν τὰ ἔργα των οἱ καλλιτέχνη; δὲν πρέπει νὰ τὰ ἐκθέσουν πρὸς πώλησιν; ἢ εἶναι ποτὲ δυνατόν ὅλα τὰ ἔργα ὅσα ἕνας καλλιτέχνης παράγει εἰς ἓνα ἔτος νὰ εἶναι ὅλα τῆς αὐτῆς δυνάμεως; ! Ὅταν θὰ πρόκειται νὰ στείλῃ τις ἔργα εἰς μίαν ἐκθεσιν σοβαρὰν ὅπου θὰ κριθῆ καὶ συγκριθῆ, θὰ ἐκλέξῃ τὰ καλλιτερόα του ἔργα ποῦ ἔφτιασε μέσα εἰς ἓνα ἔτος, ἀλλὰ τί νὰ κάμῃ τὰ ἄλλα του κατώτερα ἔργα ὅταν δὲν ἔχει ποῦ νὰ τὰ ἐκθέσῃ; καὶ πῶς θὰ ζῆσῃ ὁ Καλλιτέχνης ὅταν θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐργασθῆ μόνον διὰ σοβαρὰ ἔργα καὶ νὰ ὑποστῆ σινηπῶς δαπάνας ὑπερόγκους, ὅταν δὲν ἔχῃ ἐλπίδα οὔτε ἡ Πινακοθήκη οὔτε ἄλλος τις ἰδιώτης νὰ ἀγοράσῃ τὸ ἔργον ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποιον ἐξόδευσε χρόνον καὶ χρῆμα; !

Ἡ Πινακοθήκη ἔκλεισε τὴν θύραν τῆς διὰ τοὺς Καλλιτέχνας τῆς σήμερον καὶ οὐδεὶς Καλλιτέχνης ἐξελισσόμενος σήμερον ἔχει τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ ἐλατήριο νὰ μποῦν ἔργα του εἰς τὴν Πινακοθήκην, ὅταν δὲ οὔτε ἠθικὸς οὔτε ὕλικὸς λόγος συντρέχει, διὰ ποῖον θὰ δημιουργήσῃ ὁ Καλλιτέχνης, διὰ τοὺς ὀλίγους ἐπισκέπτας τῆς ἐκθέσεως καὶ τοὺς κριτικοὺς οἵτινες ἴσως καὶ νὰ μὴ ἐννοήσουν τὸ ἔργον του; !

Γιὰ τοῦτο καὶ παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη πάντοτε νὰ γραφῆ κριτικὴ κατὰ τὸ πλεῖστον κριτικὴ διαφημίσεως, καὶ νὰ λυπηταὶ ὁ τεχνοκρίτης νὰ θίξῃ τὸν Καλλιτέχνην ὅταν παρουσιάζεται μὲ ἔργα ἐμπορικῆς φύσεως. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἐμπορικὴ, δὲν εἶναι τέχνη (ὡς ἐμπορικὴ βεβαίως πάντοτε)· μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ θέσιν ἐν ἔργον ἐμπορικῆς φύσεως εἰς μίαν σοβαρὰν ἐκθεσιν, ἀλλὰ ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχει καὶ ἐκθεσις ἐμπορικῆς φύσεως εἰ νὰ γίνων αὐτὰ τὰ ἔργα;

Εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς μεγαλοπόλεις ἀκόμη καὶ εἰς τὰς Πινακοθήκας ὑπάρχουν κατὰ χιλιάδας τὰ ἔργα ἐμπορικῆς τέχνης, βεβαίως πρόκειται περὶ ἀριστουργημάτων ἐμπορικῆς τέχνης, εἰς τὴν ἰδικὴν μας δὲ Πινακοθήκην ὅπου πρωτοστατοῦντος τοῦ Ἰακωβίδου διὰ τοῦ Κοντσέρτου του πλεονάζουν τὰ ἐμπορικῆς τέχνης ἔργα καὶ μάλιστα πολὺ κακῆς πολὺ ἀπεχούσης τῆς τῶν Εὐρωπαϊκῶν, δὲν εἶναι εὐκόλον οὔτε ἐν σύγχρονον ἔργον νὰ ἀγορασθῆ. Ὅσα χρήματα ἔχουν θὰ τὰ κάμουν τοίχους, πατώματα καὶ νταβάνια διὰ νὰ ὀχυρώσουν, λέγει, τὴν ἐμπορικὴν κακοτεχνίαν τὴν ἐνυπάρχουσαν.

Βεβαίως οὔτε εἰς τὰ σοβαρὰ μας οὔτε εἰς τὰ ἐμπορικὰ μας ἔργα δυνάμεθα νὰ συγκριθῶμεν πρὸς τοὺς μετρούς τῶν Εὐρωπαϊκῶν Καλλιτεχνικῶν κέντρων Καλλιτέχνας, μᾶς τὸ ἀπέδειξε καὶ ἡ διεθνὴς ἐκθεσις τῆς Ρώμης ὅπου ὅσοι ἐξέθεσαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν τμήμα εἶδαν ἐὰν τοὺς ἐδόθη εὐκαιρία πόσον κάτω πέσαμε: Ὅχι μόνον κάτω ἀπ' τοὺς Ἰταλοὺς τοὺς ὑστερήσαντας κατὰ πολὺ τῶν λοιπῶν Εὐρωπαϊκῶν, ἀλλὰ κα-

τῶ καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς Βαλκανικοὺς ἦλθαι καὶ αὐτὸ εἶναι μία μικρὰ ἀλήθεια.

Εἶναι πλέον ἢ βέβαιον ὅτι ὑπάρχουν νέοι καλλιτέχνη εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ἀπέδειξαν δὲ καὶ ἔξω ὅταν ἐσπουδάσαν, οἵτινες θὰ ἠδύναντο μέσα εἰς ἓνα καλὸν περιβάλλον καὶ μὲ ὑποστήριξιν ἀλλὰ τὴν πέεπουσαν ἐκ μέρους τῆς πολιτείας, νὰ παρουσιάσουν ἔργα σοβαρὰ καὶ ἴσως μάλιστα καὶ Ἑλληνικῆς ἀντιλήψεως τέχνην νὰ παρουσιάσουν, ὅπως δῆλα δὴ, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, διέφερον εἰς τοὺς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Μονάρχου κτλ. σπουδᾶς των, ποῦ ἔλεγον πάντοτε οἱ συναδέλφοί μας Γερμανοί, von den herren Griechen Kamman sehr viel lernen δῆλα δὴ ἀπὸ τοὺς κυρίους Ἕλληνας μπορεῖ νὰ μάθῃ τις πολλά, σχετικῶς μὲ τὰ ζητήματα ἀποχρώσεως καὶ τρόπου ἀντιλαμβάνεσθαι ἐν γένει. Τί συμβαίνει ὁμως σήμερον, αὐτοὶ ὅλοι ὅσοι δείχνουν ἔξω τάσεις τόσον καλὰς ὥστε εἰς τὴν Ἀκαδημίαν νὰ κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν, δὲν προφθάνουν νὰ ἐξελεχθῶν νὰ ἐννοήσουν τὸν ἑαυτὸν τους, νὰ ἐκθέσουν εἰς μερικὰς ἐκθέσεις ἔξω, νὰ πάρουν τὴν πᾶσιν τους, καθὼς ἐλέγαμε ἔξω ἀπὸ ἐκθέσεις σοβαράς, νὰ ἀναπτυχθῶν ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίσουν τοῦλάχιστον τὸν ἑαυτὸν τους, παρὰ ἀφ' οὗ σπουδάσουν (πλημμελῶς) 3—4 χρόνια μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν Ἕλληνα ἐπιπολαιότητα καὶ τεμπελιά, φεύγουν, ἔρχονται ἐδῶ διὰ νὰ δείξουν διάφορα εἶδη τεχνοτροπιῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ τί κάνει ὁ δάσκαλός τους, γίνονται χωρὶς νὰ τὸ ἐννοοῦν μανιερῶ παρεξηγοῦντες τὴν ὀρμὴν τοῦ πεπειραμένου καλλιτέχνον καὶ ἔτσι ἡ τέχνη μένει ἐπιπολαία καὶ στάσιμος. Αὐτὰ ἐλέγαμε μὲ ἄλλους συναδέλφους ἔξω ὅταν ἐβλέπαμε νὰ ἐπιστρέφουν οἱ Ἕλληνες ὑπότροφοι εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν συνολικῶν ἐκθέσεων τῶν Καλλιτεχνῶν παρετήρησα καὶ τοῦτο τὸ πολὺ περίεργον, σχετικῶς μὲ τὰς κριτικὰς: δὲν κρίνουν τὸ ἀξίωμα, τὴν δύναμιν, τὴν δημιουργικὴν του δύναμιν ἐν συνόλῳ, ἀλλὰ καθὲ του ἔργον χωριστὰ καὶ ζητοῦν ὅλα του τὰ ἔργα τῆς αὐτῆς δυνάμεως τῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως τῆς αὐτῆς διαθέσεως, ἴσως καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους νὰ ἦναι, πρῶγμα ποῦ δὲν τὸ βλέπει κανεὶς ποτὲ ἔξω. Ἐκεῖ κρίνουν τὸν καλλιτέχνην ἀπὸ τὸ σύνολον τῆς παραγωγῆς του καὶ σοῦ ἀποδεικνύειν ἐὰν ἔχει τίποτε μέσα του ἢ ὄχι.

Τὸν Θεομύπουλον τῶν Πατρῶν π.χ. θὰ τὸν ὀνόμαζαν τσαρολατανίσκον ἐν μέρει, διότι κατώρθωσε τὸ ἀδύνατον, νὰ ἦναι: δῆλα δὴ τὰ ἔργα του ὅλα ὅμοια καὶ εἰς ἀντίληψιν καὶ εἰς ἐκτέλεσιν καὶ εἰς συναίσθημα καὶ εἰς ἀπόδοσιν ὥρας καὶ τῆς αὐτῆς τεχνοτεχνηματουργίας, ὥστε νὰ μὴν ἐνθυμῆται ὁ θεατῆς ποῖον ἔργον του εἶδε καὶ ποῖον δὲν εἶδε καὶ κανένα νὰ μὴ τοῦ ἀφίγη ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν. Κατ' ἐμὲ ἢ ὅτι παραγωγή τοῦ Θεομύπουλου εἶναι ἓνα τεροτέχνημα μὲν εἰς χρῶμα,

ξετσότα δὲ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ἐπίσης ρετσότα εἶναι τοῦ Μαθηοπούλου τὰ ἔργα στολισμένα μὲ τὴν εὐχέρειαν καὶ τὸ χαϊδεμένο σχέδιον. Ἐπιμῶ πολὺ τὸ αἶσθημα τοῦ Κογεβίνα, τὴν τεχνικὴν δύναμιν τοῦ Μαλέα, τοῦ Λύτρα τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐλπίζω πολλὰ ἀπὸ τὸν Λύτραν, τοῦ Παπαναγιάτου τὸ κολορίτο—ἀν καὶ εἶναι—μανιερέ, ἀκόμη τοῦ Μηλιάδη τὴν ἀγνότητα καὶ ἀλήθειαν τῆς ἀποδόσεως.

Ὁ Καντζίκης ἔχει συνθετικὰ προτερήματα ἄριστα, εἶναι ὅμως ἀκόμη ἀκατάστατος εἰς τὸ σχέδιόν του καὶ εἰς τὸ χρώμά του καὶ δείχνει πῶς παλαίει μὲ τὴν τεχνοτροπίαν. Ὁ Τριανταφυλλίδης εἶναι τεχνίτης, ὁ Λουκίδης ἔχει πολὺ καλὰ προτερήματα εἶναι ὅμως ἀκόμη φοβισμένος καὶ φαίνεται εἰς τὰ ἔργα του ἢ προσπαθεῖ ἀντιγραφῆς τῆς φύσεως καὶ ζητεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ σώσῃ τὸ ἔργον ἢτε διὰ τοῦ θέματος ἢτε διὰ τῶν ἐφφέ τῆς τεχνοτροπίας. Διὰ τοῦτο ἄλλα μὲν ἔργα του παρουσιάζονται μᾶλλον ὡς σπουδαῖα π.χ. τὸ portrait σας καὶ τοῦ Παλαμᾶ, ἄλλα δὲ ὡς ἐξεζητημένον θέμα μὲ μανιέρες καὶ ἐφφέ, ὡς οἱ (πρόσφυγες) ὁ «Δροσίνης». Προτιμῶ τῆς κ. Στροῖτ τὸ portrait τὸ ὁποῖον καίτοι σκληρὸν εἶναι ὅμως πολὺ θετικὸ καὶ μὲ θάρρος. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Μαγιάση, ἡ τέχνη του εἶναι μόνον ἐμπορικῆς φύσεως. Τοῦ Ὁθωναίου ἐπίσης στολισμένη μόνον μὲ προτερήματα δανεικά. Δὲν βλέπω καμμίαν ἀπολύτως ὀρμὴν εἰς αὐτόν. Ὁ Γεραλῆς παρουσιάζει εὐσυνειδήτους σπουδάς ἀλλὰ ὄχι ἔργα, τὸ ἴδιον καὶ ἡ Λαοκαρίδου. Ὅσον διὰ τὸν Ἰακωβίδην μπορῶ νὰ εἰπῶ ἐδῶ πῶς μίαν φορὰν εἶχε τοῦλάχιστον τὴν τεχνικὴν δύναμιν καὶ ἦταν ἕνας λαμπρὸς μάστορας, ἔχει ὅμως τόσον ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐκ τῆς φύσεως μελέτην, πού ἔχασε καὶ ὅ,τι ἤξερε καὶ προσπαθεῖ νὰ μωδερονίσῃ πέφτοντας ἐξω φρενικά.

Ὁ Τόμπρος γλύπτης δὲν μᾶς παρουσίασε πράγματα σὰν τὰ περυσινὰ καὶ τοῦτο (κατὰ τὴν κρίσιν μου) διότι κατὰ τὴν τῶν περυσινῶν δικαίων ἐπαίνων, ἀφέθηκε εἰς τὰ χέρια του καὶ εἰς τὰ μάτια μόνον καὶ ἐλησιμόνησε τί ἦταν ἐκεῖνο πού τὸν ἔκαμε νὰ φτιασῇ ὅτι πέρυσιν ἔφτιασε, δῆλα δὴ ἡ προσπαθεῖα, ἐπιμονὴ καὶ τὸ αἶσθημα, ἐλησιμόνησε δῆλα δὴ ὅτι ἡ πεῖρά του εἶναι ἀκόμη πολὺ μικρά.

Ὁ Στεργίου γλύπτης ἔχει ἴσως μεγαλεῖτερα φυσικὰ προτερήματα συναίσθηματος καὶ περισσοτέραν ὀρμὴν ἀπὸ τὸν Τόμπρον, θὰ ἀργήσῃ ὅμως πολὺ, ἐὰν δὲν πάῃ χαμένος, νὰ προοδεύσῃ, διότι δὲν ἔχει τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν νὰ μελετήσῃ τὴν φύσιν διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πείραν καὶ ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία σήμερον εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ὡς ψεύτικη καὶ μανιερέ.

Λησιμονοῦν πολλοὶ πῶς γιὰ νὰ γείνουν τεχνίται πρέπει πρῶτον νὰ ἦναι μαθηταί.

Θὰ ἀπορῆτε διατί σᾶς γράφω ὅλα αὐτά : Ἀπλούστατα δὲν πηγαίνω πούθενά νὰ συζητήσω, δὲν μὲ ἐπισκέπτεται κανεὶς, γιὰ νὰ τὰ ποῦμε, ὁ μόνος μου πόθος εἶναι νὰ ἰδῶ νὰ προοδεύσουμε εἰς τὴν τέχνην μὲ τὰ νὰ καταλάβουμε πού βρισκόμασθε καὶ γιὰ τοῦτο τὰ γράφω εἰς ἕναν ἄνθρωπον πού ξέρω ὅτι θὰ μὲ ἐννοήσῃ καὶ θὰ μπορέσῃ ἴσως νὰ συντελέσῃ μὲ τὴν πένναν του εἰς τὴν καλλιτέρευσιν.

Ἄν σᾶς ἐνδιαφέρει νὰ γνωρίζετε ποῖα ἔργα ἀπὸ ὅσα ἐκτίθενται θὰ ἔμπαιναν εἰς μίαν ἐπίσημον Εὐρωπαϊκὴν ἔκθεσιν ἰδοὺ ταί : «Σαγγορίνη» τοῦ Κογεβίνα, τοῦ Θωμοπούλου ὁ «Ἀέρας» δύο τοῦ Μαλέα πού δὲ θυμοῦμαι τοὺς τίτλους, ἕνα τοῦ Τριανταφυλλίδη καὶ τοῦ Ζαβιτσιάνου. Οἱ eaux - fortes.

Μετὰ πολλῆς φιλίας

Γ. Στρατηγός

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΝΟΥΑΡ. (Ζάπτειον).—Εἶχε ὑποχρεθῆ, εἰς τὸ προηγούμενον, νὰ ὀμιλήσω διὰ τὴν γελοιογραφικὴν Ἐκθεσιν τοῦ ΝΟΥΑΡ, τὴν διοργανωθεῖσαν εἰς τὸ Ζάπτειον ταῦτοχρόνως μὲ τὴν Ἐκθεσιν τῆς «Ἐνώσεως τῶν Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν». Ἀτυχῶς, ἕνεκα λόγων ἀνωτέρων τῆς θελήσεώς μου, δὲν κατώρθωσα νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ. Ἀπὸ ἀνθρώπους, ἐν τούτοις, δυναμένους νὰ κρίνουν, ἤκουσα πολλὰ κατὰ τὸ τάλαντον τοῦ νεωτάτου ἀκόμη γελοιογράφου, ὁ ὁποῖος ἐγγυᾶται, φαίνεται, μίαν εὐχάριστον ἐξέλιξιν. Διὰ τὴν τέχνην τῆς Γελοιογραφίας καὶ εἰδικώτερον διὰ τὸν νέον γελοιογράφον, ἐπιφιλιάσσομαι ἐν τούτοις νὰ ὀμιλήσω ἐκ προσωπικῆς μου ἐντυπώσεως, εἰς νέαν εὐκαιρίαν, ἡ ὁποία δὲν θὰ λείψῃ βεβαίως. Ὅποσδήποτε εὐχόμαι ὀλοφύχως νὰ ἐπαληθεύσουν οἱ ἀγαθοὶ οἰωνοὶ διὰ τὸν νέον αὐτόν. Δυστυχῶς μετὰ Θάμιον Ἄννινον, τοῦ ὁποίου ἡ κλασσικὴ γραμμὴ καὶ τὸ σατανικὸν πνεῦμα θὰ μείνουν, ὡς ὑποδείγματα, εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλληνικὴν τέχνην, δὲν βλέπομεν πούθενά τὸν ἄξιον διάδοχόν του. Καὶ θὰ ἦτο λυπηρὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐρημία αὐτὴ εἰς ἕνα τόπον, τόσον πλούσιον εἰς πρῶτην ἔλθῃ, διὰ τὸ ὥραϊον αὐτὸ εἶδος.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΡΓΩΝ Ε. καὶ Ν. ΑΣΠΡΟΓΕΡΑΚΑ. (Ὁδὸς Ἀλκιβιάδου 19 Α). — Τὸ ζεύγος Ἀσπρογέρακα, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι ἐκλεκτοὶ ζωγράφοι, δὲν ἐξέθεσεν εἰς τὸ Ζάππειον. Ἐπροτίμησε νὰ κάμῃ ταυτοχρόνως τὴν Ἐκθεσίν του εἰς τὸ κομψὸν καὶ φωτεινὸν ἐργαστήριόν του τῆς ὁδοῦ Ἀλκιβιάδου, ἕνα ἐργαστήριον ἐρημικὸν καὶ ἡσυχον, ὅπου οἱ σύζυγοι ζωγράφοι, μακριὰ ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀντιζηλιῶν καὶ τῆς ἐμπορικῆς ρεκλάμας, καλλιεργοῦν τὴν τέχνην των μ' ἕνα τρόπον εὐγενικόν.

Καὶ οἱ δύο ἐν τούτοις θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν μίαν πολὺ καλὴν θέσιν, μετὰξὺ τῶν συναδέλφων των εἰς τὴν Ἐκθεσίν αὐτὴν τοῦ Ζαπτείου, τὴν πλημμυρισμένην ἀπὸ σπουδὰς καὶ σίτισα καὶ ὅπου τὰ «ἔργα» ὑπῆρξαν τόσον μετρημένα.

Ἡ κυρία Σ. Ἀσπρογέρακα ἐκθέτει κατὰ προτίμησιν ἄνθη. Τὸ εἶδος αὐτὸ ἔχει ὑποφέρει, ὡς γνωστόν, τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνας καὶ τὰ ἀνήλικα κοράσια, διὰ τὴν ἀποδειχθῆ ἀκόμη μίαν φοράν, ὅτι ἡ τραγικωτέρα τύχη εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν εἶναι ἡ τύχη τῶν ἀνθέων. Εὐτυχῶς τὰ ἄνθη τῆς κυρίας Ἀσπρογέρακα ζοῦν ἐπάνω εἰς τὴν ὀθόνην μίαν ζωὴν ἀξίαν τῆς εὐγενείας των. Ἡ ψυχὴ των δὲν ἔχει ἐξατμισθῆ μετὰξὺ παλέττας καὶ ὀκρίβαντος. Καὶ τί παράδοξον! Αἱ συναδέλφοι τῆς καλῆς ζωγράφου, θέλοντες νὰ ἐπαινέσουν τὴν ἐργασίαν της, πιστοποιοῦν ὅτι τὰ ἄνθη της εἶναι ζωγραφισμένα μὲ χέρι ἀνδρικόν. Ἄλλ' ἐὰν αἱ γυναῖκες εἶναι ἀνίκανοι νὰ ζωγραφίσουν τὰ ἄνθη, αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν παράδοξον ἀντινομίαν. Ἐπὶ τῶν ἀνθέων ἡ κυρία Ἀσπρογέρακα ἐκθέτει καὶ μερικὰς σπουδὰς καὶ ἐντυπώσεις ἀξίας νὰ προσεχθοῦν.

Ὁ κ. Ν. Ἀσπρογέρακας, ἔπος τὸ ἐσημείωσα καὶ ἄλλοι, ἐξελίσσεται κυρίως εἰς ἕνα πολὺ καλὸν ζωγράφον ὑπαίθρου. Τὸ ὑπαίθρου φαίνεται νὰ εἶναι ἡ προτίμησός του καὶ ἡ ἀγάπη του. Καὶ χροιάζεται πράγματι πολλὴ ἀγάπη διὰ νὰ μνηθῆ κανεὶς εἰς τὰς ὥραϊας δυσκολίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπαίθρου καὶ κυρίως τοῦ Ἀπτικοῦ ὑπαίθρου. Ὁ κ. Ἀσπρογέρακας δείχνει ὅτι τὰς αἰσθάνεται τὰς δυσκολίας αὐτὰς καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰς ὑπερνικήσῃ, μὲ μίαν συστηματικὴν καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἔχει τὰς ἐπιτυχίας του μέσα εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν φωτεινὴν ἐκθεσίν, τόσον εἰς τὰ φυσικὰ θέματα, ὅσον καὶ εἰς τὴν προσωπογραφίαν τοῦ ὑπαίθρου, ἡ ὁποία θὰ ἀξίζε νὰ καλλιεργηθῆ πλατύτερα εἰς τὸν τόπον αὐτὸν τοῦ μεγάλου φωτός, τοῦ φωτός τοῦ ζωντανέου: ἀκόμη καὶ τὰ ἀρχαῖα μάρμαρα καὶ τὰ γεμίξει μὲ πλουσίους χιμοὺς. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ ἐκθέτει ὁ κ. Ἀσπρογέρακας, πορτραῖτα καὶ σκηνὰς τῆς ζωῆς, παρουσιάζει ἀρετὸς ζωγραφικοῦ αἰσθήματος καὶ τεχνικῆς ἐπιδόσεως, τοῦ ὑπόσχονται πολλὰ καλὰ διὰ τὸν νέον καὶ εὐσυνείδητον ζωγράφον. Καὶ ἂν καθῆκον

τῆς κριτικῆς, εἰς ἕνα τόπον, ὅπου τὰ ἀριστουργήματα δὲν μᾶς περιτριγυρίζουν καὶ ὅπου οὔτε αἱ καλαὶ καὶν προσπάθειαι ἀφθονοῦν, εἶναι νὰ προσέχη καὶ νὰ σημειώη τὰς προσπάθειαι αὐτὰς, ἢ συμπάθεια μου πρὸς τὸν νέον ζωγράφον δὲν εἶναι νομιζὼ ἀδικαιολόγητος.

Θὰ εἶχα καθῆκον νὰ ἐπιμένο ἀναλυτικώτερον εἰς μερικά του ἔργα, σημειῶνων κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, παρὰ τὰς σχετικὰς ἀρετὰς καὶ τὰ γρηγορὰ μειονεκτήματα. Εἶμαι ὅμως ἀναγκασμένος νὰ κλείσω τὸ ὄρθρον μου εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, μόνον μὲ τὴν γενικὴν μου ἐντύπωσιν ἀπὸ μίαν πρόχειρον ἐπίσκεψιν, ἡ ὁποία δὲν μὲ βοηθεῖ εἰς τὰς λεπτομερείαις. Ἠθέλησα ἀπλῶς — καὶ αὐτὸ ἀρκεῖ δι' ἕνα νέον ζωγράφον — νὰ ὑπογραμμίσω μίαν εὐγενικὴν προσπάθειαν ἐκ μέρους του. Ἡ εὐκαιρία δὲν θὰ λείπη βεβαίως διὰ νὰ ξαναομιλήσωμεν.

Παῦλος Νιρβάνας

(Σημειωματάριον). — Διὰ τὴν «Ἐκθεσίν τῶν Ἑρασιτεχνῶν» (Λύκειον Ἑλληνίδων) εἰς τὸ προσεχές. Ν.

Ἡ κυρία Σ. Ἀσπρογέρακα ἐκθέτει κατὰ προτίμησιν ἄνθη. Τὸ εἶδος αὐτὸ ἔχει ὑποφέρει, ὡς γνωστόν, τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνας καὶ τὰ ἀνήλικα κοράσια, διὰ τὴν ἀποδειχθῆ ἀκόμη μίαν φοράν, ὅτι ἡ τραγικωτέρα τύχη εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν εἶναι ἡ τύχη τῶν ἀνθέων. Εὐτυχῶς τὰ ἄνθη τῆς κυρίας Ἀσπρογέρακα ζοῦν ἐπάνω εἰς τὴν ὀθόνην μίαν ζωὴν ἀξίαν τῆς εὐγενείας των. Ἡ ψυχὴ των δὲν ἔχει ἐξατμισθῆ μετὰξὺ παλέττας καὶ ὀκρίβαντος. Καὶ τί παράδοξον! Αἱ συναδέλφοι τῆς καλῆς ζωγράφου, θέλοντες νὰ ἐπαινέσουν τὴν ἐργασίαν της, πιστοποιοῦν ὅτι τὰ ἄνθη της εἶναι ζωγραφισμένα μὲ χέρι ἀνδρικόν. Ἄλλ' ἐὰν αἱ γυναῖκες εἶναι ἀνίκανοι νὰ ζωγραφίσουν τὰ ἄνθη, αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν παράδοξον ἀντινομίαν. Ἐπὶ τῶν ἀνθέων ἡ κυρία Ἀσπρογέρακα ἐκθέτει καὶ μερικὰς σπουδὰς καὶ ἐντυπώσεις ἀξίας νὰ προσεχθοῦν.

Ὁ κ. Ν. Ἀσπρογέρακας, ἔπος τὸ ἐσημείωσα καὶ ἄλλοι, ἐξελίσσεται κυρίως εἰς ἕνα πολὺ καλὸν ζωγράφον ὑπαίθρου. Τὸ ὑπαίθρου φαίνεται νὰ εἶναι ἡ προτίμησός του καὶ ἡ ἀγάπη του. Καὶ χροιάζεται πράγματι πολλὴ ἀγάπη διὰ νὰ μνηθῆ κανεὶς εἰς τὰς ὥραϊας δυσκολίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπαίθρου καὶ κυρίως τοῦ Ἀπτικοῦ ὑπαίθρου. Ὁ κ. Ἀσπρογέρακας δείχνει ὅτι τὰς αἰσθάνεται τὰς δυσκολίας αὐτὰς καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰς ὑπερνικήσῃ, μὲ μίαν συστηματικὴν καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἔχει τὰς ἐπιτυχίας του μέσα εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν φωτεινὴν ἐκθεσίν, τόσον εἰς τὰ φυσικὰ θέματα, ὅσον καὶ εἰς τὴν προσωπογραφίαν τοῦ ὑπαίθρου, ἡ ὁποία θὰ ἀξίζε νὰ καλλιεργηθῆ πλατύτερα εἰς τὸν τόπον αὐτὸν τοῦ μεγάλου φωτός, τοῦ φωτός τοῦ ζωντανέου: ἀκόμη καὶ τὰ ἀρχαῖα μάρμαρα καὶ τὰ γεμίξει μὲ πλουσίους χιμοὺς. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ ἐκθέτει ὁ κ. Ἀσπρογέρακας, πορτραῖτα καὶ σκηνὰς τῆς ζωῆς, παρουσιάζει ἀρετὸς ζωγραφικοῦ αἰσθήματος καὶ τεχνικῆς ἐπιδόσεως, τοῦ ὑπόσχονται πολλὰ καλὰ διὰ τὸν νέον καὶ εὐσυνείδητον ζωγράφον. Καὶ ἂν καθῆκον

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Αί επίσημοι δηλώσεις ἐπὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Ροῦπελ εἰς τὰς ὁποίας προσέθη ἀτόκλητος ἢ κυβέρνησις ἅμα τῇ ἐπαναλήψει τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, ἐξηφάνισαν πᾶσαν ἀμφιβολίαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰλικρίνειαν μεθ' ἧς ἐπολιτεύθη ἐν προκειμένῳ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις. «Τὴν 13ην Μαΐου, ὥραν 12ην μεσημβρίας, ἐδήλωσεν ὁ κ. Πρωθυπουργός, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἔλαβε παρὰ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ ἐκ Καβάλλας τηλεγράφημα, καθ' ὃ ἡ 6η Μεραρχία ἀνέφερεν εἰς τὸ τέταρτον Σῶμα Στρατοῦ τὴν 11.45' π. μ., ὅτι φάλαγξ ἐκ Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων ἐδήλωσεν εἰς τὸ παρὰ τὸ Ροῦπελ τάγμα ἡμῶν ὅτι θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔδαφος. Τὸ Δ' Σῶμα Στρατοῦ προσέθετεν ὅτι συμφώνως μὲ τὰς προγενεστέρας διαταγὰς τοῦ Ὑπουργείου ἡ 6η Μεραρχία διέταξε τὰ εἰς τὸ Ροῦπελ τμήματα ἡμῶν ν' ἀντιταχθῶσι βίᾳ κατὰ τῆς προελάσεως τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Βουλγάρων. Τὴν αὐτὴν ὥραν 12ην μεσημβρίας τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐλάμβανε τηλεγράφημα τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ, ὅτι τὰ φυλάκια τοῦ λόχου Βετρίνης (ἐν τῇ στενωπῇ τοῦ Ροῦπελ ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὄχθης τοῦ Στριμόνος) ἀνέφερον ὅτι τμήμα Γερμανικοῦ στρατοῦ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς Γερμανοὺς ἀξιοματικούς περιεκίνλωσε τὰ ἡμέτερα φυλάκια καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔδαφος πρὸς κατάληψιν ἐπικαίρων θέσεων. Εἰς ἀπάντησιν τῶν ἡμετέρων ὅτι ἔχουσι διαταγὰς ν' ἀντισταθῶσιν, ὃ ἐπὶ κεφαλῆς Γερμανὸς ἀξιοματικὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ καταλάβῃ τὰ ὑψώματα πάση θυσίᾳ, συγχρόνως δὲ ἕτερα τμήματα Γερμανικοῦ στρατοῦ διήρχοντο τὰ σύνορα μετὰ μεταγωγικῶν. Τὴν 1.20' μ.μ. ἐλήφθη ἕτερον τηλεγράφημα τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ, κατὰ τὸ ὁποῖον δύο Βουλγαρικὰ ἢ Γερμανικὰ συντάγματα παρετάχθησαν ἐναντίον τοῦ Χοτζόβου (βορείως τοῦ Ροῦπελ) καὶ ὅτι Γερμανικὰ στρατεύματα εἰσῆλθον εἰς ἡμέτερον ἔδαφος εἰς τὸν τομέα Τοπολίτζας. Ἐκ δὲ τηλεγραφήματος τοῦ Διοικητοῦ τοῦ φρουρίου Ροῦπελ ληφθέντος ἐνταῦθα μόλις τὴν 11ην νυκτερινὴν προέκυπτεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῶν Γερμανικῶν καὶ Βουλγαρικῶν δυνάμεων ὡς διάβασιν τῶν συνόρων ἡμῶν, εἶχεν ἀρχίσει τὴν 9.45' π.μ. Τὴν 5.40' μ.μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας 13ην Μαΐου, ἐλάμβανε τὸ Ὑπουργεῖον

τῶν Στρατιωτικῶν τηλεγράφημα τοῦ Διοικητοῦ Φρουρίου Θεσσαλονίκης, καθ' ὃ οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπιερίπτοντες τὴν εὐθύνην τῶν συμβησομένων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν ὑπερέβησαν τὴν 2.30' μ.μ. τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν κατευθυνόμενοι πρὸς τὰς ὑπαρξίας τοῦ ὄχρου Ροῦπελ. Τὸ ὄχρον ἔβαλε κατ' αὐτῶν 24 βολὰς πυροβολικοῦ, συγχρόνως ἐλαμβάνετο καὶ τηλεγράφημα τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ, καθ' ὃ καὶ τὸ περικὸν τῆς προκαλήψεως εἶχεν ἀρχίσει νὰ βάλλῃ κατὰ τῶν εἰσελαυνόντων, οἵτινες ἐσταμάτησαν.

Τὴν 1ην μετὰ μεσονύκτιον τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην ἐλήφθη τηλεγράφημα τῆς 6ης Μεραρχίας, καθ' ὃ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐναντι τοῦ Ροῦπελ Γερμανοβουλγαρικῶν στρατευμάτων ἐδήλωσεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ ὄχρου ὅτι τοῦτο δέον νὰ ἐκκενωθῇ ἐντὸς τῆς νυκτὸς καθόσον πάντως θὰ καταληφθῇ ἐπ' αὐτῶν. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις εὐρεθεῖσα ἡ Κυβέρνησις καὶ βλέπουσα ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀπόφασιν τῶν εἰσβαλόντων νὰ καταλάβωσι τὸ ὄχρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ ἔξακολούθησις τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως δυναμένη ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ μεταβληθῇ ἀφ' ἑαυτῆς εἰς σύρραξιν, θὰ ἤγεν εἰς ἔξοδον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐγκαταλίπῃ, διέταξε διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν πρῶτον μὲν τὴν παῦσιν τῆς ἀντιστάσεως, εἶτα δὲ ἄπως δηλωθῇ εἰς τὸν Γερμανὸν ἀρχηγόν, ὅτι, ἀπέναντι γενικῆς εἰσβολῆς τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἐν τῇ στενωπῇ τοῦ Δεμιρ Ἰσάκ, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ ὄχρον, εἶναι ἠναγκασμένη ἡ φρουρὰ τοῦ ὄχρου νὰ ἀποσυρθῇ τούτου συναποκομιζούσα ἅπαν τὸ ἐν τῷ ὄχρῳ ὕλικόν. Διαμαρτυραὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων στρατιωτικῶν ἀρχῶν πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ Βουλγάρους εἶχον ἤδη ἐπιδοθῆ ἀπὸ τῆς ἐπέρας τῆς 13ης Μαΐου. Τὴν 15ην Μαΐου 2 μ.μ. ἐλήφθη παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τηλεγράφημα τῆς Διοικήσεως τοῦ Φρουρίου Θεσσαλονίκης, ἀναγόμενον εἰς τὴν πρωτεραίαν, καθ' ὃ τὴν 14ην Μαΐου 9.45' π.μ. ἦτο: 24 (εἴκοσι καὶ τέσσαρας) ὥρας μετὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς εἰσβολῆς, ἀπεχώρησεν ὁ ἡμέτερος φρουραρχὸς ἐκ Ροῦπελ, ὅτι ἡ φρουρὰ εἶχε συμπαραλάβει τὰ βαρεὰ πυροβόλα καὶ πάντα τὰ πεδινὰ, πλὴν δύο, τῶν ὁποίων ἀφηρέθησαν καὶ ἀπεκομισθήσαν τὰ κλειστρα, ἱκανὸν ἀριθμὸν φυσικῶν πεζικῶν, ἕπαν τὸ ὑγειονομικὸν ὕλικόν καὶ τὰ σκοπευτικὰ μηχανήματα πυροβόλων, ρυθμιστάς, τὰ ἐργαλεῖα μηχανικοῦ, τὴν δυναμίτιδα, τὴν πυρίτιδα καὶ τὰ πολυβόλα. Τὸ φρούριον κατέλαβε Γερμανὸς ἀξιοματικὸς ὀνόματι Τήλ, ὅστις συνέταξε πρωτόκολλον διὰ τὸ ἐναπομεῖναι ὕλικόν καὶ τὰ ἐναπομείναντα δύο πεδινὰ πυροβόλα πρὸς ἀπόδοσιν αὐτῶν. Τηλεγράφημα δὲ τῆς 6ης Μεραρχίας τῆς 15ης Μαΐου, νεώτερον, ἀνέφερεν ὅτι τὸ ὕλικόν τοῦ φρουρίου Ροῦπελ μετηνέχθη εἰς Σέρας.

Τὴν 17ην Μαΐου ἐδημοσιεύθη ἐν Βερολίῳ ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τὸ ὁποῖον ἀναφέρει μὲ τὸν ἐντονώτατον τρόπον πρὸς τὰς Κυβερνήσεις τῆς Γερμανίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς διὰ τὰ γινόμενα. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅταν ἤδη εἶχε σταλῆ ἡ διαμαρτυρία αὐτὴ ἐλήφθη τηλεγράφημα τοῦ ἐν Βερολίῳ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος, χρονολογούμενον τὴν 8ην ὥραν μ.μ. τῆς προτεραίας, ἤτοι τῆς 13ης Μαΐου, δι' οὗ ὁ πρεσβευτὴς ἐγνώριζεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι ἔχει λόγους νὰ φρονῆ ὅτι πρέπει νὰ ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν πιθανότητα προσεχοῦς προσελάσεως τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Βουλγάρων εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ροῦπελ. Ἐκ τοῦ τηλεγραφήματος τούτου προκύπτει ὅτι τὸ γεγονός τῆς εισβολῆς τῆς ἀρξαμένης τὴν πρωΐαν τῆς 13ης Μαΐου δὲν εἶχεν ἀνακοινωθῆ εἰς τὸν ἐν Βερολίῳ πρεσβευτὴν οὔτε μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Τὴν 16ην Μαΐου ἐδημοσιεύθη ἐν Βερολίῳ ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τοῦ Γερμανικοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου ἔχον οὕτω «Στρατεύματα Γερμανικὰ καὶ Βουλγαρικὰ ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἐξασφαλισθῶσι κατὰ αἰφνυδιαστικῶν ἐπιθέσεων σκοποῦμένων ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Συνεννόσεως, κατέλαβον τὸ σύμπλεγμα τῶν στενῶν τοῦ Ροῦπελ παρὰ τὸν Στριμόνα. Αἱ ἀσθενεῖς Ἑλληνικαὶ φρουραὶ ἀπεσύρθησαν ἔναντι τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς. Τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος μένουσιν σεβαστά».

Τὰ διαμειφθέντα μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν εισβολόντων ἔγγραφα, διαμαρτυρίαι καὶ πρωτόκολλα ὡς καὶ λεπτομερεῖς ἐκθέσεις τῶν ἡμετέρων ἀξιωματικῶν δὲν ἐλήφθησαν εἰσέτι ἕνεκα τῆς διακοπῆς τῶν ἀσφαλῶν συγκοινωνιῶν, ἧτις διακοπὴ ἐδυσχέρανε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας καὶ τὴν τηλεγραφικὴν συνεννόησιν.

☆☆☆

Οὕτω ἐξέβηκεν ὁ κ. Προϋπουργὸς τὰ κατὰ τὸ Ροῦπελ. Δὲν παρέλειπε δὲ νὰ διαβεβαιώσῃ, ὅτι ἐκ τῆς εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἰσχωρήσεως τῶν Γερμανοβουλγάρων οὐδένα ἀπολύτως διατρέχει κίνδυνον ἢ ἀκραιότης τῆς χώρας. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἀντικυβερνητικὸς τύπος δὲν ἐδίστασε νὰ διαμφισβητήσῃ τὴν ἀκρίβειαν τῆς διὰ στόματος τοῦ Προϋπουργοῦ ἐκθέσεως τῶν γεγονότων, ὁ δὲ κ. Βενιζέλος διὰ τοῦ ἑβδομαδιαίου «Κήρυκος» κατηγόρησε τὴν ἐπίσημον Ἑλλάδα ὡς συμμαχήσασαν μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ὡς δολίως πολιτευομένην ἄπέναντι τῶν κρατουσῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ Ἀντικῶν Δυνάμεων. Ἄλλ' ἡ κατηγορία αὕτη δὲν ἐξηνέχθη διὰ πρώτην φοράν εἶναι δὲ καὶ αὕτη μία τῶν ἀφορμῶν τῆς μετὰ τῶν Ἀγγλογαλλῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὑφισταμένης παρεξηγήσεως.

☆☆☆

Ὁ στρατηγὸς Σαραΐν ἐκήρυξε τὸν στρατιωτικὸν νόμον ἐν τῇ παρὰ

τῶν Συμμαχικῶν στρατευμάτων κατεχομένη χώρα κατὰ τὴν 21ην Μαΐου, ζητήσας ταυτοχρόνως τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης ἄμεσον ἀπομάκρυνσιν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Μακεδονικῆς ἀσφαλείας, τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας καὶ τριῶν ἀνωτέρων Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν. Ἠνέχθη μόνον τὴν παρουσίαν τῶν Διοικητικῶν ἀρχῶν, ἀφοῦ προηγουμένως κατέστησε τὸ ἔργον τῶν ἀδύνατον. Τὸ πραξικόπημα τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ, τὸ προηγηθὲν τῶν ἀνωτέρω παρατεθεισῶν κυβερνητικῶν δηλώσεων καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς ὅστις ἐπληκολούθησεν ἢ μᾶλλον συνεχρονίσθη πρὸς αὐτὰς ἐνεφανίσθησαν ὑπὸ τοῦ — Ἀνταντικοῦ Ἑλληνοφώνου καὶ μὴ — τύπου ὡς ἀπότοκα τῶν γεγονότων τοῦ Ροῦπελ. Ἐγένετο μάλιστα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὀλίγον πρὸς τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀκηρύκτου ἀποκλεισμοῦ διάβημα καθ' ὃ «εἰς ἣν περίπτωσιν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἀντετάσσετο εἰς τὴν πρόοδον τῆς Γερμανοβουλγαρικῆς εισβολῆς θὰ ἐπληκολούθουν συνέπειαι δυσάρεστοι διὰ τὴν Ἑλλάδα».

Εἰς τὸ διάβημα τοῦτο ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαντήσῃ ἢ ἐμπράτως : Διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς ἀποστρατεύσεως. Διότι τὸ διάβημα εἶχε διττὴν ἔννοιαν. Ἦτο ἔκφρασις δυσπιστίας ὡς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς διαθέσεις ἄπέναντι τῶν Ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων καὶ ἐξ ἄλλου πίεσις πρὸς ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Διὰ τῆς ἀποστρατεύσεως ἐπεδιώχθη ἡ ἄρσις τῆς δυσπιστίας, ἀλλὰ καὶ διεδηλώθη ταυτοχρόνως ἡ θέλησις ἡμῶν ὅπως μείνωμεν ἔξω τῆς πάλης. Ἄν δὲ κρίνωμεν ἀπὸ τὰ ἄρθρα τοῦ Ἀγγλικοῦ, τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ τύπου, ἢ ἀποστρατεύσις συνετέλεσεν εἰς τὴν ἄρσιν τῆς δυσπιστίας, μέχρις ἐνὸς σημείου τοῦλάχιστον. Θὰ συνετέλει δὲ καὶ εἰς τὴν κατάπαυσιν τῆς «ἐπισχέσεως» τῶν πλοίων μας ἂν οἱ Σύμμαχοι δὲν ἐσκόπευαν νὰ χρησιμοποίησουν μέρος τῶν «ἐπισχεθέντων» διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατιωτικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ των. Εἶναι τοῦτο σφετερισμὸς ; Πειρατεία ;

☆☆

Ἡ ἐπὶ τῶν κυβερνητικῶν δηλώσεων ἐν τῇ Βουλῇ συζήτησις ὑπῆρξε μακρά. Ὁ κ. Ι. Δραγοῦμης ἔψεξε τὴν κυβέρνησιν Βενιζέλου ὅτι μὴ διαχαράξασα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ πολέμου πολιτικὴν ἀπολύτου οὐδετερότητος ἀλλὰ «πολιτικὴν εἰμενοῦς οὐδετερότητος πρὸς τὴν Ἀντάντ» ἐδέσμευσε τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέστησε δυσχερῆ τὴν θέσιν τῆς τελευταίας ἄπέναντι τῆς Τετραπλῆς. Ἡ κατηγορία εἶναι δικαία, ἀλλ' ὁ κ. Ι. Δραγοῦμης ἐξήραγεν ἐξ αὐτῆς ἀντιφατικὰ συμπεράσματα. Ἡ Ἑλλάς, εἶπε, δὲν εἶναι οὐδέτερον Κράτος, κατόπιν τῶν γενομένων περὶ εἰμενοῦς οὐδετερότητος δηλώσεων αἱ ὁποῖαι ἔφεραν καὶ τὰ Ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Παρὰ ταῦτα ὁ κ. βουλευτὴς Φλωρίνης ἔψεξεν ἀκολούθως τὴν κυβέρνησιν Σκουλούδη ὅτι δὲν διεχειρίσθη τὴν οὐδετερότητα καθ'

ὄν τρόπον ἢ Ὀλλανδία καὶ ἢ Ρουμανία, δὲν ἀπέφυγε τὰς προστριβὰς πρὸς τὴν Ἀντάντ, καὶ δὲν ἠξίωσε παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ συνδέσμου ἀνταλλάγματα τῆς μὴ ἀναμίξεως ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ ἀπόλυτος λονικὴ ἐνότης τῶν ἀνωτέρω ἰσχυρισμῶν τοῦ διακεκριμένου ἐκ Φλωρίνης βουλευτοῦ, ὁμολογοῦμεν ὅτι μᾶς διαφεύγει.

Ὁ κ. Ν. Στράτος, διὰ θερμῆς καὶ θα ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν «ἀποκλιπτικῆς» ἀγορεύσεως, ἔδωκεν ἄλλην τροπὴν εἰς τὴν συζήτησιν, ἀποδῶσας τὴν κακοδαμονίαν τῆς παρουσίας ὥρας — καὶ δικαίως — εἰς τὴν ἀτυχή ἐκείνην καὶ κατὰ τρόπον σκανδαλώδη γενομένην πρόσκλησιν τῶν Ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου. Ὁ δὲ κ. Ν. Δημητρακόπουλος διὰ μακροῦ λόγον τὸν ὁποῖον διέκριεν ἀσυνήθης ὀργὴ καὶ πάθος ἰσχυρίσθη ὅτι αἱ εὐθύναι τῆς σημερινῆς καταστάσεως «δὲν κείνται μόνον εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν ξένων στρατευμάτων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην». Ἐπρόσθεσε μάλιστα, ὅτι ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη, ἐφ' ἧς ἤρχισεν ἡ ἀπόδασις τῶν Ἀγγλογαλλῶν ἠδύνατο διαμαρτυρομένη νὰ τὴν ἀποτεέσῃ.

Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τοῦ κ. ἀρχηγοῦ τῶν Προοδευτικῶν εἶναι βάσιμος. Βέβαιον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι «ξένα στρατεύματα» ὑπῆρχον καὶ προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα — φέρον εἰπεῖν εἰς τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Λέσβον.

Ἄλλ' ὁ κ. Δημητρακόπουλος ἐξήτησε καὶ ἄλλας τινὰς ἀπόψεις, ἔπρεξε δὲ τὴν κυβέρνησιν ὅτι ἔστω καὶ διὰ τῶν «ὑπερτάτων θυσῶν» δὲν ἐπέτυχε τὴν παλιννόστησιν τῶν προσφύγων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Θράκης. Ἄλλ' αἱ «ὑπέροχαι θυσίαι» συμβιβάζονται τάχα μὲ τὴν οὐδετερότητα τὴν ὁποίαν ἔθεσε βάσιν τῆς συζητήσεως, ἀρχόμενος τοῦ ἀληθοῦς εὐγλώτου λόγου τοῦ ὁ κ. Δημητρακόπουλος ; Ἴδου τὸ ζήτημα.

Ὁ κ. Μάτις διὰ μακρᾶς ἐπίσης ἀγορεύσεως ἀνέπτυξεν ἄλλην ὁμοίωσιν τοῦ ζητήματος. Δὲν εἶμαι ὑποχρεωμένος, εἴπε περίου, νὰ πιστεύσω, ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος ἐκάλεσε τὰ Ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐνδεχόμενον νὰ ἐγένετο τοῦτο, ἀλλ' οὐδεμία νομικὴ ὑποχρέωσις ὑφίσταται διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον ἡ γνωστὴ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Γνωμὲν καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα Ἑλληνικὴ διαμαρτυρία — τὰ μόνον γνωστὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπίσημα ἔγγραφα — ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ ξένα στρατεύματα ἔπλευσαν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Καὶ ἡ συζήτησις ἔληξεν ἄνευ ψηφοφορίας καὶ — λόγῳ τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων — ἄνευ ἀπαντήσεως τῆς Κυβερνήσεως.